

VAASAN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Nykysuomen ja kääntämisen laitos

Piia Mikkola

Näyttää siltä, että kerjäläisporukka on vaihtunut

Tekstin äänet Helsingin Sanomien kerjäläisartikkeleissa –
tarkastelunäkökulmina evidentialisuus ja johtoverbit

Nykysuomen pro gradu–tutkielma

Vaasa 2009

SISÄLLYS

TAULUKOT	2
TIIVISTELMÄ	3
1 JOHDANTO	5
1.1 Aikaisempi tutkimus	6
1.2 Tavoitteet	9
1.3 Teoreettisen viitekehyksen ja tutkimusmenetelmän esittely	10
1.4 Aineiston rajausta ja esittäminen	11
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	13
2.1 Kriittinen diskurssianalyysi viitekehyksenä	13
2.1.1 Diskurssi	16
2.1.2 Ideologia ja valta	17
2.2 Media ja vähemmistöryhmät	18
2.3 Tekstin äänet	20
3 SYSTEEMIS-FUNKTIONAALINEN KIELIOPPI – MONIFUNKTIOISUUS KIELEN PERUSOMINAISUUTENA	23
3.1 Interpersonaalinen näkökulma	25
3.1.1 Modaalisuuden kenttä – kohti evidentiaalisuutta	26
3.1.2 Evidentiaalisuuden määrittelyä ja problematiikkaa	29
3.2 Ideationaalinen näkökulma	33
3.2.1 Referoinnin keinot ja raportointitekniikan valinta	34
3.2.2 Referaattien johtoverbit paljastavat kirjoittajan asenteen	35
4 TEKSTIN ÄÄNET KERJÄLÄISARTIKKELEISSA	40
4.1 Evidentiaalisuus – tiedon perusta	40
4.1.1 Lähteeseen perustuva tieto asiantuntijan näkemyksen välittäjänä	42

4.1.2 Päätelmään perustuvat tieto – johtopäätöksiä, joille ei osoiteta lähdettä	49
4.1.3 Aistihavaintoon perustuva tieto – kirjoittaja havaitsee, asiantuntija tulkitsee	54
4.1.4 Väite – kielteisiä määritelmiä kerjäläisyydestä	58
4.2 Haastattelulähteiden esiintuominen – välineinä johtoverbit	64
4.2.1 Näennäisen neutraalit ilmaukset	66
4.2.2 Vuorovaikutusta kuvaavat ilmaukset	70
4.2.3 Sanotun sisältöön kantaaottavat ja puhujaa arvottavat ilmaukset	75
 5 PÄÄTELMIÄ JA YHTEENVETOJA TUTKIMUKSESTA	 80
 LÄHTEET	 84
 TAULUKOT	
Taulukko 1. Johtoverbit Heikkisen (1999) mukaan	38
Taulukko 2. Evidentiaalisuus toimittajan ja asiantuntijoiden puheessa	41
Taulukko 3. Asiantuntijoiden ja kerjäläisten referoinnissa käytetyt johtoilmaukset	65

VAASAN YLIOPISTO**Humanistinen tiedekunta**

Laitos:	Nykysuomen ja kääntämisen laitos
Tekijä:	Piia Mikkola
Pro gradu tutkielma:	Näyttää siltä, että kerjäläisporukka on vaihtunut Tekstin äänet Helsingin Sanomien kerjäläisartikkeleissa – tarkastelunäkökulmina evidentialisuus ja johtoverbit
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Nykysuomi
Valmistumisvuosi:	2009
Työn ohjaaja:	Esa Lehtinen

TIIVISTELMÄ:

1990-luvun alkuvuosina suomalaisissa sanomalehdissä kirjoitettiin kärkevään sävyyn maahan saapuvista pakolaisista. Sitten pakolaisuudesta tuli tavanomainen ilmiö, ja se lakkasi vähitellen kiinnostamasta mediaa. Keväällä 2008 Helsingin Sanomat havahdutti kirjoittamaan Helsingin kaduille ilmestyneistä, itäeurooppalaisista kerjäläisistä. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tuota kirjoittelua 13 artikkelin verran.

Lähtökohtana on analysoida ja vertailla tekstiin kirjoitettuja toimittajan, asiantuntijoiden ja kerjäläishaastateltavien ääniä. Tarkastelunäkökulmia on kaksi. Yhtäältä selvitetään, millaiseen informaatioon romanikerjäläisiä käsittelevät lauseet perustuvat. Tässä osuudessa vertaillaan asiantuntijoiden ja tekstintuottajan puheenvuorojen evidentialisuutta. Toisaalta tutkitaan sitä, miten kirjoittaja arvottaa asiantuntijoita ja kerjäläisiä johtoverbien avulla. Työn taustateorian muodostaa kriittinen diskurssianalyysi, jonka viitekehyksessä yhdistyy yhteiskunnallinen ja kielitieteellinen näkökulma. Analyysimenetelmäksi on valittu systeemis-funktionaalinen kielioppi, erityisesti sen ideationaalinen sekä interpersonaalinen merkitystaso.

Evidentialisuuden tutkimus osoittaa, että toimittajalla ja asiantuntijoilla on eriytyneet tehtävät informaation esittäjinä. Toimittaja välittää tietoa, joka perustuu konkreettiseen kuulo- tai näköhavaintoon. Asiantuntijoiden kerjäläislauseet ilmaisevat sen sijaan vaikutelmia, käsityksiä ja päätelmiä, joille ei välttämättä merkitä lähdettä. Johtoverbien tutkimus paljastaa kirjoittajan esittävän virallisten tahojen referaatit positiivisemmassa valossa kerjäläisten puheenvuoroihin verrattuna. Toimittaja ei kyseenalaista asiantuntijoiden esittämää informaatiota yhtä usein, eikä yhtä eksplisiittisesti, kuin kerjäläisten näkemyksiä. Kirjoittaja saattaa kuitenkin identifioida asiantuntijoiden kannanotot henkilökohtaisiksi mielipiteiksi näennäisen neutraalien ilmausten avulla.

AVAINSANAT: Kriittinen diskurssianalyysi, systeemis-funktionaalinen kielioppi, tekstin äänet, evidentialisuus, johtoverbit, vähemmistöryhmä

1 JOHDANTO

Keväällä 2008 saattoi Helsingin keskustassa liikkuesssa kiinnittää huomiota ilmiöön, johon ei oltu aikaisemmin törmätty Suomessa: monessa kadunkulmassa istui kerjäläinen rukousasentoon polvistuneena, rahankeräysastia edessään. Syyksi kerjäläisten ilmestymiseen Helsingin katukuvaan selviää EU:n vapaan liikkuvuuden periaate. Tämän säädöksen nojalla kaikkien EU:hun kuuluvien maiden kansalaisilla on oikeus oleskella toisessa EU-maassa yhtäjaksoisesti kolme kuukautta. Kun Romania liittyi EU:hun tammikuussa 2007, avautuivat köyhän maan asukkaille portit aina pohjoismaihin saakka. Moni romanialainen lähti ja lähtee edelleen kotiseudultaan kerjäämään paremman elämän toivossa.

1990-luvun alussa tiedotusvälineissä kohuttiin Suomeen saapuvista pakolaisista. Outi Blomqvist (1996: 135, 141, 145) havaitsi, että uutisissa pakolaisten ihmisarvo jäi usein taka-alalle, kun heidät kuvattiin epätoiminnallisen kohteen roolissa. Sittenmin maa-hanmuuttajiin on totuttu, eivätkä he ole enää sanomalehtikirjoittelun polttopisteessä. Romanialaisten kerjäläisten ilmaantuminen Suomeen on sen sijaan uusi ilmiö, jota maamme sanomalehdet tällä hetkellä kuvaavat ja käsitteellistävät.

Tässä työssä tarkastelun kohteena ovat *Helsingin Sanomissa* keväällä 2008 ilmestyneet, romanialaiskerjäläisiä käsittelevät artikkelit. Journalistinen kielenkäyttö valikoitui tutkimuskohteeksi yhteiskunnallisen merkityksensä vuoksi. Mediatekstit saavuttavat väistämättä laajan yleisön ja vaikuttavat osaltaan siihen, miten tekstien vastaanottajat jatkossa suhtautuvat itäeurooppalaisiin kerjäläisiin Suomessa.

Vähemmistöryhmästä käytettävää kieltä on mahdollista analysoida monesta näkökulmasta. Käsitykseni mukaan olennaista ei ole pelkästään se, mitä kerjäläisistä konkreettisesti kirjoitetaan. Tekstin valtasuhteita saattavat heijastaa jopa mielenkiintoisemmin monet implisiittiset seikat, kuten kuka pääsee artikkeleissa ääneen tai mihin kerjäläisyyttä määrittelevät lauseet perustuvat.

1.1 Aikaisempi tutkimus

Vähemmistöryhmistä käytettyä kieltä on tarkasteltu tämän tutkimuksen taustateorian, *kriittisen diskurssianalyysin*, keinoin suhteellisen paljon. Uutisia Suomeen saapuneista itäeurooppalaisista kerjäläisistä ei ole kuitenkaan aikaisemmin analysoitu. Yhteiskunnallisten vaikutustensa vuoksi vähemmistöjen esittämistä mediassa voidaan muutoinkin pitää aina ajankohtaisena ja perusteltuna tutkimusaiheena.

Käsillä olevaa pro gradu-työtä muistuttavat pakolais- tai ulkomaalaiskielenkäyttöön keskittyneet tutkimukset, sekä muut työt, joissa tarkastelun kohteena on vähemmistöryhmä suhteessa valtaväestöön. Laajemmassa perspektiivissä tutkimukseeni ovat yhdistettävissä medioiden kieltä analysoivat työt, jotka on toteutettu kriittisessä viitekehysessä. Tarkastelunäkökulman kannalta olennaisia ovat tekstin ääniä käsittelevät tutkimukset.

Seuraavaksi esittelen lyhyesti tutkimuksia, jotka muistuttavat aiheen tai käsittelytapansa puolesta tätä työtä, ja joista olen saanut vaikutteita oman lähestymistapani kehittelyyn. Metodin kannalta työni seuraa ennen muuta diskurssianalyttisen tutkimuksen uranuurtajan, Norman Faircloughin jälkiä. Faircloughin (1997, 2003) tutkimukset ovat valottaneet yhteiskunnallisen näkökulman ja kielentutkimuksen yhdistämisen mahdollisuuksia. Fairclough (1997) on analysoinut kriittisellä menetelmällä muun muassa tiedotusvälineiden diskurssia. Hän tarkastelee tutkimuksessaan uutisia, dokumenttiohjelmia, poliisi-tv:n ohjelmaformaattia sekä poliittista kielenkäyttöä. Analyysissa otetaan huomioon tekstin kolme merkitystasoa: lauseiden väliset suhteet, asioiden esittämisen tapa sekä teksteihin osallistuvien henkilöiden vuorovaikutussuhteet. Fairclough päätyy siihen, että tiedotusvälineiden kielellisten valintojen taustalla ovat monesti taloudelliset, poliittiset ja yhteiskunnalliset tekijät. Medioiden kieltä analysoitaessa tulisi hänen mukaansa kiinnittää huomioita siihen, miten tekstit on tuotettu, mihin sosiokulttuuriin yhteyteen ne kuuluvat, sekä millaisia vaikutuksia teksteillä on ympäröivään yhteiskuntaan.

Suomalaisista tutkijoista Jyrki Kalliokoskelta olen saanut ideoita tarkastelunäkökulmien valintaan. Kalliokoski (1996) on selvittänyt toimittajan näkökulman ilmenemistä sanomalehtitekstissä. Hän analysoi, millä tavoin tekstintuottaja arvottaa haastattelulähteitä referoinnin keinoin, ja miten kirjoittaja nimeää uutisen tapahtumia ja tapahtumiin osallistuvia henkilöitä. Kalliokoski tarkastelee täten samoja ilmiöitä, joihin itsekin paneudun. Tutkimuksessa päädytään siihen, että nykypäivän uutistekstien ominaispiirteet, moniäänisyys ja keskustelunomaisuus, kertovat yhteiskunnan monimutkaistumisesta ja valtasuhteiden läpinäkymättömyydestä.

Tutkimusaiheen tarkentumiseen ovat vaikuttaneet erityisesti Teun A. van Dijk (1988, 1991) vähemmistöjen asemaa mediassa käsittelevät tutkimukset. Van Dijk (1991) on eritellyt sanomalehtien kielen rasistisia piirteitä. Analyysi kohdistuu artikkelien otsikoihin, uutisaiheisiin, retoriikkaan, ideologioihin, uutisen rakenteeseen sekä haastattelulähteiden käyttöön. Keskeisimpänä tuloksena voidaan pitää havaintoa siitä, että vähemmistöryhmistä uutisoidaan stereotyyppisissä yhteyksissä. Vähemmistöt yhdistetään väkivaltaan, rikollisuuteen sekä maahanmuutto-ongelmiin. Toisaalta heidän ääntään kuullaan harvoin kirjoituksissa, joiden aiheena ovat politiikka tai yhteiskunnalliset asiat. Tutkimuksen empiirinen osuus havainnollistaa, että sanomalehtien kielen rasistiset piirteet vaikuttavat tekstien vastaanottajiin ylläpitäessään käsityksiä siitä, kuinka lukijoiden tulisi asennoitua etnisiin kysymyksiin.

Myös eräät kotimaiset tutkimukset muistuttavat aiheensa puolesta käsillä olevaa työtä. Sari Pietikäinen (2000a) on tarkastellut kriittisen diskurssianalyysin keinoin etnisten vähemmistöjen esittämistä suhteessa valtaväestöön sekä sitä, millä tavoin vähemmistön käsitettä ylläpidetään ja uudistetaan suomalaisessa mediassa. Pietikäinen keskittyy saamelaisen vähemmistön esiintuomiseen uutisoinnissa. Tutkimuksen tulokset ovat linjassa aiempien vähemmistöjä käsittelevien analyysien kanssa: vähemmistöistä kirjoitetaan selvästi harvemmin kuin valtaväestöstä. Jopa sellaisissa kirjoituksissa, jotka koskevat vähemmistöjen asioita, pääväestöä edustavat henkilöt ovat vähemmistöjen edustajia enemmän äänessä. Usein vähemmistöt ovat lisäksi esillä negatiivisissa yhteyksissä.

Pekka Kuusisto (2000) on pohtinut väitöskirjassaan etnisyyden käsitteen rakentamista suomalaisissa ja brittiläisissä sanomalehdissä. Kuusisto selvittää sitä, miten mediassa tuotetaan käsitettä omasta yhteisöstä ja ulkopuolisista yhteisöistä. Kuusiston lähestymistapa poikkeaa omastani siinä mielessä, että hän tarkastelee aineistoa pragmaattisesta ja sosiaali(-psykologi)sesta näkökulmasta. Kuusiston mukaan etnisyyys esitetään nimenomaan vähemmistöryhmien piirteenä. Myös monet kulttuuriset tekijät, kuten uskonto ja historia, saavat korostuneen merkityksen vähemmistöryhmiin viitatessa. Lisäksi Kuusisto havaitsee, että sekä suomalainen että brittiläinen media ovat tiettyyn pisteeseen asti suvaitsevaisia, mutta eivät kuitenkaan esitä etnisesti monimuotoista yhteiskuntaa yhteiskuntaihanteena.

Pro gradu-töitä, jotka aiheensa puolesta liittyvät omaan tutkimukseeni, ovat Outi Blomqvistin (1992) sekä Heli Vikgrenin (2003) työt. Blomqvist erittelee kriittisen diskurssianalyysin välineillä piirteitä, joilla pakolaiskirjoituksissa määritellään uutisten kohteita. Tutkimuksemme ovat lähtökohdiltaan jossain määrin samankaltaisia, mutta Blomqvistin keskittyessä lyhyesti lukuisiin erilaisiin kielen piirteisiin, oma tarkoitukseni on perehtyä yksityiskohtaisesti kerjäläisvirkkeiden lähtökohtiin sekä haastateltavien esiintuomiseen. Myöhemmin Blomqvist (1996) on syventänyt pro gradussa esittämiään pohdintoja Kalliokosken toimittamassa teoksessa. Heli Vikgren (2003) selvittää, millä tavoin ulkomaalaisuus tuodaan esiin lehtihaastatteluissa. Hän tarkastelee muun muassa referointia sekä referaattien johtoilmauksia. Vikgrenin tutkimus on oivaltava, mutta metodiselta kannalta katsottuna se eroaa tästä työstä ollessaan pikemminkin aineisto- kuin teorialähtöinen.

1.2 Tavoitteet

Selvitän tutkimuksessani sitä, millaisia artikkeleita Suomeen saapuneista romanialaisista kirjoitetaan keväällä 2008. Tuolloin aiheesta on olemassa vasta vähän tietoa, eivätkä käytännöt kerjäläisyyteen suhtautumiseksi ole vakiintuneet. Koska vähemmistöryhmiä käsittelevää kielenkäyttöä on tarkasteltu aikaisemminkin, pääpaino ei tässä

työssä ole lauseiden konkreettisen asiasisällön analyysissa. Ensisijainen tavoitteeni ei siis ole tutkia, mitä itäeurooppalaisista kerjäläisistä kerrotaan. Sitä vastoin syvennyn erittelemään toimittajan ja lähteiden puheenvuoroja aineiston artikkeleissa.

Tutkimukseni jakautuu kahteen osaan. Ensinnä tarkastelen, millaiseen tietoon kerjäläisyyttä käsittelevät väittämät ja toteamukset perustuvat. Tässä yhteydessä vertaan keskenään toimittajan sekä uutisteksteissä haastateltujen asiantuntijoiden ja viranomaisten esittämän tiedon lähtökohtia. Analysoin myös sitä, milloin kerjäläisiä käsittelevälle tiedolle ei esitetä lainkaan lähdettä. Toiseksi tavoitteenani on selvittää, miten toimittaja arvottaa haastattelemiaan kerjäläisiä ja asiantuntijoita referoinnin keinoin. Pohdin, vaikuttaako lähteen asema siihen, miten hänet tuodaan uutisessa esiin.

Tutkimusnäkökulmia yhdistää toisiinsa *tekstin äänten* tarkastelu. Äänillä viitataan kirjoittajan, erilaisten asiantuntijoiden sekä kerjäläishaastateltavien ääniin, joista muodostuu artikkelin kokonaiskuva. *Moniäänisyys*, tekstiin kirjoitetut äänet, ovat aineiston olennainen piirre. Tarkastelemissani artikkeleissa esiintyy lukuisia haastattelulähteitä, joten tuntuu selvältä, etten voi rajata analyysia koskemaan ainoastaan artikkelin laatijan omaa tekstiä. Työn edetessä pyrin selvittämään, ovatko äänet tasapainossa, vai saavatko jotkut äänet enemmän tilaa tai painoarvoa kuin toiset.

Toivon, että tutkimukseni valottaa uudesta näkökulmasta vähemmistöryhmistä keskustelemisen tapoja mediassa. Kiinnostavaa ei ole ainoastaan se, mitä kerjäläisistä kirjoitetaan vaan myös se, minkälaiseen tietoon esitetyt väitteet perustuvat, ja mihin rooliin toimittaja asettaa haastattelemansa henkilöt.

1.3 Teoreettisen viitekehyksen ja tutkimusmenetelmän esittely

Tutkimukseni nivoutuu osaksi mediatutkimuksen traditiota, sillä tarkastelukohteena ovat nimenomaan mediatekstit, *Helsingin Sanomien* artikkelit. Työn viitekehyksen muodostaa niin kutsuttu kriittinen diskurssianalyysi. Tässä lähestymistavassa kielentut-

kimukseen yhdistyy sosiaalinen näkökulma: teksteillä ajatellaan olevan vaikutuksia yhteiskuntaan (Fairclough 2003: 2, 3). Olen valinnut kriittisen diskurssianalyysin teoriataustaksi siitä syystä, että toivon oman aiheeni tuovan tietoa yhteiskunnallisista valtasuhteista kerjäläisiä käsittelevässä kielenkäytössä. Kriittinen näkökulma soveltuu hyvin valtaväestön ulkopuolelle rajautuvasta ihmisryhmästä kertovien artikkelien erittelyyn.

Kriittisen diskurssianalyysin viitekehykseen liitän analyysimenetelmäksi *systeemis-funktionaalisen kieliopin*. Tämän lähestymistavan keskeinen ajatus on käsitys kielen *monifunktioisuudesta*: jokaisella ilmauksella mielletään olevan yhtäaikaaisesti kolme merkitystasoa (Halliday & Matthiessen 1999: 7). Merkitystasoista tarkastelen *ideationaalista* ja *interpersonaalista metafunktiota*. Ideationaalinen metafunktio jäsentää kokemustamme maailmasta, tapaamme hahmottaa todellisuutta. Interpersonaalisen funktion merkitys liittyy kielen sosiaaliseen luonteeseen, sanotun kohdistamiseen vastaanottajalle. (Halliday 2002: 175.)

Ideationaalinen lähestymistapa on tutkimuksessani käytössä, kun tarkastellaan sitä, miten kirjoittaja arvottaa referoinnin keinoin artikkelin haastattelulähteitä. Interpersonaalisella funktiolla on puolestaan tehtävänsä sen jäsentämisessä, mihin kerjäläislauseiden sisältämän informaation nähdään perustuvan.

1.4 Aineiston rajausta ja esittäminen

Pohtiessani aineiston valintaa ja rajausta törmäsin yltäkylläisyyden ongelmaan. Pro gradu-työssä ei ollut mahdollista tarkastella edes kaikkia *Helsingin Sanomien* kerjäläisyyttä käsitteleviä uutisia. Pelkästään vuoden 2008 aikana artikkeleita on ilmestynyt useita kymmeniä, ja kirjoittelu romanikerjäläisistä jatkuu edelleen. Ensimmäinen artikkeli Helsingin kerjäävistä itäeurooppalaisista ilmestyi jo 21.7.2006 otsikolla *Itä-Euroopasta tulleet kerjäläiset hämmästyttävät Helsingin keskustassa*. Tämän jälkeen aktiivisessa kirjoittelussa on kuitenkin pitkä tauko aina vuoden 2007 syksyyn asti. Tällöin

kerjäläiset nousivat todenteolla helsinkiläisten huomion keskipisteeksi, ja *Helsingin Sanomat* alkoi kirjoittaa aiheesta ahkerasti *Kaupunki*-sivuillaan.

Halusin kuvata pro gradu-työssä nimenomaan tätä ensimmäistä reaktiota kerjäläisiin ja kerjäläisyyteen, kuten mainitsin jo edellä. Siksi tutkimusaineisto on kerätty ajalta, jolloin kirjoittelu kerjäläisistä oli juuri virinnyt ja kaikkein vilkkaimmillaan. Tarkastelemani kolmesta artikkelista ovat ilmestyneet *Helsingin Sanomissa* kahtena ajanjaksona: 6.1.–2.2.2008 sekä 4.4.–13.5.2008. Ensimmäiseen jaksoon sisältyy kuusi, jälkimmäiseen seitsemän uutistekstiä. Lyhin artikkeleista on yhdeksän virkkeen mittainen ja pisin kuusikymmentäkolme virkettä.

Koska tutkimusaineisto käsittää kaksi ajanjaksoa, olisi mahdollista esittää rinnastuksia ja seurata, millä tavalla kerjäläiskielenkäyttö kehittyi kevään 2008 kuluessa. Tämä ei kuitenkaan ole tarkoitukseni, vaan pyrin ennen muuta muodostamaan yhtenäisen käsityksen artikkeleiden sisällöstä. Tarkastelemalla kahta ajanjaksoa toivon saavani yleistettävän kuvan kevään 2008 kerjäläiskirjoittelusta.

Rajasin tutkimukseni kattamaan *Helsingin Sanomien Kaupunki*-sivut, sillä valtaosa itä-eurooppalaisia kerjäläisiä käsittelevistä uutisista on keskitetty lehdessä juuri näille sivuille. Analysoimani artikkelit on yhtä lukuun ottamatta kirjoittanut sama toimittaja. Hänen vastuualueenaan vaikutti olevan kerjäläistilanteen seuraaminen ja siitä raportointi. Sittenkin kerjäläisaiheisia uutisia ovat *Helsingin Sanomiin* kirjoittaneet muutkin toimittajat. Kuvat ovat tärkeä osa artikkelin kokonaisuutta, mutta tässä yhteydessä jätän niiden analysoinnin tutkimuksen ulkopuolelle ja keskityn uutisten tekstiosuuksiin.

Valitsin aineistokseni *Helsingin Sanomat*, koska lehdellä on vakiintunut asema suomalaisella mediakentällä. Se on Suomen laajalevikkisin sanomalehti lähes miljoonalla päivittäisellä lukijallaan (*Helsingin Sanomat Medianetti* 2009). En halunnut tutkia niin kutsutun keltaisen lehdistön kirjoittelua kerjäläisaiheesta vaan syventyä siihen, millä tavoin Suomessa luotettu ja luettu sanomalehti uutisoi kerjäläisistä. *Helsingin Sanomat*-lehti kuuluu *Helsingin Sanomien* mediaperheeseen, johon päivittäin ilmestyvän sano-

malehden lisäksi lukeutuvat *Nyt-liite*, *Kuukausiliite*, teemaliitteet, *Helsingin Sanomien* verkkosovellus eli *HS.fi*, sivusto *oikotie.fi* sekä *Radio Helsinki* (Helsingin Sanomat Medianetti 2009). Oma tutkimukseni keskittyy nimenomaan *Helsingin Sanomat*-sanomalehteen. Jokaiseen *Helsingin Sanomien* numeroon sisältyvät *Kaupunki*-sivujen lisäksi osat *Kotimaa*, *Ulkomaat*, *Talous*, *Urheilu*, *Kulttuuri* ja *Mielipide*. Vuodesta 1889 ilmestynyt lehti on nykyisin sitoutumaton.

Tutkimusaineisto on työssäni esillä monipuolisesti. Analyysiosuudessa viitataan aineistosta poimittuihin esimerkkeihin, jotka havainnollistavat kulloinkin käsiteltävää aihetta. Esimerkit on numeroitu juoksevasti, ja niiden perään on merkitty sulkeisiin ajankohta, jolloin artikkeli on ilmestynyt *Helsingin Sanomissa*. Joidenkin esimerkkien tapauksessa ilmestymispäivämäärän perään on lisätty kirjain A tai B. Kirjainsymboli erottaa toisistaan kaksi samana päivänä julkaistua artikkelia.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa kerron niistä metodologisista lähestymistavoista, joiden näkökulmasta tarkastelen tutkimusaineistoani. Alaluvussa 2.1 luon yleiskatsauksen taustateoriani, kriittisen diskurssianalyysin, piirteisiin. Tämän jälkeen esittelen tarkemmin muutamia käsitteitä, jotka ovat olennaisia teorian soveltamisessa aineistoon. Luvussa 2.2 käsitteelen vähemmistöryhmien roolia tiedotusvälineissä. Viimeisessä alaluvussa 2.3 pohdin tekstiin kirjoitettuja ääniä ja äänen suhdetta toisiinsa.

2.1 Kriittinen diskurssianalyysi viitekehyksenä

Työni teoreettisen viitekehyksen muodostaa *diskurssianalyysi*. Tämä ei vielä itsessään ole kovin tarkka määritelmä, sillä diskurssianalyysia voidaan tehdä monesta eri näkökulmasta (Valtonen 1998: 96; Pietikäinen 2000b: 195). *Diskurssia*¹ tutkivat niin kielitieteilijät kuin yhteiskuntatieteilijätkin, ja tutkimukset saattavat sivuta myös filosofiaa, logiikkaa, psykologiaa, kognitiotieteitä, sosiologiaa ja antropologiaa (van Dijk 1988: 17; Luukka 2000: 133, 134).

Kielitieteellisen tradition diskurssianalyytikot jakavat intressin tarkastella kieltä käytössä, sitä miten kielellä tehdään asioita. Näissä tutkimuksissa pääpaino on yksityiskohtaisessa lingvistisessä analyysissa. Yhteiskuntatieteellisille diskurssianalyytikoille kielentutkimus on sivuosassa. He pyrkivät yleisempään katsantokantaan ja peilaavat kielen välityksellä muita ilmiöitä, kuten sosiaalisen todellisuuden luonnetta. (ks. esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 1999.) Yhteiskuntatieteilijöille kieli on siis väline, ei tutkimuskohde sinänsä. Jotkut diskurssianalyytikot, kuten Teun A. van Dijk (1988: 17–23), pitävät diskurssianalyysia kattoteorianä esimerkiksi keskusteluntutkimukselle ja sosiolingvistiikalle. Toisinaan nämä alat käsitetään diskurssianalyysin itsenäisiksi sisarusuntauksiksi (Luukka 2000: 133, 134).

---

¹ Selitän käsitettä tarkemmin luvussa 2.1.1

Diskurssianalyttisiä teorioita yhdistää ajatus kielen käytön *seurauksellisuudesta*. *Kriittisissä suuntauksissa* seurauksiin nähdään heijastuvan tekstin tuottajan ja vastaanottajan välisten valtasuhteiden. *Tulkitsevien suuntausten* edustajien tavoitteena on sen sijaan välttää etukäteisoletuksia valtasuhteista ja olla avoimia aineistosta nouseville ilmiöille. (Valtonen 1998: 97; Väliaverronen 1998: 23; Jokinen & Juhila 1999: 86.)

Lähestymistapojen hajanaisuus on johtanut siihen, ettei ole olemassa yhtä, ”oikeaa” tapaa tehdä diskurssianalyttistä tutkimusta. Siksi tätä mallia ei olekaan järkevää kuvata yhtenäiseksi teoria- tai metodipaketiksi vaan väljäksi viitekehykseksi, joka tarjoaa tutkimuksen lähtökohdaksi tietynlaisia yhteiskuntaa ja kielenkäyttöä koskevia ajatuksia (Valtonen 1998: 96). Jokainen tutkija joutuu diskurssianalyysiin tukeutuessaan itse määrittelemään sen, mitä hän tarkoittaa tällä tutkimussuuntauksella ja minkälaisia käsitteitä työhönsä sisällyttää.

Oma valintani diskurssianalyysin monimuotoisen viitekehyksen alalta on kriittinen versio, joka korostaa kielenkäytön sosiaalista luonnetta ja yhdistää näkemyksiä sekä kielitieteestä että yhteiskuntatieteistä (ks. esim. Fairclough 2003: 2, 3). Analyysin lähtökohtana on oletus vallan epätasapainosta. Valtasuhteet heijastuvat kaikkeen toimintaan, siis myös kielenkäyttöön. Kriittisen diskurssianalyysin motiivina on tehdä näitä valtasuhteita läpinäkyviksi. (Valtonen 1998: 99; Pietikäinen 2000b: 201, 205.) Kriittisyys tutkimussuuntauksen nimessä viittaa siihen, että tutkimuksen keskukseen nostetaan yhteiskunnallisesti relevantteja aiheita, joita tarkastelemalla halutaan vaikuttaa yhteiskunnan kehittymiseen (Pietikäinen 2000b: 205).

Kriittisen lähestymistavan voidaan nähdä pohjautuvan niin kutsutun kriittisen lingvistiikan tutkimusryhmän työhön 1970-luvun lopulla. Ryhmä vaikutti East Anglian yliopistossa ja sen tärkeimpiä nimiä olivat Roger Fowler, Robert Hodge, Gunther Kress ja Tony Trew. (Fairclough 1997: 39, 40; Väliaverronen 1998: 26, 27; Pietikäinen 2000b: 194, 195.) Kriittiset lingvistit olivat kiinnostuneita nimenomaan tiedotusvälineiden diskurssista ja sovelsivat analyyseissaan M. A. K. Hallidayn kehittämää systeemis-funktionaalista kielioppia (ks. esim. Halliday & Matthiessen 2004). Sittenmin kriittisiä

lingvistejä on arvosteltu suoraviivaisista tulkinnoista sekä tarkoituksellisesta ideologiahakuisuudesta (Väliaverron 1998: 27, 28; Pietikäinen 2000b: 194).

Tämän hetken merkittävimpiä kriittisiä diskurssianalytikoita on brittiläinen Norman Fairclough, joka on kehittänyt diskurssianalyysia kohti kielenkäytön tarkastelua sosiaalisena käytänteenä (ks. Fairclough 1997; 2003). Fairclough yhdistää perinteiseen lingvistiseen analyysiin sosiaalisten ilmiöiden erittelyä ja tulkintaa. Hänen mielestään tekstissä heijastuvia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia käytänteitä ei voida ymmärtää ilman huolellista tekstianalyysia. Toisaalta diskurssianalyysi ei voi jäädä pelkän tekstin tarkastelun tasolle, vaan kielenkäyttö pitäisi ymmärtää erottamattomana osana sosiaalista elämää. (Fairclough 1997: 43; 2003: 2, 3.)

Oman versionsa kriittisestä suuntauksesta on kehitellyt tiedotusvälineiden kielen tutkimuksen uranuurtaja, hollantilainen Teun A. van Dijk. Hän yhdistää diskurssianalyysiin sosiaalisen ja kognitiivisen lähestymistavan. *Kognitiivisilla toiminnoilla* van Dijk (1988: 2) viittaa muistiprosesseihin, jotka liittyvät yhtäältä uutisten tuottamiseen, toisaalta ymmärtämiseen. Ymmärtämiseen ja tuottamiseen kytkeytyvät puolestaan arvot ja ideologiat, jotka ovat sosiaalisia käsitteitä. Jäljittämällä kognitiivisia toimintoja, päästään siis käsiksi myös kielenkäytön sosiaalisiin piirteisiin. Van Dijkin lähestymistapa on moniin muihin diskurssianalytikoihin verrattuna poliittisempi. Hän on tutkimuksissaan esittänyt, että yhteiskunnan marginaaliryhmiä kuvataan tiedotusvälineissä syrjivästä, jopa rasistisesta näkökulmasta (ks. van Dijk 1991).

Metodologiselta kannalta katsottuna oma kriittinen diskurssianalyysini nojaa eniten Faircloughin viitoittamaan perintöön. Hänen mallinsa mukaan pyrin yhdistämään lingvistisen analyysin ja kriittisen näkökulman parhaat puolet. Tutkimukseni tarkoituksena ei ole jäädä vain yksittäisten sanojen merkityksen analyysiksi. Yritän pikemminkin muodostaa kokonaiskuvaa kerjäläiskielenkäytöstä. Faircloughin jalanjäljissä tarkastelen kirjoitusten ylläpitämiä diskursseja – vaikka välineenäni diskurssien maailmaan ovatkin yksittäiset sanat ja ilmaukset käyttöyhteydessään. Van Dijkin tutkimusten suurimpana

antina työlleni ovat hänen tutkimusaiheensa liittyen vähemmistöryhmien kuvaamiseen tiedotusvälineissä sekä käsityksensä vallasta ja ideologiasta.

Kriittistä diskurssianalyysia harjoittaessaan tutkijan täytyy tunnustaa myös oman työnsä subjektiivisuus. Fairclough (2003: 14, 15) esittää, että objektiivinen tekstintutkimus ei ole edes mahdollista, sillä tutkija tulkitsee ympäristöä väistämättä omien arvojensa ja asenteidensa näkökulmasta. Kriittisessä diskurssianalyysissa ei siis pyritä hahmottamaan todellisuutta sellaisenaan, vaan tekemään läpinäkyväksi kielellisiä valintoja, joilla tekstintuottaja on rakentanut oman versionsa todellisuuden luonteesta. Vesa Heikkinen (1999: 57) määrittelee kriittisen tutkimustyön ennustamiseksi ja päättelämiseksi – mutta ennen kaikkea perustelemiseksi. Lähtökohtana on pystyä osoittamaan, miksi joku tulkinta on todennäköinen tai todennäköisempi kuin jokin toinen. Varmoja vastauksia ei ole olemassa, sillä tutkijakaan ei voi tavoittaa todellisuutta kielenkäytön takaa.

2.1.1 Diskurssi

Diskurssi on yksi diskurssianalyysin monitulkintaisimmista käsitteistä. Kielitieteessä diskurssi ymmärretään sosiaalisena toimintana ja vuorovaikutuksena, kirjoituksena ja puheena. Yhteiskuntatieteilijöille diskurssi on abstraktimpi ja laajempi käsite. Sillä tarkoitetaan tiedon muotoa tai merkityssysteemiä. (Fairclough 1997: 31.) Esimerkiksi Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (1993: 27), jotka edustavat yhteiskunnallisesti painottunutta diskurssintutkimusta, määrittelevät diskurssin ”verrattain eheäksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemiksi, joka rakentuu sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentaa sosiaalista todellisuutta.” Tässä määritelmässä nousee osuvasti esille diskurssin ja todellisuuden suhteen dialogisuus: yhtäältä diskurssi vaikuttaa sosiaaliseen todellisuuteen, toisaalta todellisuus muokkaa diskurssia.

Myös Fairclough (1997: 101; 2003: 124) painottaa diskurssien toiminnallista olemusta. Diskurssit heijastuvat todellisuuteen muuttaen sitä. Faircloughille diskurssi on tapa, jolla tietty sosiaalinen käytäntö konstruoidaan. Diskurssi ei heijasta todellisuutta sellaisenaan, vaan sen välityksellä maailmaa katsotaan jostakin näkökulmasta. Käsitteeseen

sisältyvät puheen ja kirjoituksen lisäksi myös muunlaiset merkityksen tuottamisen muodot, kuten valokuvat, elokuvat ja grafiikka sekä sanaton viestintä, esimerkiksi eleet (Fairclough 1997: 75).

Sanna Valtonen (1998: 98) tarkentaa diskurssin käsitettä määrittelemällä, mitä sillä ei tarkoiteta. Diskurssi ei merkitse puhujan tai kirjoittajan asennetta tai mielipidettä. Sitä ei myöskään tule rinnastaa tekstin aiheeseen tai teemaan. Kerjäläisistä puhuttaessa ei siis ole kyse kerjäläisdiskurssista. Sen sijaan kerjäläisistä voidaan kirjoittaa vaikkapa sotadiskurssissa, jolloin aiheeseen liitetään sotaan yhdistettäviä metaforia.

Itse ymmärrän diskurssin ennen kaikkea kielenkäyttönä. Toisaalta se on myös lähtökohta tai systeemi, jonka läpi jotakin ilmiötä, esimerkiksi kerjäläisyyttä, tarkastellaan. Diskurssilla ei voida viitata pelkästään tekstiin, vaikka yksittäiset tekstit ovatkin tietyn diskurssin reaalistumia. Diskurssi-käsitteen sijasta joissakin tutkimuksissa on käytetty osittain samaa tarkoittavia termejä *merkityssysteemi*, *tulkintarepertuaari*, *tulkintapaketti* ja *kehys* (Väliaverronen 1998: 21). Tässä työssä käytetään käsitettä diskurssi, sillä se viittaa läpinäkyvimmin teoriataustaani, diskurssianalyysiin.

2.1.2 Ideologia ja valta

Kuten diskurssin käsitteeseen, myös termiin *ideologia*, on liitetty erilaisia painotuksia ja sävyjä käyttöyhteydestä riippuen (Heikkinen 1999: 81). Kriittisestä näkökulmasta ideologia voidaan määritellä tavaksi esittää ja konstruoida yhteiskuntaa (Pietikäinen 2000b: 202). Faircloughin (2003: 9) mukaan ideologia on representaatio, tulkinta tai esitys todellisuudesta. Van Dijk (1991: 36–38) ymmärtää kyseisen käsitteen ryhmän, kulttuurin tai yhteiskunnan yhteiseksi ja yleiseksi *sosio-kognitiiviseksi kehykseksi*. Ideologinen kehys on sikäli kognitiivinen systeemi, että se yhdenmukaistaa tietoaamme, uskomuksiaamme ja mielipiteitämme. Toisaalta ideologia on sosiaalinen systeemi, sillä ideologioita käytetään, vaihdetaan ja uudistetaan sosiaalisissa tilanteissa. Heikkinen (1999: 96) erottaa ideologian *tiedon* käsitteestä. Hänen mukaansa vain ensin mainittuun sisältyy arvottava elementti.

Kaikki yhteiskunnan jäsenet eivät välttämättä jaa samaa ideologista kehystä. Ideologia liittyy valtaan, sillä sitä ei voida pitää todenmukaisimpana vaan jonkin ryhmän kannalta toimivimpana näkökulmana todellisuuteen. Ideologiat palvelevat ja uudelleentuottavat tyypillisesti vallassa olevan ryhmän arvoja. Ne vaikuttavat esimerkiksi käsityksiimme vähemmistöryhmistä ylläpitämällä niistä tietynlaista kuvaa. (Van Dijk 1991: 36, 37.)

Koska tiedotusvälineet toimivat osana yhteiskuntaa, ideologiat vaikuttavat myös mediassa. Tekstit tekevät ideologista työtä: ne heijastuvat arvoihin ja käsityksiin tuottaen uusia ja muuttaen tai vakiinnuttaen jo olemassa olevia. (Fairclough 2003: 9, 58.) Tiedotusvälineet voivat omalta osaltaan palvella esimerkiksi vallassa olevan ryhmän tai enemmistöryhmän intressejä noudattamalla ja uudelleentuottamalla näiden hyväksymää ideologiaa (Van Dijk 1991: 37, 38).

Ideologiat ovat usein tiedostamattomia². Faircloughin (2003: 58) mukaan valtaan suhteessa olevia tarkoituspäitä palvelevatkin parhaiten sellaiset käsitykset, joita ei kyseenalaisteta. Mediatekstejä tutkittaessa on pantava merkille, että ideologia ei näy tekstissä suoraan vaan kätkeytyy sen *alkuoletuksiin*. Alkuoletuksilla tarkoitetaan yhteisön hyväksymiä, luonnollistettuja ja itsestään selviä kielenkäyttötapoja. (Fairclough 1997: 25, 64.)

2.2 Media ja vähemmistöryhmät

Edellä puhuttiin tiedotusvälineiden mahdollisuudesta lähestyä asioita tietyn ideologian mukaisesti. Miten median vallankäyttö näkyy vähemmistöryhmien kuvauksessa? Pekka Kuusisto (2000: 10) toteaa, että valtaväestöön kuuluvilla ei välttämättä ole kontakteja vähemmistöryhmien edustajiin. Tällöin media muodostuu yhdeksi keskeisimmistä tiedonlähteistä vähemmistöryhmiin liittyvissä kysymyksissä. Sari Pietikäinen (2000a:

---

² Heikkinen (1999: 100, 101) huomauttaa, että toisinaan ideologiat saattavat käydä tekstistä hyvin eksplisiittisestikin ilmi. Hän kuitenkin myöntää, että juuri implisiittiset, luonnollistuneet, ideologiat ovat vaikutukseltaan tehokkaimpia.

13, 96) mainitsee, että mediat päättävät siitä, mitkä aiheet ovat uutisoinnin arvoisia ja mitkä voidaan sivuuttaa. Ne nostavat tiettyjä näkökulmia esiin ja jättävät toisia tarkastelun ulkopuolelle. Ei voida ajatella, että tiedotusvälineet vain heijastaisivat passiivisesti todellisuutta. Teksti tekstiltä ne vaikuttavat käsityksiimme ympäröivästä maailmasta. (Heikkinen 1999: 50.) Mediat kantavat näin ollen vastuuta myös siitä, millä tavoin näemme ja käsitämme vähemmistöt osana yhteiskuntaa.

Enemmistö- ja vähemmistöryhmien käsitteet ovat ylipäättävää mielenkiintoisia. Kun mediassa esitetään asioita liittyen valtaväestöön, *meihin*, tullaan samalla määritelleeksi myös se, mitä jää tämän *sisäryhmän* ulkopuolelle. On olemassa valtaväestöön kuulumaton ulkoryhmä, *he*. (Pietikäinen 2000a: 96, 97.) *Ulkoryhmään* tai vähemmistöryhmään voivat puheyhteydestä riippuen kuulua ulkomaalaiset, vammaiset, seksuaaliset vähemmistöt tai tietyt uskonnolliset ryhmittymät. Vastakkainasettelu enemmistö- ja vähemmistöryhmien välillä ei ole olemassa luonnollisesti vaan vaatii ylläpitoa ja uudistamista (Pietikäinen 2000a: 12). Journalistien tekemät kielelliset valinnat ovat erityisasemassa siitä syystä, että niiden vaikutukset kohdistuvat väistämättä laajaan yleisöön (Heikkinen 1999: 50).

Monissa tutkimuksissa on havaittu, että vähemmistöryhmät nostetaan mediassa esiin negatiivisten asioiden yhteydessä. Esimerkiksi Outi Blomqvist (1996: 146) toteaa, että turvapaikanhakijoita käsiteltiin hänen tutkimusaineistonsa sanomalehtiartikkeleissa toistuvasti suomalaisten viranomaisten ongelmana, ei inhimillisinä olentoina. Kun vähemmistöt liitetään tiedotusvälineissä jatkuvasti kielteisiin yhteyksiin, ne saattavat alkaa enemmistöryhmään kuuluvan mielessä edustaa vain epätoivottuja asioita. Valtaväestön edustajille ei juuri tarjoilla uutisia vähemmistöryhmien arjesta ja siihen liittyvistä kysymyksistä (Pietikäinen 2000a: 109).

Vähemmistöryhmistä puhuttaessa merkittäviksi määrittäviksi muodostuvat etnisyyset sekä kulttuuriset tekijät, kuten uskonto ja historia. Tällaisia piirteitä media ei korosta yhtä usein valtaväestöä kuvatessaan. (Kuusisto 2000: 221–223.) Vähemmistöryhmän jäseniä lähestytään siis tiedotusvälineissä eri tavoin kuin enemmistöryhmään kuuluvia.

Ideologisesta näkökulmasta tulkittuna rasististen käytäntöjen uudelleentuottaminen tiedotusvälineissä pitää yllä vallassa olevan enemmistöryhmän dominanssia (van Dijk 1991: 32).

Pietikäinen (2000a: 13) huomauttaa, että aina tiedotusvälineiden huomion kohdistumista vähemmistöryhmiin ei voida pitää pelkästään kielteisenä asiana. Esimerkiksi kerjäläisistä kirjoitettaessa media voi vaikuttaa kahteen suuntaan: positiivisessa mielessä uutisointi voi kiinnittää huomiota kerjäläisten tilanteeseen ja herätellä yhteiskuntaa reagoimaan esimerkiksi köyhyysen. Toisaalta media voi osaltaan olla mukana rakentamassa muukalaisvihaa ja kielteisiä asenteita kerjäläisiä kohtaan. Kysymys on paljolti siitä, mistä näkökulmasta ja miten tiedotusvälineet aihetta lähestyvät.

2.3 Tekstin äänet

Käsitteellä (tekstin) ääni viitataan toimittajan esittämiin lähteiden puheenvuoroihin. Yhtäältä myös toimittajan oma puhe, yksinkertaistaen se osuus kirjoituksessa, jolle ei osoiteta lähdettä, muodostaa yhden äänen tekstissä. Moniäänisyydellä tarkoitetaan usean äänen esiintymistä samassa yhteydessä. Tätä voidaan pitää kielenkäytön olennaisena piirteenä. (Kalliokoski 2005: 10.) Tekstin äänet eivät välttämättä ole samanmielisiä tai katso artikkelin käsittelemää asiaa samasta näkökulmasta. Fairclough (2003: 54) toteaa, että vastakkaiset äänet kuljettavat mukanaan vastakkaisia diskursseja. Äänet liittyvät siis eri yhteyteen, kantavat eri maailmankuvaa. On kirjoittajan valinta, missä suhteessa hän päästää esiin näitä erilaisia maailmankuvia.

Tutkittaessa asetetaanko jotkut tekstin äänet toisten edelle ei voida tarkastella pelkästään sitä, haastatellaanko lähteitä monipuolisesti. Huomiota tulisi kiinnittää myös tapaan, jolla artikkelin kirjoittaja sijoittaa lähteiden esittämät väittämät osaksi tekstiä ja suhteuttaa ne toisiinsa. Tähän viitataan, kun puhutaan tekstin *uudelleen kontekstualisoinnista*. (Fairclough 1997: 108, 109, 151, 152.) Kirjoittaja rakentaa alkuperäisistä puheenvuoroista ja kommentteista uuden tekstikokonaisuuden, artikkelin.

Jyrki Kalliokoski (1996b: 73, 74) korostaa, että toimittajan ja artikkelin kohteen suhde on epätasa-arvoinen. Toimittaja voi luokitella, nimittää ja tehdä päätelmiä asioista oman ideologiansa pohjalta. Artikkelin kohteella ei ole juuri mahdollisuuksia vaikuttaa lopputulokseen. Kohde ja muutkin lähteet ovat äänessä vain sen verran kuin kirjoittaja katsoo tarpeelliseksi. Tekstintuottaja päättää myös siitä, kuinka paljon hän vaatii tilaa omalle äänelleen, Kalliokosken (1996b: 55) termein *sidosdiskurssille*.

Fairclough (1997; 2003) esittää, etteivät myöskään tekstin haastattelulähteet ole keskenään tasa-arvoisessa asemassa. Kirjoittaja voi halutessaan korostaa tai marginalisoida lähteiden ääniä. Jotkut puheäännet toimivat kehyksenä muulle tekstille, ja tietyille mielipiteille annetaan toisia merkittävämpi asema osana toimittajan puhetta. Lähteiden kannat saatetaan artikkelissa sijoittaa fyysisestikin eri osiin tekstiä (Fairclough 1997: 108; 2003: 54). Joistakin lähteistä aloitetaan, toisilla on oikeus sanoa viimeinen sana. Faircloughin (1997: 58) mukaan ääneen tuntuvat pääsevän helpommin sellaiset tahot, joilla on jo ennestään taloudellista, poliittista tai kulttuurista valtaa. Myös van Dijk (1991: 154–156) toteaa, että vähemmistöryhmän edustajia kuullaan enemmistöryhmän edustajiin verrattuna harvemmin jopa uutisissa, jotka käsittelevät vähemmistöjen asioita.

Valentin Vološinov (1990) tuo mielenkiintoisen lisän keskusteluun tekstintuottajan ja vieraiden äänten suhteesta. Hän nimeää kaksi suuntausta, joihin vieraan puheen ja tekijän oman puheen välinen dynamiikka voi kehittyä. Vološinov käyttää suuntauksista nimityksiä *suoraviivainen* ja *maalauksellinen tyyli*. Suoraviivaiselle tyyliä on ominaista, että vieraat äänet erotetaan selvästi tekijän puheesta. Alkuperäistä tekstiä ei tulkita, vaan se välitetään sellaisenaan. Pyrkimyksenä on suojata vieraan puheen eheyttä ja itsenäisyyttä. Maalauksellisessa tyyliä havaitaan täysin vastakkaisia kielenkäytön prosesseja: vieraan puheen ja kertojan puheen rajat häviävät. Tekijän on mahdollista tunkeutua vieraan tekstin sisälle kommentoimaan ja arvottamaan. Kertojan asema ei ole tässä suuntauksessa yhtä vakaa kuin suoraviivaisessa tyyliä, sillä tekstintuottaja menettää väistämättä objektiivisuutensa tulkintoja tehdessään. (Vološinov 1990: 142–145.)

Se minkälaisesta kielenkäyttötilanteesta on kyse, mikä on tekstin päämäärä, vaikuttaa ratkaisevasti vieraan puheen välittämisen tapaan (Vološinov 1990: 146). Sanomalehden kielessä voisi ajatella yhdistyvän piirteitä sekä maalauksellisesta että suoraviivaisesta tyylistä. Useimmiten eksplisiittisenä pyrkimyksenä lienee haastateltavien puheen välittäminen suoraviivaisesti. Vieraiden äänten täysin objektiivinen käsitteleminen ei kuitenkaan ole mahdollista. Tästä syystä syntyy tilanteita, joissa toimittaja johdattelee tekstin vastaanottajaa.

Käsillä olevassa tutkimuksessa verrataan niin kutsuttujen asiantuntijalähteiden ja kerjäläislähteiden esiintuomista. *Asiantuntijoilla* viitataan henkilöihin, joilla näyttää olevan oikeus toimia kommentoijina kerjäläisyyteen ja kerjäläisiin liittyvissä keskusteluissa. Asiantuntijat saattavat olla asianosaisia kerjäläiskysymyksissä, mutta toisinaan heitä pidetään pätevinä osallistumaan keskusteluun asemansa tai ammattinsa vuoksi.

Tarkastelen myös kirjoittajan omaa ääntä suhteessa lähteisiin. Tässä yhteydessä on syytä pohtia, miten toimittajan ääni erotetaan tekstin muista äänistä. Toimittajathan tyypillisesti välttävät itsen viittaamista ja *minä*-muodon käyttöä (Makkonen-Craig 2005: 221). Henna Makkonen-Craig (2005: 223) toteaa, että usein toimittajan ääni tulee tekstissä esiin varsin implisiittisesti. Se voidaan tunnistaa karsimalla pois artikkelissa haastateltujen äänet. Tekstintuottajan puheeksi käsitetään siis ne osuudet, jotka erottuvat haastateltavien tai muiden lähteiden äänistä. Tästä määritelmästä on hyvä lähteä liikkeelle. Tulkintani mukaan tilanne ei kuitenkaan aina ole yhtä yksinkertainen. Kuten analyysissa nähdään, lähteiden ja toimittajan ääntä voi toisinaan olla vaikeata erottaa toisistaan.

3 SYSTEEMIS-FUNKTIONAALINEN KIELIOPPI – MONIFUNKTIOISUUS KIELEN PERUSOMINAISUUTENA

Tässä luvussa määritellään systeemis-funktionaalisen kieliopin roolia tutkimusaineiston kerjäläisartikkeleiden analyysissa. Aloitan esittelemällä mainittua kielioppia yleisesti, ja selvitän sitten, miten *evidentiaalisuutta* ja *referaattien johtoilmauksia*³ voidaan lähestyä *funktionaalisesta* näkökulmasta. Jatkossa käytän systeemis-funktionaalisesta kieliopista lyhennettä *SF-kielioppi*.

SF-kieliopilla tarkoitetaan brittiläisen lingvistin, M. A. K. Hallidayn (ks. esim. Halliday & Matthiessen 2004), kehittämää tapaa kuvata kielisysteemiä. Hallidayn muotoilu lienee tämän hetken tunnetuin funktionaalinen kieliteoria (Luukka 2000: 137). Funktionaaliset teoriat eroavat *formalistisista* suuntauksista siinä, että ensin mainittujen lähestymistapa on vahvasti semanttinen. Formalistiset teoriat puolestaan ovat luonteeltaan autonomisia ja siksi semanttiselta kannalta tarkasteltuna sattumanvaraisia. (Halliday & Matthiessen 1999: 3.)

SF-kieliopin, kuten muidenkin funktionaalisten lähestymistapojen, taustaoletuksiin kuuluu käsitys kielenkäytöstä sosiaalisen toiminnan muotona ja vuorovaikutuksen välineenä (Luukka 2002: 137–139, 143). Kielenkäyttö on luonteeltaan sosiaalista, sillä kielellä pyritään vaikuttamaan muiden ihmisten käyttäytymiseen (Halliday 2002: 173). Minna-Riitta Luukka (2000: 140) esittää, että kielenkäytön vuorovaikutuksellinen luonne tekee mahdottomaksi kielen rakenteiden kuvaamisen käyttöyhteydestään irrotettuna.

SF-kieliopissa on perimmiltään kysymys sen tarkastelemisesta, miten kielellä luodaan ja ilmaistaan merkityksiä (Halliday & Matthiessen 1999: 3, 4; 2004: 19). Kielisysteemin nähdään pohjautuvan *valinnan* (*choise*) käsitteelle (Halliday 1976: 3). Kielioppi muodostaa tarjolla olevien vaihtoehtojen kokoelman, josta puhuja tai kirjoittaja valitsee

---

³ Määrittelen nämä käsitteet luvuissa 3.1.2 ja 3.2.2.

kontekstiin sopivan ilmauksen (Halliday 2002: 174). Kielen rakenne spesifioi, mitkä ovat kyseeseen tulevia valintavaihtoehtoja tietyn lauseen tapauksessa (Halliday 1976: 4). Tekstin merkitystasojen ajatellaan kirjautuvan samanaikaisesti jokaiseen kielelliseen esitykseen, joten puhujan tai kirjoittajan tekemä valinta kohdistuu yhtä aikaa useampaan vaihtoehtokategoriaan. Merkitystasot kuitenkin limittyvät jokaisessa ilmauksessa siten, että tehdyt valinnat tiivistyvät yksittäiseksi kielelliseksi muodoksi. Tätä voidaan havainnollistaa lauseella *Pekka heittää pallon*, jossa Pekka esiintyy sekä tekijän (actor) että subjektin roolissa. (Halliday 1976: 6, 24; 2002: 176.)

Edellä esitetty viittaa ajatukseen kielen *monifunktioisuudesta*. Tämä on SF-kieliopin keskeinen periaate (Halliday & Matthiessen 1999: 7; Heikkinen 1999: 41). Hallidayn ja Christian M. I. M. Matthiessenin (2004: 59, 60, 64) mukaan jokainen kielen lause on yksikkö, jossa yhdistyy kolme erilaista merkitystasoa, *metafunktioita*. Kullakin funktiolla on oma, erillinen tehtävänsä. Merkityksen jakautumista kolmeen alueeseen ei voida pitää ainoastaan lausetason ominaisuutena, vaan metafunktiot vaikuttavat kielen kaikilla tasoilla (Halliday & Matthiessen 2004: 60).

Halliday (1976: 24; Halliday & Matthiessen 1999: 7) käyttää metafunktioista nimityksiä *ideationaalinen*, *interpersonaalinen* ja *tekstuaalinen*. Ideationaalinen metafunktio konstruoi tapaamme kokea ja hahmottaa todellisuutta. Interpersonaalinen metafunktio jäsentää kieltä vuorovaikutuksena. Funktion merkitys liittyy sanotun tai kirjoitetun kohdistamiseen vastaanottajalle. Tekstuaalinen metafunktio sitoo lauseet kokonaisuudeksi tuottaen tekstiin merkityksen. Sen tehtävä on luoda jatkuvuutta ja pitää yllä puheen tai kirjoituksen sisäistä koheesiota, erottaa teksti sattumanvaraisesta lausejoukosta. (Halliday 2002: 175; Halliday & Matthiessen 2004: 29, 30, 59.)

SF-kieliopin esittelyn yhteydessä on hyvä pohtia sitäkin, miksi kyseistä lähestymistapaa sovelletaan tekstiaineiston analyysissa. Eikö tekstiä tai diskurssia olisi mahdollista tutkia perinteisen kieliopin välineillä? Hallidayn ja Matthiessenin (2004: 39, 52) mukaan perinteiset sanaluokkakategoriat ovat riittämättömiä tekstintutkimuksen tarpeisiin, sillä ne eivät anna tietoa ilmausten todellisesta merkityksestä kielenkäytössä. Tästä syystä

tarvitaan metafunktioiden mahdollistamaa hahmotustapaa. Heikkinen (1999: 103, 104) esittää, että SF-kieliopin avulla tekstin aineksia voidaan tarkastella klassisesta kieliopista poiketen, *merkityslähtöisesti*. Tällöin pystytään määrittelemään tarkemmin kunkin kielellisen elementin, *konstituentin*, tehtävä tekstikokonaisuudessa. Fairclough (1997: 30) pitää systeemis-funktionaalisen näkökulman vahvuutena tekstien käsittämistä vaihtoehtojen kokoelmaksi. Tietyn ilmauksen valinta tulee merkitykselliseksi, kun ymmärretään, että se on valittu käyttöyhteyteen jonkun toisen sijasta.

Tässä tutkimuksessa SF-kielioppiin tukeudutaan siitäkin syystä, että se soveltuu yhdistettäväksi kriittisen tekstintutkimuksen viitekehykseen (ks. Heikkinen 1999: 26, 27). Lisäksi SF-kielioppi on käyttökelpoinen uutisten kaltaisten, yhteisön käytäntöihin perustuvien kielellisten esitysten tarkasteluun. Ongelmia kieliopin soveltamisessa saattaa aiheuttaa sen rakentuminen englannin kielen perustalle. (Heikkinen 1999: 23, 27.)

Käsillä olevassa työssä tutkimusaineistoa analysoidaan interpersonaalisesta ja ideationaalisesta näkökulmasta. Interpersonaalinen metafunktio yhdistetään evidentiaalisuuden tarkasteluun ja ideationaalinen metafunktio referaattien johtoilmausten tutkimukseen. Siihen, miksi tällainen lähestymistapa on valittu, palataan alaluvuissa 3.1. ja 3.2. Yksittäistä metafunktiota saattaa olla vaikea liittää tiettyyn tarkastelunäkökulmaan, sillä – kuten edellä esitettiin – kaikki funktiot vaikuttavat yhtäaikaaisesti kielen jokaisella tasolla. Evidentiaalisuus ja johtoilmaukset yhdistyvät kuitenkin loogisesti interpersonaalisen ja ideationaalisen funktion alaan. Pirjo Hiidenmaan (2000: 177) mukaan metafunktiota on perusteltua tarkastella erillään, kunhan huomioi funktioiden toimivan samanaikaisesti.

3.1 Interpersonaalinen näkökulma

Interpersonaalisen metafunktion ydin tiivistyy ajatukseen kielenkäytöstä *vaihtona*. Puhuja tai kirjoittaja ei toimi tyhjiössä, vaan kohdistaa sanansa vastaanottajalle ja

odottaa tältä jotakin. Tässä mielessä puheakti on vaihtoa – antamista ja vastaanottamista – osallistujien kesken. (Halliday & Matthiessen 2004: 107.) Tekstintuottajan näkökulmasta interpersonaalisen metafunktion merkitys liittyy viestintätapahtumaan suuntautumiseen (Halliday 2002: 199). Interpersonaalista elementtiä edustavat yhtäältä tekstintuottajan arviot, asenteet, odotukset ja vaatimukset, toisaalta roolit, joihin hän sijoittaa itsensä ja tekstin vastaanottajan (Halliday 1976: 22; 2002: 199). Arviot, asenteet, odotukset ja vaatimukset kuuluvat *modaalisuuden* alueeseen. Omaan tutkimukseeni tekstin interpersonaalinen näkökulma yhdistyykin juuri modaalisuuden välityksellä.

Kiinnostuksen keskiössä tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole modaalisuus itsessään, vaan evidentialisuus. Evidentialisuutta määriteltäessä on silti loogista lähteä liikkeelle modaalisuuden esittelystä, sillä monet tutkijat ovat liittäneet evidentialisuuden *epistemic* modaalisuuden alakategoriaksi (Kangasniemi 1992: 147; Hakulinen et al. 2004: 1484; ks. kuitenkin Aikhenvald 2006: 7). Tarkastelen aluksi modaalisuuden kenttää kehikkona evidentialisuuden tutkimukselle. Tämän jälkeen etenen evidentialisuuden määrittelyyn, ja lopuksi esittelen muutamia evidentialisuuteen liittyviä, keskustelua herättäneitä näkökulmia.

3.1.1 Modaalisuuden kenttä – kohti evidentialisuutta

Modaalisuutta on vaikea määritellä tyhjentävästi vaikka modaali-ilmauksia on tarkasteltu laajasti niin filosofian, logiikan kuin kielitieteenkin alueella (Kangasniemi 1992: 1). Modaalisuus on usein määritelty asenteeksi tai näkökulmaksi väittämää kohtaan (Kangasniemi 1992: 1, 7). Semantiikan kannalta tarkasteltuna modaalisuus näyttäytyy vaihtoehtojen maailmana. Modaali-ilmauksilla tehdään tulkintoja todellisuuden luonteesta; esitetään asiantila todennäköisenä tai epävarmana, pakollisena tai luvallisena sekä riippuvaisena tietyistä olosuhteista. (Hakulinen, Vilkuna, Korhonen, Koivisto, Heinonen & Alho 2004: 1479, 1481.) Modaali-ilmaukset ovat välitilan asteita *polaaristen* ääripäiden, kielteisen ja myönteisen välillä (Halliday ja Matthiessen 2004: 146, 147). Aidossa kielenkäytössä modaalisuus on monitulkintaista. Sen alalajeja saattaa olla

vaikeata erottaa toisistaan, sillä samoilla sanoilla voidaan tilanteesta riippuen ilmaista erimerkityksistä modaalisuutta. Yhdessä lauseessa voi lisäksi esiintyä useita modaalisuuden ilmaisimia, jotka vaikuttavat virkkeen merkitykseen. (Hakulinen et al. 2004: 1480.)

Luukka on esittänyt modaalisuuteen liittyen ajatuksia, jotka hyväksyn omassa tutkimuksessani. Hänen (1995: 32) mukaansa todellisessa kielenkäytössä lauseen modaalisen arvon voi harvoin rajata yhteen sanaan. Luukka pitää välttämättömänä modaal ilmausten tulkitsemista suhteessa kontekstiin. Modaalisuudesta puhuttaessa ei tulisi puhua tiukkarajaisista kategorioista vaan pikemmin jatkumoista, joissa eri ilmaisutapojen luokat ovat häilyviä ja päällekkäisiä. Myös Hiidenmaa (2000: 187) toteaa, että modaalisuuden kannalta merkityksellisiä valintoja tavataan kaikissa lauseissa, ei vain sellaisissa, joissa on modaaliseksi tulkittava adverbi tai apuverbi.

Modaalisuuden kenttä on tapana jakaa episteemiseen, *deonttiseen* ja *dynaamiseen* alueeseen (ks. esim. Kangasniemi 1992; Hakulinen et al. 2004). Episteemisyys ja deonttisuus ovat jo logiikan perinteessä tunnettuja sävyjä (Hakulinen et al. 2004: 1480). Dynaamisuutta kaikki kirjoittajat eivät sen sijaan ole pitäneet kahteen edellä mainittuun modaalisuuden tyyppiin verrattavana perusmerkityksenä (ks. esim. Hakulinen & Karlsson 1995: 262, 264).

Modaalisuuden alueiden ilmaisutavat liikkuvat ja risteävät mahdollisuuden ja välttämättömyyden akselilla (Hakulinen et al. 2004: 1479). Episteemisen modaalisuuden ilmaukset suhteutuvat asiantilan totuuteen ja toteutumismahdollisuuksiin. Deonttisuuden luetaan kuuluviksi normatiiviset luvan ja velvollisuuden ilmaisukeinot; sen esittäminen mitä täytyy tehdä sekä mitä on lupa tehdä. Deonttisuus voi heijastaa niin tekstin tuottajan, puheyhteisön kuin jonkin auktoriteetin sanelemia normeja. (Kangasniemi 1992: 2, 3; Hakulinen et al. 2004: 1479, 1481.)

Dynaaminen modaalisuus on sisällöltään vaikeammin hahmotettavissa kuin episteemisyys ja deonttisuus. Heikki Kangasniemen (1992: 2) mukaan dynaamisuus ilmaisee

edellytyksiä, kykyä, toimia. Edellytykset voivat olla fyysisiä, mentaalisia, välineellisiä tai ympäristöstä johtuvia. Kun deonttisessa modaalisuudessa on kyse normien tai auktoriteettien määrittämisestä toiminnan edellytyksistä, dynaamisuudessa toiminnan sisäiset tai ulkoiset tekijät vaikuttavat siihen, voiko toiminta toteutua. Dynaamisen arvon omaavat varsinaisten modaaliverbien lisäksi eräät muutkin verbit, kuten *viitsii*, *ehtiä* ja *jaksaa* (Hakulinen et al. 2004: 1485). Nämä verbit kertovat syyn, josta toiminnan toteutuminen riippuu.

Deonttisilla, dynaamisilla ja episteemisillä arvoilla voidaan Kangasniemen (1992: 6, 7) mukaan nähdä olevan universaali status. Kaikki modaalisuudesta kirjoittaneet eivät kuitenkaan ole tehneet samanlaista jakoa. Halliday ja Matthiessen (2004: 147) jakavat modaalisuuden kahteen alueeseen. Episteemisestä modaalisuudesta he käyttävät nimitystä *modalisaatio* (*modalization*). Termi *modulaatio* (*modulation*) viittaa puolestaan lähinnä deonttista modaalisuutta vastaaviin ilmaisutapoihin. Auli Hakulinen ja Fred Karlsson (1995) liittävät modaalisuuden kokonaisuuteen deonttisen ja episteemisen tyypin lisäksi *loogisen modaalisuuden*. Loogisuuden alaan sisältyvät loogiset operaattorit *on mahdollista* ja *on välttämätöntä*. Modaalisuuden tyypeistä keskeisimmiksi Hakulinen ja Karlsson mainitsevat kuitenkin deonttisuuden ja episteemisuuden. Kirjoittajat viittaavat myös dynaamisuuteen, mutta eivät pidä sitä deonttisuuteen, episteemisuuden ja loogisuuteen verrattavana perusmerkityksenä. (Hakulinen & Karlsson 1995: 262, 264.)

Kangasniemen erottamien episteemisen, deonttisen ja dynaamisen tyypin lisäksi suomen kielessä tavataan modaalisuuteen luettavia ilmaisutapoja, jotka eivät kuulu mihinkään edellä mainituista alalajeista. Tällaisia ovat tahtoa, halua ja toivetta ilmaisevat *volatiivit*, arvottavat *evaluatiivit* sekä puhujan sitoutumista osoittavat *komissiivit* (Kangasniemi 1992: 2). Hakulinen et al. (2004: 1482) sisällyttävät modaalisuuteen myös *praktisen välttämättömyyden*, jolla viitataan arkipäätelyn kannalta selittyvään välttämättömyyteen: jotakin on tehtävä, sillä se on tarkoituksenmukaista, hyödyllistä tai järkevää.

3.1.2 Evidentiaalisuuden määrittelyä ja problematiikkaa

Evidentiaalisuudella tarkoitetaan keinoja, joilla osoitetaan tiedon alkuperää tai lähdettä ja arvioidaan tiedon luotettavuutta (Chafe 1986: 262, 263; Hakulinen et al. 2004: 1484, 1522, 1523). Wallace Chafen (1986: 270, 271) mukaan evidentiaali-ilmauksilla voidaan lisäksi viitata tiedon odotuksenmukaisuuteen tai odotuksenvastaisuuteen. Evidentiaalisuutta esitetään maailman kielissä erilaisin tavoin (ks. Chafe & Nichols 1986; Aikhenvald 2006). Joissakin kielissä se muodostaa itsenäisen kokonaisuutensa kielioipissa, toisissa kielissä evidentiaalit ovat ripoteltuna kielioipin eri osiin (Aikhenvald 2006: 9). Suomen kielessä ei ole yhtenäistä evidentiaalisuusjärjestelmää. Kielessämme evidentiaalisten arvojen ilmaisemisessa käytetään partikkeleita, havaitsemiseen, tietämiseen ja muistamiseen liittyviä ilmauksia, *pitää*-verbiä sekä liittotempuksista perfektiiä ja pluskvamperfektiiä (Hakulinen et al. 2004: 1484).

Evidentiaalit osoittavat joko puhujan tai kirjoittajan itse päättelemää ja havainnoimaa, niin sanottua ensikäden tietoa, tai toisen henkilön, siis jonkun muun kuin tekstintuottajan esittämää informaatiota (Kangasniemi 1992: 147; Hakulinen et al. 2004: 1484). Evidentiaali-ilmaukset voidaan jakaa edelleen tarkempiin luokkiin tiedon lähteen perusteella.

Chafe (1986: 266–269) mainitsee viisi lähdettä, joihin tieto voi pohjautua. Nämä ovat *uskomus*, *aistihavainto*, *induktiivinen päättely*, *deduktiivinen päättely* sekä *kuulopuhe*. Uskomuksella, aistihavainnolla ja induktiolla viitataan itse hankittuun tai havaittuun tietoon, kuulopuheella ja deduktiivisella päättelyllä toiselta kuultuun informaatioon tai faktojen perusteella tehtyyn yleiseen päätelmään. Hakulisen et al. (2004: 1425–1428, 1484) erottamia tiedonlähteitä ovat *päättely*, *kuulopuhe* sekä *havainnointi*, joista jälkimmäisen alaan kuuluvat tietämisen ja muistamisen ilmaukset. Tiedon lähde voidaan myös tuoda eksplisiittisesti esiin. Tällöin on kyse *lainauksesta*. Lainauseroaa kuulopuheesta siten, että sen yhteydessä tiedon alkuperäinen lähde nimetään, kun kuulopuheen tapauksessa lähdettä ei tarkemmin määritellä. (Kangasniemi 1992: 199; Hakulinen et al. 2004: 1425.)

Tässä tutkimuksessa noudatettu jako tiedonlähteisiin muistuttaa lähinnä Hakulisen et al. luokittelua. Päättelyn, havainnoinnin ja toisen henkilön esitykseen perustuvan tiedon lisäksi tarkastelen virkkeitä, joissa ei havaita tiedon lähteeseen viittaavia piirteitä. Koska tutkimusaineisto on suhteellisen suppea, yksityiskohtaisempi jaottelu on mielestäni tarpeeton. Chafen mainitsemaa tiedon odotuksenmukaisuutta tai –vastaisuutta en tarkastele.

Episteemisen modaalisuuden ja evidentiaalisuuden rajanveto ei ole yksinkertaista, ja tutkijat ovatkin olleet erimielisiä näiden kielenalueiden suhteesta. Kangasniemi (1992: 198) näkee episteemisten varmuusasteen ilmaisimien ja evidentiaalisuuden välillä yhteyden. Hän toteaa, että lausuman varmuusaste suhteutuu usein evidenssiin, joka tekstintuottajalla on asiasta. Myös Hakulinen et al. (2004: 1523) esittävät, ettei partikkelien jako evidentiaaliin ja episteemisiin ole yksiselitteistä. Jotkut partikkelit, muun muassa *varmaan*, osoittavat evidentiaalisuutta selvemmin kuin toiset (Hakulinen et al. 2004: 1523). Chafen (1986: 264, 265) mukaan lausuman luotettavuutta voidaan arvioida sellaisillakin partikkeleilla, joiden on tyypillisesti katsottu omaavan episteemisen arvon. Tällaisia ovat *ehkä* ja *todennäköisesti*.

Frank Robert Palmer (1986) liittää evidentiaalit tiiviisti osaksi episteemistä modaalisuutta. Hän ei näe evidentiaalisuuden ja varmuusasteen ilmaisimien välillä selkeää eroa. Molemmat voidaan ymmärtää puhujan välineiksi määrittää suhtautumistaan sanotun totuuteen. Useimmissa kielissä episteemisyys pitää Palmerin mukaan sisällään niin evidentiaalisuuden kuin varmuusasteen ilmaisimetkin. Yksinomaan evidentiaalisuuteen perustuvat kielisysteemit ovat sen sijaan harvinaisia. On kuitenkin mahdollista esittää joidenkin kielten olevan ensisijaisesti totuuteen kantaaottavia, toisten taas evidentiaalisia. (Palmer 1986: 57, 64, 66, 70, 224, 225.)

Alexandra Aikhenvald (2006) on vastakkaisella kannalla. Hän toteaa, että kielitieteellisesti ymmärrettynä evidentiaalisuuden perusmerkitys on nimenomaan tiedon lähteen osoittaminen, ei lausuman totuuden arviointi. Hän kuitenkin myöntää, että joissakin kielissä evidentiaalisuuteen voidaan nähdä liittyvän episteemisiä lisäyksiä (*epistemic*

extensions), kuten lausuman totuuteen kantaaottavia partikkeleita. Näitä piirteitä ei silti voida pitää universaaleina, kaikkia kieliä koskevin ominaisuuksina. Aikhenvald erottaaakin evidentialisuuden itsenäiseksi kategoriakseen, joka ei kuulu episteemisyiden tai minkään muunkaan modaalisuuden tyypin alalajiksi. (Aikhenvald 2006: 3–7, 147–151, 186, 187.)

Lähden tässä tutkimuksessa siitä olettamuksesta, että suomen kielessä evidentialisuuden ja episteemisyiden ilmaisukeinot ovat osittain päällekkäiset. Evidentiali-ilmauksillaakin saatetaan tiedon lähteen osoittamisen ohessa ottaa kantaa informaation luotettavuuteen. Evidentialeilla ja episteemisillä varmuusasteen ilmauksilla on kuitenkin eriytyneet tehtävänsä, ja nämä modaalisuuden tyypit määrittelevät tiedon suhdetta totuuteen erilaisista näkökulmista. Episteemisten varmuusasteen ilmaisimien tapauksessa tekstintuottaja sitoutuu itse esittämänsä lausuman totuuteen valitsemallaan vahvuudella. Evidentialisuudessa lausuman paikkansapitävyys määrittyy puolestaan sen perusteella, minkälaiseen evidenssiin informaation nähdään pohjautuvan. (Kangasniemi 1992: 147, 148.) Evidentialisuus liittyy siis lähtökohtaisesti lausuman ja sen tiedonlähteen suhteeseen, kun taas episteemisyys koskee lausuman totuuden arviointia.

Toinen keskustelua herättänyt kysymys evidentialisuuteen liittyen on se, kenen näkökulma evidentiali-ilmauksessa välittyy. Evidentialisuuden voidaan ajatella olevan subjektiivista tai objektiivista. Subjektiivinen heijastaa puhujan tai kirjoittajan henkilökohtaista käsitystä, objektiivinen perustuu yleisesti hyväksyttyyn tietoon tai päätelmään. (Kangasniemi 1992: 149.) Palmer (1986: 16, 53, 54) pitää subjektiivisuutta modaalisuuden välttämättömänä ominaisuutena. Evidentiali-ilmaukset heijastavat hänen käsityksensä mukaan puhujan tai kirjoittajan henkilökohtaista arviota lausuman paikkansapitävyydestä.

Aikhenvald (2006) tulkitsee joidenkin evidentialien todella edellyttävän havaitsijan olevan *’minä’*, siis puhuja tai kirjoittaja. Lisäksi hän pitää tekstintuottajaa ensisijaisena tarkkailijana. Aina tekstintuottaja ei kuitenkaan ole tapahtuman havaitsija, vaan tarkastelijana voi toimia myös kuulija, yleisö tai joku muu, kolmas persoona. Valinta ensikä-

den tiedon ja muulla tavalla saadun tiedon välillä tehdäänkin sen perusteella, onko tapahtuma puhujan tai kirjoittajan vai ulkopuolisen henkilön havaitsema. (Aikhenvald 2006: 217, 219, 220, 233.)

Aikhenvald toteaa, että on olemassa tapauksia, joissa tekstintuottajan esittämä toisen käden tieto voi kohdistua tekstintuottajaan itseensä. Tällaisia ovat tilanteet, joissa kontrolli tai tietoisuus vähentyy, kuten nukkuessa. Myös arvioidessa ulkopuolelta omaa toimintaansa puhujan tai kirjoittajan on mahdollista esittää väite ei-ensikäden tietona. Evidentiaalisuus saattaa laajentua koskemaan tekstintuottajan ohella myös kuulijaa, jos puhuja esittää informaation vastaanottajan näkökulmasta uutena tai epäodotuksenmuokaisena. (Aikhenvald 2006: 220–222, 233, 234.)

Kangasniemi (1992: 149–152) arvioi, että subjektiivista ja objektiivista näkökulmaa on vaikea erottaa toisistaan. Vaikka evidentiaali-ilmausten voidaan tulkita välittävän subjektiivista mielipidettä, monet ilmauksista on arkielämän kannalta järkevämpää ymmärtää objektiivisina pidettäviksi tosiasioiksi. Kangasniemi käyttääkin edellä mainittujen termien sijasta käsitettä *intersubjektiivisuus*, joka ylittää objektiivisuuden ja subjektiivisuuden rajat.

Esa Lehtinen (1997: 234, 235) esittää, että modaalisuuden tutkimuksessa on keskitytty liiaksi yksilön näkökulmaan ja tarkasteltu sitä, miten puhuja tai kirjoittaja tuo ilmi oman subjektiivisen tulkintansa asiasta. Sen sijaan kontekstin vaikutus lausuman näkökulmaan on pitkälti sivuutettu. Lehtisen mukaan lausumaan vaikuttavat niin tilanne kuin kulttuurikontekstikin. Vuorovaikutustilanteessa lause suhteutuu aina aikaisemmin esitettyihin vuoroihin. Kulttuuri muokkaa puolestaan käsitystämme siitä, millaisia asioita voidaan esittää objektiivisina totuuksina.

Oman käsitykseni mukaan evidentiaaleja ei ole perusteltua pitää ainakaan täysin subjektiivisina ilmauksina. Hyväksyn pitkälti Kangasniemen (1992) ajatukset tähän kysymykseen liittyen. Toisaalta viitattaessa esimerkiksi aistihavaintoon saattaa joissakin tapauksissa olla loogisinta tulkita havainto puhujan tai kirjoittajan henkilökohtai-

seksi tiedoksi. Ympäröivä maailma ja kulttuuri, jossa elämme, eivät kuitenkaan voi olla vaikuttamatta käsityksiimme tiedon näkökulmasta.

3.2 Ideationaalinen näkökulma

Edellä lähestyttiin interpersonaalisen metafunktion valossa modaalisuutta ja edelleen evidentiaalisuutta. Tässä luvussa tarkastelun kohteena on ideationaalisen funktion olemus kielenkäytössä. Ideationaalisen metafunktion kannalta kielen ajatellaan rakentuvan *prosesseista*, niiden *osallistujista* sekä niihin vaikuttavista *olosuhteista*. Nämä käsitteet ovat semanttisia kategorioita, jotka jäsentävät kokemustamme maailmasta. Kategoriat toteutuvat niin kutsutussa *transitiivisuussysteemissä*. (Halliday & Matthiessen 2004: 169, 170, 175, 178.) SF-kieliopissa termi transitiivisuussysteemi ei merkitse verbien luokittelua transitiivisiin ja intransitiivisiin, vaan käsite kattaa kaikki lauserakenteen ominaisuudet, joilla on tehtävä tekstintuottajan kokemuksen kielellistämisessä (Halliday 1976: 159).

Ideationaalinen näkökulma on valittu referaattien johtoverbien tutkimuksen taustaksi siitä syystä, että johtoverbejä voidaan pitää todellisuuden kielellisinä määritelminä, eräänlaisina prosesseina. Haastateltavat asiantuntijat ja kerjäläiset on puolestaan mahdollista sijoittaa osallistujien kategoriaan.

Transitiivisuussysteemin prosessityypit eivät ole tarkkarajaisia, vaan ne sulautuvat toisiinsa. Luonteeltaan prosessit ovat ohimeneviä. Kukin niistä on ainutkertainen, sellaisenaan toistumaton tapahtuma. Osallistujat liittyvät kiinteästi prosesseihin, ja niiden olemus vaihtelee prosessin laadusta riippuen. Osallistujat voivat sijoittua *tekijän* tai *kokijan* rooliin sekä vaikutuksen kohteeksi. Osallistujien ominaisuuksia ovat pysyvyys ja muuttumattomuus: sama osallistuja voi ottaa osaa erilaisiin prosesseihin. Aikaa ja paikkaa määrittelevät olosuhteet eivät ole prosesseissa tekijöihin ja kokijoihin verrattavia olennaisia komponentteja vaan vaihtoehtoisia lisäyksiä. (Halliday & Matthiessen 1999:

54; 2004: 172, 175–178.) Prosesseja ilmaisevat tyypillisesti verbit, osallistujia nominatiivit ja olosuhteita adverbiaalit (Halliday 2002: 180).

Kalliokosken (1996a: 20) mukaan se, minkälaisilla nimityksillä tekstintuottaja kuvaa prosesseja, osallistujia ja olosuhteita, kertoo hänen asenteestaan. Nimeämistä ja määrittelyä voidaan käyttää vahvistamassa oman mielipiteen välittymistä. Vološinov (1990: 128) toteaa, että sana ei koskaan pelkästään merkitse, vaan väistämättä myös arvottaa. Ilmaukset tarvitsevat tulkitsijan, sillä sanoilla ei ole itsenäistä merkitystä. Merkitys muodostuu vasta kielenkäyttäjien välisessä, aktiivisessa merkityksenantoprosessissa. (Vološinov 1990: 125.) Jos hyväksytään Vološinovin näkemys, tulee mahdolliseksi ajatella, että sanoihin voidaan jatkuvasti yhdistää uusia tarkoituksia uusissa konteksteissa. Kirjoittaja voi aktiivisesti liittää merkityksiä ilmauksiin, ja lukija voi tulkita sanoja uudella tavalla, oman ymmärryksensä puitteissa. Sanan merkityksen muutoksesta Vološinov (1990: 128, 129) käyttää termiä *uudelleenarvottaminen*. Uudelleenarvotettaessa sana siirretään arvottamiskontekstista toiseen, se voidaan joko ylentää tai alentaa.

Tästä näkökulmasta katsottuna referaattien johtoilmausten tarkastelu sivuaa myös interpersonaalisen metafunktion alaa. Kirjoittajahan ei ainoastaan käsitteellistä todellisuutta prosessityyppejä, osallistujia ja olosuhteita nimeämällä, vaan myös arvottaa tekemiensä kielellisten valintojen avulla. Mainittu seikka on vain yksi osoitus siitä, miten metafunktiot toimivat samanaikaisesti jokaisessa ilmauksessa.

Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan ideationaalisesta näkökulmasta referointia ja johtoverbejä. Alaluvussa 3.2.1 esiteltävä referointi taustoittaa johtoverbien tutkimusta. Luvussa 3.2.2 syvennytään määrittelemään johtoverbejä prosessityypeinä. Kerjäläis- ja asiantuntijahaastattelut identifioituvat prosesseihin liittyviksi osallistujiksi. Olosuhteita ei tutkimuksessa analysoida.

3.2.1 Referoinnin keinot ja raportointitekniikan valinta

Kaikissa maailman kielissä on keinoja referoida eli esittää toisen henkilön puhetta osana omaa tekstiä. (Aikhenvald 2006: 132). Vaikka uutisointi on kehittynyt näennäisesti objektiivisempaan suuntaan, eikä henkilökohtaisten mielipiteiden ilmaisemista uutisissa pidetä enää yhtä suotavana kuin sanomalehdistön alkutaipaleella, tekstintuottajalla on nykypäivänäkin lukuisia mahdollisuuksia arvottaa haastattelulähteitään (Kalliokoski 1996b: 37–97). Monet referointiin liittyvät valinnat mahdollistavat asenteen osoittamisen joko implisiittisesti tai eksplisiittisesti.

Aikhenvaldin (2006) mukaan jo raportointitekniikan valinta, siis valinta *suoran* ja *epäsuoran esityksen* välillä, on kantaaottava. Epäsuora esitys, jolla tarkoitetaan kirjoittajan omin sanoin muotoilemaa lähteen kertomusta, viestii kirjoittajan pitävän esittämäänsä informaatiota totuudenmukaisena. Suora lainaus, joka siirretään sellaisenaan uuteen kontekstiin, osoittaa, ettei tekstintuottaja välttämättä sitoudu tiedon luotettavuuteen. Hän pyrkii pikemminkin etäännyttämään itsensä puheenaiheesta. Toisaalta suoran esityksen keinoin voidaan korostaa ja painottaa jo kerrottua. Tähän referoinnin tapaan turvaudutaan myös silloin, kun halutaan välittää tekstin vastaanottajalle alkuperäisen puhetilanteen piirteitä. (Aikhenvald 2006: 132, 135, 136, 139; Hakulinen et al. 2004: 1401.) Suoraa esitystä havainnollistaa lause: *Kerjäläisillä on tiheä tiedonvälitysverkosto, Heinilä sanoo*. Epäsuoraa esitystä edustaa puolestaan virke: *Heinilän käsitys on, että kerjäläisillä on tiheä tiedonvälitysverkosto*.

Kalliokoski (2005: 17, 18) lähestyy referointitekniikan valintaa ajatuksena kirjoittajan kontrollista. Hänen mukaansa referointi voidaan nähdä jatkumona, jossa kirjoittajan kontrolli vähenee asteittain siirryttäessä epäsuorasta kohti suoraa esitystä. Suora ja epäsuora esitys eivät näin ollen ole ainoita mahdollisuuksia esittää vieraita ääniä uudessa tekstiympäristössä. Niitä kuitenkin pidetään kieliopin mukaisina vaihtoehtoina toisen henkilön puheen välittämiseen (Hakulinen et al. 2004: 1401).

Hakulinen et al. (2004) erottavat edellä mainittujen raportointitekniikoiden lisäksi *vapaan suoran* sekä *vapaan epäsuoran esityksen*. Vapaalla suoralla esityksellä viitataan sellaiseen toisen henkilön puheen tai ajattelun suoraan referointiin, jota ei määritetä puhumista ilmaisevalla verbillä. Referaattia saattaa sen sijaan kehystää referoitavan henkilön toiminnan kuvaus, joka ohjaa tulkitsemaan lainauksen lähteen puheeksi. (Hakulinen et al. 2004: 1403, 1404.) Vapaata suoraa esitystä edustaa seuraava tutkimusaineiston katkelma: *Poliisin aiempi käsitys, että kerjäläiset asuvat teltoissa ja autoissa, on nyt muuttunut. ”Asuntojakin heillä tuntuu olevan.”* Katkelman ensimmäinen virke voidaan ymmärtää tulkintaohjeeksi lainausmerkeillä erotetulle referaatille.

Vapaa epäsuora esitys on referointia, jossa yhdistyy piirteitä sekä suorasta, että epäsuorasta esityksestä. Tässä referoinnin tavassa lainattu osuus esitetään tasa-arvoisena kerroksen kanssa, jolloin tekstintuottaja vaikuttaa eläytyvän referoimansa henkilön tunteisiin. (Hakulinen et al. 2004: 1405, 1406, 1413.) Esimerkki vapaasta epäsuorasta esityksestä on lainattu Hakuliselta et al. (2004: 1406): *Kirsi tiesi, että iltakahvilla olisi taas piirakkaa. Jonakin päivänä hän leipoisi itse sellaisen.*

3.2.2 Referaattien johtoverbit paljastavat kirjoittajan asenteen

Tässä tutkimuksessa huomio ei keskity varsinaiseen referaattiosaan, lainaukseen, vaan siihen, miten lainaus määritellään. Tarkastelun kohteena ovat johtoilmaukset ja erityisesti niiden johtoverbit. Hakulisen et al. (2004) mukaan referaatti voidaan jakaa kahteen osaan, johtoilmaukseen ja varsinaiseen lainaukseen. Johtoilmauksella tarkoitetaan virkkeen sitä osuutta, jossa viitataan referoitavaan henkilöön ja mainitaan jotakin puhumisen tavasta. Johtoilmaus on siis eräänlainen referaatin tulkintaohje. (Hakulinen et al. 2004: 1400, 1414.) Se voi olla esimerkiksi muotoa *Pekka toteaa että*. Lause jatkuisi johtoilmauksen jälkeen varsinaisella lainauksella.

Johtoilmaukseen sisältyvää, tyypillisesti sanomisen tai ajattelemisen tapaa luonnehtivaa verbiä nimitetään johto- tai *kommunikaatioverbiksi* (Hakulinen et al. 2004: 1400; Kalliokoski 2005: 26). Johtoilmaus ei kuitenkaan edellytä verbin esiintymistä.

Kalliokoski (2005: 26) toteaa, että verbillä muodostetun lausekkeen voivat korvata erilaiset tiedon lähdettä osoittavat rakenteet, kuten *X:n mielestä* ja *X:n mukaan*. Tarkastellessani analyysiosuudessa referaattien johtoverbejä sisällytän tutkimukseen myös edellä mainitun kaltaiset rakenteet.

Johtoverbin valinta antaa lukijalle tietoa puhumisen tavasta ja puhetapahtuman luonteesta. Lisäksi se osoittaa kirjoittajan asennoitumista referoitavaa henkilöä kohtaan. (Hakulinen et al. 2004: 1414.) Faircloughin (2003: 51–55) mukaan konkreettinen tapa tutkia tekstin äänen tasapainoa on sen vertaileminen, millaisilla verbeillä kirjoittaja arvottaa lähteiden kannanottoja. Tässä tutkimuksessa haetaan vastausta kysymykseen, millaiseksi johtoverbi tai sen funktiossa toimiva rakenne luonnehtii lainattua puhetta ja sen esittäjää.

Prototyypisimpänä johtoverbinä pidetään verbiä *sanoa* (Hakulinen et al. 2004: 1414). Se on semanttiselta kannalta tarkasteltuna vähemmän spesifi kuin esimerkiksi *huuata* tai *valittaa*. Nämä johtoverbit tarjoavat lukijalle *sanoa*-verbiä yksityiskohtaisempaa informaatiota esitettävästä lainauksesta. (Kalliokoski 2005: 27.) Heikkinen (1999: 145) ei kuitenkaan pidä *sanoa*-verbiä automaattisesti neutraalina vaan nimittää sitä *näennäisen neutraaliksi verbiksi*. *Sanoa* voi siis tietyssä yhteydessä saada arvottavan tulkinnan.

Johtoverbien tutkimus sopii ideationaalisen metafunktion alaan, sillä näille verbeille voidaan antaa Hallidayn luokittelussa status sanomisen ja ajattelemisen prosesseina. Hallidayn ja Matthiessenin (2004: 170) mukaan tärkeimmät prosessityypit ovat ulkoista kokemusta heijastavat *materiaaliset*, sisäistä tietoisuutta kuvastavat *mentaaliset* sekä luokittelevat ja määrittelevät *relationaaliset prosessit*. Transitiivisuussysteemin pääprosessityyppien rajamaastoon jää joukko muita prosesseja, jotka eivät erotu yhtä selkeästi omiksi kategorioikseen. Mentaalisten ja materiaalisten prosessien rajapinnalle sijoittuvat käytöstöimintoja ja fysiologisia tiloja esittävät *käyttäytymisen prosessit*. Relationaalisten ja materiaalisten prosessien väliin jäävät olemista ja tapahtumista ilmaisevat *eksistentiaaliset prosessit*. Mentaalisten ja relationaalisten prosessien rajalle sijoittuvat

puolestaan *verbaaliset* sanomisen ja tarkoittamisen *prosessit*. (Halliday & Matthiessen 2004: 171, 172.)

Suurimman osan tarkastelemistani johtoverbeistä voidaan ajatella kuuluvan verbaalisten prosessityyppien kategoriaan. Johtoverbeihin lukeutuu kuitenkin myös ajattelemista ilmaisevia verbejä, kuten *miettiä* ja *pohtia*, jotka eivät muistuta verbaalisia prosesseja vaikka toimivatkin referaatin määritteinä. Nämä verbit sijoittuvat tulkintani mukaan mentaalisen ja verbaalisen prosessityypin välimaastoon, *ajattelemista ilmaiseviin verbeihin*. Halliday ja Matthiessen (2004: 198, 199) luonnehtivat ajattelemista ilmaisevia verbejä mentaalisten prosessien lähisukulaisiksi. Verbit muodostavat kuitenkin oman, itsenäisen luokkansa, eivätkä lukeudu mentaalisten prosessien alaan.

Tutkiessani johtoverbejä ja niitä muistuttavia rakenteita, noudatan analyysini pohjana Heikkisen (1999: 145, 146) tekemää luokittelua. Heikkinen on tarkastellut pääkirjoituksissa esiintyviä johtoverbejä ja jakanut ne neljään ryhmään. Taulukosta 1 käyvät ilmi verbiryhmät sekä muutamia tyypillisiä esimerkkejä ryhmiin luettavista verbeistä:

Taulukko 1. Johtoverbit Heikkisen (1999) mukaan.

Näennäisen neutraalit ilmaukset	Vuorovai- kutusta kuvaavat ilmaukset	Sanotun sisältöön kantaaottavat ilmaukset	Puhujaa arvottavat ilmaukset
<i>sanoa, todeta, puhua, kertoa, lisätä, jonkun mukaan, jonkun mielestä</i>	<i>ehdottaa, muistuttaa perustella, vakuuttaa, ilmoittaa, esittää, moittia</i>	<i>vaatia, vahvistaa, arvioida, myöntää, luonnehtia, korostaa, pitää jonakin</i>	<i>lupailla, tuumailla, vakuutella, julistaa, nurista, uhota</i>

Heikkinen (1999: 145) huomauttaa, että monet johtoverbeistä voidaan sijoittaa jaotellussa useampaan kuin yhteen kategoriaan. Ne toteuttavat siis samanaikaisesti eri tehtäviä. Vuorovaikutusta kuvaavilla ilmauksilla otetaan usein kantaa puheen sisältöön. Samoin puhujaa arvottavat ilmaukset saattavat antaa tietoa vuorovaikutuksen tavasta. Näkemykseni mukaan esitellyt luokat eivät olekaan tarkasti rajattuja, vaan on osittain tulkitsijasta kiinni, mihin luokkaan jokin verbi sijoitetaan. Ryhmien 1–3 johtoverbit määrittävät keskustelun sisältöä tai tapaa. Ryhmän 4 ilmaukset puolestaan luonnehtivat ensisijaisesti puhujaa. Näiden verbien merkitys tulee Heikkisen (1999: 146) mukaan tulkita kontekstin perusteella.

Edellä on esitetty, että kirjoittaja voi referoidessa ilmaista asenteensa esimerkiksi johtoverbin valinnalla. On kuitenkin tärkeää huomata, että kirjoittaja joutuu aina valitsemaan referointiin jotkut sanat ja jonkun muodon. Hakulisen et al. (2004: 1399) mukaan siirrettäessä lainaus uuteen ympäristöön täytyy kiinnittää huomiota kahteen seikkaan: siihen missä muodossa katkelma esitetään vieraassa tekstissä sekä siihen, miten *deiktiset*, alkuperäiseen puhetilanteeseen viittaavat, piirteet mukautetaan uuteen tekstiyhteyteen. Kalliokoski (2005: 9, 17, 18, 25) näkee, ettei kirjoittaja voi – edes niin halutessaan – välittää haastattelemiensa henkilöiden esitystä juuri samalla tavalla kuin nämä ovat tarkoittaneet. Kokonaisuus muuttuu väistämättä, kun ilmaukset liitetään uuteen kontekstiin. Tämän huomion perusteella oletan, että joidenkin johtoverbien valinta saattaa olla ideologisesti latautuneempi kuin toisten. Kaikkia johtoilmauksia tuskin käytetään, ainakaan tietoisesti, asenteen välittämiseen.

Referointi ja luvussa 3.1.2 esittelemäni evidentialisuus eivät ole vastakkaisia, toisensa poissulkevia näkökulmia, vaan erilaisia lähestymistapoja. Esimerkiksi Kaija Kuiri (1984) on yhdistänyt murre-tutkimuksessaan evidentialisuuden ja referoinnin tarkastelun. Hän (1984: 196, 243–245) lukee referointiin kuuluvaksi varsinaisen referoinnin ohella tiedon lähteen osoittamisen keinot. Osa-alueilla on Kuirin mukaan sekä eriytyneitä että päällekkäisiä tehtäviä. Alueet ovat kuitenkin toisistaan riippumattomia.

Joissakin yhteyksissä referointi ja evidentialisuus jopa risteävät. Kalliokosken (2005: 19) mukaan kuulopuhe on referointia, jolla on evidentialinen tehtävä. Kuulopuheen tarkoituksenahan ei ole ainoastaan välittää toisen henkilön puhetta vaan myös merkitä välitettävä tieto muualta kuulluksi. Kuiri (1984: 198) esittää, että johtoilmaustenkin on mahdollista ymmärtää toimivan evidentialisessa funktiossa. Tällöin niillä on modaalinen kuulluksi tai luetuksi osoittamisen tehtävä.

4 TEKSTIN ÄÄNET KERJÄLÄISARTIKKELEISSA

Tässä analyysiosuudessa tutkin toimittajan ja lähteiden puheenvuoroja *Helsingin Sanomissa* keväällä 2008 ilmestyneissä, kerjäläisaiheisissa uutisissa. Analyysi jakautuu kahteen kokonaisuuteen. Luvussa 4.1. tarkastelun kohteena on kirjoittajan ja lähteiden esittämän tiedon evidenssi. Aineistoni kerjäläisyyttä käsittelevät lauseet on luokiteltu neljään ryhmään sen perusteella, millaiseen informaatioon ne pohjautuvat. Selvitän, perustuvatko lauseet päätelmään, aistihavaintoon, toiselta henkilöltä kuultuun tietoon, vai onko niille ylipäättään mahdollista osoittaa lähdettä. Luvussa 4.2. syvennyn kerjäläis- ja asiantuntijalähteiden esiintuomiseen. Tarkastelen, millaisia johtoverbejä kirjoittaja valitsee referoidessaan lähteitään.

4.1 Evidentiaalisuus – tiedon perusta

Evidentiaalisuuden tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat aineistooni kuuluvien artikkeleiden kerjäläisyyttä ja kerjäläisiä käsittelevät lauseet, uutisten otsikot mukaan luettuina. Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät virkkeet, jotka eivät käsittele itäeurooppalaisia kerjäläisiä Suomessa. Rajauksen perusteella analysoitavaksi saadaan 51 lausetta, joissa esiintyy evidentiaali-ilmaus, tai joiden lähde selviää muulla tavoin tekstiyhteydestä.

Taulukossa 2 näkyy jakauma kirjoittajan ja haastateltavien esittämän tiedon lähtökohdista. Taulukosta puuttuu sarake romanialaiskerjäläisten esittämälle tiedolle, sillä asianomaiset eivät tuo tai pääse tuomaan ilmi käsityksiään kerjäläisyydestä. Heidän tehtävänä on kertoa lukijoille henkilökohtaisista kokemuksistaan, ei analysoida kerjäläisyyttä yleisellä tasolla. Artikkelin laatijan lisäksi kerjäläiskysymyksiä kommentoivat erilaiset asiantuntijat ja viranomaiset. Kirjoittaja esittää 28, ja haastateltavat viralliset tahot 23 evidentiaaliseksi tulkittavaa, kerjäläisyyttä käsittelevää lausetta. Tämän lisäksi tutkimusaineistoon sisältyy 46 evidenssiltään epäselvää virkettä, joita nimitän

väitteiksi. Väitteitä tavataan asiantuntijoiden ja viranomaisten puheessa 33 ja tekstintuottajan puheessa 13.

Taulukko 2. Evidentiaalisuus toimittajan ja asiantuntijoiden puheessa.

	Toimittaja	Asiantuntija
Lähteeseen perustuva tieto	yhteensä 16 – kontekstin perusteella lähteeseen pohjautuva tieto: 12 – kuulopuhe: 4	yhteensä 2 – kuulopuhe: 2
Päätelmä	yhteensä 7 – perfekti: 4 – päättelyketju: 2 – partikkeli: 1	yhteensä 17 – perfekti: 9 – päättelyketju: 4 – partikkeli: 4
Aistihavainto	yhteensä 5 – kontekstin perusteella havaintoon pohjautuva tieto: 3 – havaintoverbi: 2	yhteensä 5 – havaintoverbi: 5
Väite	yhteensä 13	yhteensä 33

Taulukko 2 osoittaa toimittajan tiedon poikkeavan evidenssiltään asiantuntijalähteiden esittämästä informaatiosta. Tekstintuottaja tuo ilmi lähteeseen pohjautuvaa tietoa, väitteitä ja päätelmiä taas tavataan tyypillisimmin haastateltavien puheessa. Aistihavaintojen määrissä ei ole eroa toimittajan ja asiantuntijoiden kesken, mutta lähemmässä tarkastelussa tämäkin evidentiaalisuuden tyyppi paljastaa eroja lähteeseen viittaamisen käytännöissä. Seuraavissa alaluvuissa syvennyn selvittämään tapoja, joilla tutkimusaineistossa osoitetaan tiedon evidentiaalisuutta.

4.1.1 Lähteeseen perustuva tieto asiantuntijan näkemyksen välittäjänä

Van Dijk (1991: 151) mukaan uutisten laatijat ovat saattaneet olla todistamassa kuvaamiaan tapahtumia henkilökohtaisesti, mutta useimmiten artikkelit työstetään toisen käden tiedon perusteella. Tässä luvussa tarkastellaankin toimittajan muotoilemia, kerjäläisyyttä käsitteleviä lauseita, jotka nojaavat lähteeltä kuultuun informaatioon. Tällaisia virkkeitä esiintyy tutkimusaineistossa 14. Lisäksi olen havainnut aineistossa kaksi virkettä, joissa haastateltu asiantuntija perustaa toteamuksensa ulkopuoliseen tietoon.

Syy, miksi asiantuntijat ja viranomaiset esittävät toisen käden tietoa huomattavasti harvemmin kuin tekstintuottaja, johtunee heidän roolistaan haastateltavina. Virallisten tahojen oletetaan itse toimivan informantteina, ei välittävän muualta kuultuja käsityksiä. Toisaalta haastateltavien tiedonlähteet käyvät muutenkin harvoin ilmi uutistekstistä.

Olen jakanut ulkopuoliseen tietolähteeseen pohjautuvat virkkeet kahteen luokkaan sen perusteella, miten ne viittaavat tiedon evidenssiin. Ensimmäisen luokan kuusi lausetta edustavat *kuulopuhetta*. Kuulopuheessa osoitetaan informaation olevan toisen käden tietoa, mutta jätetään alkuperäinen lähde nimeämättä (Hakulinen et al. 2004: 1425). Lauseista neljä on peräisin kirjoittajan, kaksi haastateltavan puheesta. Toiseen luokkaan kuuluvissa, kahdessatoista toimittajan ilmaisemassa virkkeessä, ei näy vihjettä tiedon evidenssistä. Virkkeiden voidaan tästä huolimatta kontekstin perusteella päätellä olevan muuta kuin kirjoittajan omaa tietoa.

Toimittajan esittämät, kuulopuheeksi luokittelemani lauseet, näkyvät esimerkeissä 1–4. Kuulopuheen ilmaisemisen keinoja ovat partikkelit *kuulemma* ja *muka*, verbi *pitää* sekä liittotempus pluskvamperfekti (Hakulinen et al. 2004: 1484, 1523). Kokonaisuuden kannalta tällä evidentialisuuden tyypillä ei ole kovin suurta merkitystä tutkimusaineistossa. Toimittaja vaikuttaa enimmäkseen pidättäytyvän välittämästä epävarmaa toisen käden tietoa.

- (1) Eräästä myymälästä kerrottiin, että kerjäläiset tienaa ilmoittamaansa enemmän. -- Joulun alla kerjäläiset *kuulemma* saivat seteleitäkin. Iäkkäät naiset antavat eniten. Mutta ei sekään ole rikos, että tienaa hyvin. (9.1. B)
- (2) Osion kokemusten perusteella kerjäläiset saattavat siirtyä vanhusien kotioville pakottamaan. (9.1. B)
- (3) Viimeksi keskiviikkona Helsingin Sanomien toimitukseen oltiin pariinkin otteeseen yhteydessä, kun Helsingin keskustassa *oli havaittu* selvästi raskaana oleva kerjäläinen. (10.1.)
- (4) Helsingin Sanomien saamien tietojen mukaan romanit *olisivat lähteneet* siksi, että heidän lapsiaan uhkasi huostaanotto kotimaassa. Seppälä ei ole kuullut Romanian viranomaisten koventaneen otteitaan. (30.4.)

Esimerkissä 1 kuulopuheeseen viittaa partikkeli *kuulemma*. *Kuulemma* saattaa esiintyä neutraalina muualta kuullun merkinä, mutta etenkin kirjoitetussa tekstissä se viestittää epäilevää tai ironista asennetta (Aikhenvald 2006: 142; Hakulinen et al. 2004: 1425, 1524). Esimerkkilauseessa toimittaja käyttää *kuulemma*-partikkelia nimenomaan huvittuneessa merkityksessä. Kerjäläisten surkea köyhyys asetetaan kyseenalaiseksi, kun arvellaan heidän saavan joulun alla jopa seteleitä. Ironista tulkintaa vahvistaa huomautus: *Mutta ei sekään ole rikos, että tienaa hyvin*. Vaikka *kuulemma* on tiedonlähteen osoittamisen kannalta epäspesifi ilmaus, tekstiympäristö saattaa toisinaan paljastaa lähteen (Kuiri 1984: 209). Esimerkin 1 tapauksessa tiedonlähteeksi voi olettaa mainitun myymälän työntekijän.

Esimerkin 2 virke poikkeaa muista tässä yhteydessä käsitellyistä esimerkeistä, sillä se ei sisällä kuulopuheeseen viittaavaa ilmausta. Sijoitan virkkeen kuitenkin kuulopuheen kategoriaan: informaatio on peräisin ulkopuoliselta tiedonlähteeltä, jota ei tarkemmin määritellä. Esimerkkivirkkeessä toimittaja vetoaa Oslon kokemuksiin oikeuttaakseen oletuksen siitä, että kerjääminen muuttuu ajan myötä Helsingissä aggressiivisemmaksi. Vaille selitystä jää, kuka on informoinut kirjoittajaa Oslon kerjäläistilanteesta.

Esimerkki 3 on peräisin artikkelista, jossa kerjäläisten lasten asema herätti keskustelua. Kuulopuhetta osoittaa virkkeessä pluskvamperfektimuoto *oli havaittu*. Hakulisen et al. (2004: 1426) mukaan pluskvamperfektillä ilmaistaan tekstintuottajan olevan vain tapahtumien välittäjä, ei silminnäkijä. Koska kirjoittaja esittää informaation kuulopuheen muodossa, hän ei todennäköisesti ole itse ollut paikalla havaitsemassa mainittua kerjäläistä.

Esimerkissä 4 tekstintuottaja esittää käsityksen kerjäläisryhmän maastalähdön motiivista. Hän merkitsee informaation muualta kuulluksi, mutta jättää lähteen nimeämättä ja ilmoittaa lauseen perustaksi vain epämääräisen *Helsingin Sanomien saamat tiedot*. Kirjoittaja suhtautuu varautuneesti välittämäänsä käsitykseen, jota ei allekirjoita artikkelissa haastateltu asiantuntijakaan. Epäröintiä tiedon luotettavuutta kohtaan osoitetaan konditionaalimuodolla (Hakulinen et al. 2004: 1412). Varautuneesta asenteesta kertoo täten verbimuodon *olisivat lähteneet* käyttö. Esimerkissä 4 toimittaja välttää ottamasta kantaa eriäviin mielipiteisiin ja vahvistaa näin asemaansa ulkopuolisena tarkkailijana.

Esimerkeissä 5 ja 6 nähdään kaksi saman viranomaisen esittämää arviota kerjäläistilanteesta. Esimerkkien tekstikatkelmat ovat tutkimusaineiston ainoat esitykset, joissa viranomainen tukeutuu ulkopuolelta kuultuun informaatioon. Pidän virkkeitä kuulopuheena, vaikka katkelmista puuttuu esimerkin 2 tavoin kuulopuhetta osoittava ilmaus. Lainaukset ovat kaikesta huolimatta toisen käden tietoa, jonka lähde jää epäselväksi. Esimerkin 5 informaatio lienee peräisin oslolaiselta henkilöltä, mahdollisesti viranomaiselta, jonka kanssa puhuja on ollut tekemisissä mainitsemansa opintomatkan yhteydessä. Lähteeseen ei kuitenkaan viitata nimellä. Esimerkissä 6 kerrotaan, että

odotus Oslon kerjäläistilanteen muutoksesta perustuu tuoreimpiin ennusteisiin, mutta ennusteiden laatua ei selvitetä.

- (5) Osloon tehtiin opintomatka. ”Oslo jätti vakavaksi. *Sieltä evästettiin*, että alkää kuvitelko, ettei Helsingin [kerjäläis]tilanne pahenisi”, Hakala sanoi. (9.1. A)
- (6) ”*Tuoreimpien ennusteiden mukaan* Osloon odotetaan tuhansia kerjäläisiä kesäksi. Me emme tiedä, kuinka paljon heitä on tulossa Suomeen” --. (2.2.)

Molemmat esimerkit käsittelevät samaa aihetta, romanialaiskerjäläisten määrän kasvua Suomessa. Lauseyhteydestä käy ilmi, että haastateltu asiantuntija on vakuuttunut kerjäläisten määrän lisääntymisestä. Viittaukset Oslon tilanteeseen ja tuoreimpiin ennusteisiin ovat keino vahvistaa oman mielipiteen välittymistä. Artikkelien ilmestymisajankohtana kerjäläisyydestä Suomessa oli vähän kokemusta. Tämä saattaa olla syynä siihen, että viranomainen perustaa näkemyksensä toisessa pohjoismaassa tehtyihin havaintoihin.

Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan niitä 12 lausetta, joiden tiedonlähde voidaan päätellä ainoastaan kontekstin perusteella. Lauseet vaikuttavat päällisin puolin artikkelin laatijan mielipiteiltä: niissä ei havaita evidentialisuutta osoittavaa ilmausta, eivätkä ne viittaa eksplisiittisesti ulkopuoliseen tiedonlähteeseen. Todellisuudessa virkkeet ovat kuitenkin toimittajan muotoilemia tiivistelmiä artikkelissa haastatellun henkilön esittämistä käsityksistä. Tyypillisimmillään ne ovat uutisten otsikkoja.

Referoinnin näkökulmasta kyseiset lauseet edustavat vapaata epäsuoraa esitystä, jossa yhdistyy piirteitä suorasta ja epäsuorasta esityksestä. Hakulinen et al. (2004: 1413) mainitsevat, että uutisotsikoissa saattaa tavata vapaan epäsuoran esityksen kaltaista konditionaalien käyttöä, joka osoittaa otsikon tekstin lähteeltä kuulluksi. Itse uutisessa selviää, kenen tietoon otsikko varsinaisesti perustuu. Vaikka aineistoni esimerkeissä ei

esiinny minkäänlaista lähteeseen viittaavaa informaatiota, edes konditionaalia, oletan että kyseessä on sama ilmiö.

Tarkasteleman kirjottajan muotoilemat lauseet pohjautuvat 10 kertaa asiantuntijan ja kerran kerjäläishaastattelun esittämään tietoon. Lauseiden taustalla on siis huomattavasti useammin viranomainen tai muu asiantuntija kerjäläisen sijaan. Virallisten tahojen kannanotot päätyvät myös todennäköisemmin artikkeleiden otsikoiksi, kuten esimerkki 7. Alla nähtävä virke toistaa sanatarkasti tekstissä haastattelun viranomaisen käsityksen. Lausun lähteenä on tukholmalainen poliisi.

(7) Tukholman kerjäläisten määrää vaikea arvioida. (5.4. B)

Siitä huolimatta, että toimittaja on nostanut esimerkin 7 lauseen uutisen otsikoksi, se ei ole puolueeton, objektiivinen toteamus. Esimerkkilause välittää lukijoille asiantuntijan näkökulman kerjäläisyyteen. Virkkeen sisäänrakennettuna oletuksena voitaisiin pitää sitä, että kerjäläisten määrä tulisi pystyä arvioimaan, ehkä pitämään hallinnassakin. Kerjäläisyys näyttäytyy ongelmana, jonka suitsimiseen tarvitaan viranomaistoimenpiteitä.

Fairclough (1997: 69) on havainnut, että uutistenlaattijat osoittavat huomattavaa luottamusta virallisen statuksen omaavia haastattelulähteitä kohtaan. Tällaisiksi Fairclough nimeää hallitus-, viranomais- ja poliisilähteet, ammattiliittojen edustajat sekä tieteen asiantuntijat. Legitimoitujen haastattelulähteiden ylivalta vaikuttaa toteutuvan myös omassa tutkimusaineistossani. Kirjoittaja ei eksplisiittisesti aseta viranomaislähteiden ääniä kerjäläisten edelle, mutta rakentaa uutisia viranomaisten puheenvuorojen varaan. Toimittaja antaa asiantuntijoiden äänille enemmän tilaa ja sijoittaa heidän kommenttejaan merkittävämpiin osiin artikkelia, esimerkiksi otsikoiksi.

Jotkut aineistoni lauseet ovat rajatapauksia lähteeseen perustuvan tiedon ja kirjoittajan tulkinnan välillä. Esimerkkien 8–10 virkkeet pohjautuvat kyllä haastatteluun, mutta

välittävät myös toimittajan kannan asioiden tilasta. Lauseissa kuuluu siis yhtäaikaaisesti kaksi ääntä, kirjoittajan ja lähteen. Näkökulmien limittyessä lukijan on vaikea päätellä, onko äänessä tekstintuottaja vai lähde itse (Hakulinen et al. 2004: 1412).

- (8) Helsinki pelkää kerjäläisten tulevan entistä suuremmin joukoin keväällä (9.1. A)
- (9) Euroopan suurten kaupunkien opetus kuuluu: kerjäläisyyttä seuraa rikollisuus. (9.1. A)
- (10) Kerjäläisiä houkuttelee Suomeen hyvä tulotaso (6.1. B)

Esimerkki 8 on artikkelin otsikkona tunteita herättävä. Se maalaa kuvaa suurista kerjäläisjoukoista, joita Helsingissä odotetaan pelolla. Artikkelin haastateltavat eivät suoraanaisesti ilmaise pelkäävänsä kerjäläisiä, mutta otsikon lause voitaneen jäljittää Helsingin hallintokeskuksen turvallisuus- ja valmiuosaston päällikön kannanottoihin: *”Ei -- ole realismia kuvitella, ettei kerjäläisiä tulisi jatkossa lisää Helsinkiinkin”* sekä *”Sieltä [Oslost] evästettiin, että älkää kuvitelko, ettei Helsingin [kerjäläis]tilanne pahenisi.”*

Esimerkin 9 toteamus on niin ikään sävyltään jyrkkä. Myös tämän virkkeen taustalla voidaan nähdä turvallisuus- ja valmiuosaston päällikön toteamus: *”Suuri huolestumme on, että Helsingissä toistuu sama, mikä on nähtävissä Euroopan suurissa kaupungeissa ja esimerkiksi Oslossa. Siellä kerjäläiset ovat tuoneet mukanaan rikollisuutta ja muita lieveilmiöitä.”* Lähteen esittämä tieto on toimittajan käsittelyssä saanut yksioikoisemman asun. Esimerkissä 9 kerjäläisyyden nähdään olevan kausaalisuhteessa rikollisuuden kanssa: kun kerjäläisyyttä esiintyy, seuraa sitä automaattisesti rikollisuus. Kirjoittaja viestittää, että suomalaisen yhteiskunnan kannattaisi ottaa opiksi tästä Euroopan suurten kaupunkien havainnosta.

Esimerkin 10 virke, uutisen otsikko, on aineiston ainut tekstintuottajan muotoilema käsitys, jonka lähteenä on kerjäläinen. Artikkelissa haastateltu kerjäläisnainen toteaa kysyttäessä syytä Suomeen saapumiselle: ”*Missään muualla ei tehdä rahaa niin paljon kerjäämällä kuin täällä.*” Esimerkkivirke ei kuitenkaan ole kerjäläisten kannalta mairitteleva. Se implikoi heidän valitsevan kohdemaansa sen perusteella, missä on mahdollista tienata eniten rahaa. Ainoan kerran, kun kerjäläisen ääni pääsee kuuluviin artikkelin otsikossa, valokeilaan on siis nostettu negatiivisesti arvottava virke.

Esimerkeissä 8–10 näkyy tekstintuottajan valta. Kirjoittaja järjestää ja tiivistää lähteiden esittämää tietoa, mutta ohjaa lisäksi tulkintoja haluamaansa suuntaan. Toisinaan hän vaikuttaa valjastavan asiantuntijakannanottoja palvelemaan artikkelin sanomaa.

Tässä luvussa on tarkasteltu sitä, miten ulkopuoliset äänet toimivat tekstin lähtökohdana. Valtaosa analysoimistani lauseista oli kirjoittajan esittämää tietoa, jonka perustaksi osoittautui muualta kuultu informaatio. Tarkasteltavana oli lisäksi kaksi asiantuntijan esittämää, toisen käden tietoon perustuvaa väittämää.

Koska on kysymys uutisista, ei sinänsä yllätä, että toimittaja hyödyntää tekstissään toistuvasti ulkopuolisia tietolähteitä. Se sen sijaan on huomionarvoista, että asiantuntijoiden ja viranomaisten mielipiteille annetaan tutkimissani artikkeleissa keskeinen rooli. Vaikka kirjoittaja ei osoittaisi suhtautuvansa asiantuntijoiden esittämään informaatioon varauksettomasti, heidän äänensä ovat etuoikeutettuja nousemaan tekstin lähtökohdaksi tai kehykseksi, liittymään osaksi kirjoittajan ääntä. Kerjäläisten ääni ei toimittajan puheessa juuri kuulu, tai se käännetään kerjäläisiä itseään vastaan esimerkin 10 tavoin.

On kuitenkin huomioitava, että aineiston uutisten tapauksessa tiedonhankintaa on saatanut vaikeuttaa toimittajan ja itäeurooppalaisten tulijoiden yhteisen kielen puuttuminen. Tämä on osaltaan voinut vaikuttaa siihen, että kerjäläiskysymyksiä pääsevät kommentoimaan ensisijaisesti suomalaiset viranomaiset.

Kuulopuhe, jossa lähde jää määrittelemättä, osoittautuu aineistossa suhteellisen harvinaiseksi evidentialisuuden tyypiksi. Kirjoittaja hyödyntää kuulopuhetta kerran ironisessa merkityksessä ja kahdesti mahdollistamassa etääntymisen puheenaiheesta. Niin toimittaja kuin asiantuntijakin vahvistavat kuulopuheeseen tukeutumalla oman mielipiteen välittymistä, toimittaja kerran, asiantuntija kahdesti.

4.1.2 Päätelmään perustuva tieto – johtopäätöksiä, joille ei osoiteta lähdettä

Edeltävässä luvussa analysoitiin lauseita, jotka perustuvat lähteeltä kuultuun informaatioon. Nyt siirrytään tarkastelemaan puhujan ja kirjoittajan henkilökohtaista tietoa, päätelmiä sekä havaintoja. Tässä luvussa perehdytään päätelemällä saavutettuun tietoon, jolle perustuu 24 lausetta. Päättelyyn viitataan kolmetoista kertaa perfektillä ja viidesti partikkelilla. Kuudessa lauseessa evidentialisuutta osoittaa päättelyketju, jonka avulla puhuja perustelee esittämänsä väitteen.

Esimerkeissä 11–14 päätelmää ilmaisee perfekt. Se toimii evidentialisuuden näkökulmasta vastakkaisessa tehtävässä kuin kuulopuheen yhteydessä mainittu liittotempus, pluskvamperfekti. Kun pluskvamperfekti osoittaa informaation toisen käden tiedoksi, perfekt viittaa henkilökohtaiseen käsitykseen (Hakulinen et al. 2004: 1426, 1484). Kaikilla perfektimuodoilla ei tulkintani mukaan ole evidentialista tehtävää. Analyysin ulkopuolelle jäävät muodot, joita ei voida pitää tekstintuottajan tai haastateltavan näkemyksinä.

Asiantuntija- ja viranomaishaastateltavat esittävät kaikkiaan yhdeksän lausetta, joissa perfektimuoto viittaa päätelmään. Esimerkit 11 ja 12 ovat lähtöisin haastateltavien puheesta.

- (11) ”Olemme yhä huolissamme. Lapsia *on pidetty* yhä *kerjäämässä* vähissä vaatteissa. (särky- ja yskänlääkkeillä) *lääkittyinä* ja *huonokuntoisina*. He (kerjäläiset) *ovat halunneet vedota* kansalaisiin tällä kurjuudella”, Salin kertoi. (9.1. A)

- (12) ”Ja *onhan* tässä *tullut viitteitä* siitä, että tämä [kerjääminen] on organisoitua toimintaa. Jos joku pakottaa toisia olemaan polvillan tuolla kylmällä kadulla tuntikausia, saatetaan lähestyä ihmis-kauppaa.” (10.1.)

Edellä nähtävät tekstikatkkelmat ilmentävät haastattelulähteiden asiantuntija-asemaa. Esimerkin 11 ensimmäinen perfekti *on pidetty kerjäämässä* sekä esimerkin 12 *onhan tässä tullut viitteitä siitä* synnyttävät mielikuvan henkilöstä, jolla on omakohtaista kokemusta ja näkemystä kerjäläisten tilanteesta. Asiantuntijat ja viranomaiset ovat oikeutettuja esittämään johtopäätöksiä, sillä heillä oletetaan olevan hallussaan tarvittava määrä informaatiota. Toisinaan aineistoni asiantuntijat ovat valmiita tekemään päätelmiä jopa kerjäläisten henkilökohtaisista motiiveista. Tällaista päättelyä osoittaa esimerkiksi 11 jälkimmäisen virkkeen perfektimuoto *ovat halunneet vedota*.

Se, mihin asiantuntijoiden tieto lopulta perustuu, ei välttämättä selviä lukijalle. Epäselväksi saattaa jäädä, onko informaatio itse havaittua – kuultua tai nähtyä – vai toisen käden tietoa. Esimerkin 11 tapauksessa lähde kertoo kerjäläisvanhempien näyttäneen, että he säilyttivät kerjäämässä olleen lapsen vaatteita muovipussissa. *Näyttää*-verbi ohjaa tulkitsemaan päätelmän näköhavaintoon perustuvaksi. Chafe (1986: 266, 267) huomauttaa, että päätelmän taustalla onkin useasti aistihavainto. Päättelyn yhteydessä tehdään kuitenkin harvoin selväksi, miten johtopäätökseen on päädytty. Esimerkissä 12 jää arvailun varaan, mitä tarkoitetaan viitteillä, jotka osoittavat kerjäämisen olevan organisoitua toimintaa. Viitteiden voidaan ehkä mieltää osoittavan aistihavaintoa.

Toimittaja esittää aineistossa neljä lausetta, joissa perfekti toimii evidentiaalisuuden merkinä. Esimerkeissä 13 ja 14 nähdään virkkeistä kaksi.

- (13) Poliisin aiempi käsitys, että kerjäläiset asuvat teltoissa ja autoissa, *on nyt muuttunut*. ”Asuntojakin heillä tuntuu olevan.” (6.1. A)

- (14) Kuukausia jatkunut kerjääminen Helsingin ydinkeskustassa *on* tällä erää heidän [romanikerjäläisten Violeta ja Florian Rostasin] osaltaan *päättynyt*. (13.5.)

Esimerkissä 13 kirjoittaja muodostaa johtopäätöksen viranomaisten käsityksestä, ja esimerkissä 14 hän tekee tulkinnan kerjäläispariskunnan toiminnasta. Ensimmäisen esimerkin tapauksessa toimittaja päättelee, että uusi informaatio olisi muuttanut poliisin kuvaa kerjäläisten majoittumisesta Helsingissä. Tämän päätelmän taustalla voidaan arvella olevan uutisessa haastatellun viranomaisen näkemys. Ainakin poliisin tämän hetkisestä suhtautumisesta kirjoittaja tietää haastattelun perusteella, kuten esimerkki 13 osoittaa. Esimerkin 14 *on päättynyt*–perfektillä ilmaistu johtopäätös perustuneen niin ikään kuulohavaintoon. Artikkelin lukijalle selviää, että tekstintuottaja on ollut henkilökohtaisesti haastattelemassa tavaroitaan pakkaavaa kerjäläispariskuntaa, joka vakuuttaa, ettei aio palata Suomeen.

Toimittajan neljästä perfektimuodolla ilmaistusta päätelmästä kolmen voidaan tekstiympäristöä tarkastelemalla todeta pohjautuvan haastatellun kertomaan. Asiantuntijoiden tapauksessa perfektillä muodostetun päätelmän lähde selviää vain kahdessa lauseessa yhdeksästä. Tällöin on kysymys havainnon perusteella tehdyistä päätelmistä.

Seuraavaksi keskityn analysoimaan evidentialisiksi tulkittavia partikkeleita, joita tavataan tutkimusaineistossa viisi, kerran kirjoittajan ja neljästi asiantuntijan puheessa. Päättelyä osoittavia partikkeleita ovat *siis*, *varmaankin* ja *tietysti* (Hakulinen et al. 2004: 1484, 1523, 1525) Chafen (1986: 264, 265) mukaan myös partikkelia *ehkä* voidaan pitää päättelyyn viittaavana, vaikka sen perusmerkitys on episteeminen. Hakulinen et al. (2004: 1520, 1521) puolestaan esittävät, että *ehkä* ja *varmaan(kin)* ovat itse asiassa lähisynonyymeja, mutta *varmaan(kin)* on käytössä nimenomaan evidentialisissa yhteyksissä. Esimerkkien 15–17 lauseissa esiintyvät aineiston partikkelit, joilla ymmärrän olevan evidentialinen tulkinta. Ensimmäinen esimerkki on lähtöisin kirjoittajan, kaksi jälkimmäistä asiantuntijoiden puheesta.

- (15) Romanianlaiset ovat *ilmeisesti* lähestulkoon kaikki Romanian romaneja. (6.1. A)
- (16) ”Ei voi pitää paikkaansa. *Varmaankin* valehtelee. Nimikin on *ehkä* keksitty”, Helsingin Sanomien käyttämä, romanialaisperäinen tulkki puntaroi. (6.1. B)
- (17) ”Jos se [kerjäläisyys] kriminalisoitaisiin, mitä tapahtuisi? Annettaisiin sakkoja? Sitten he [kerjäläiset] *ehkä* maksaisivat sakot, *ehkä* eivät,” Heinilä totesi --. (4.4. A)

Esimerkin 15 päätelmä heijastaa artikkelin ilmentymisajankohtana vallinnutta epätietoisuutta. Kerjäläisistä oli vielä tammikuussa 2008 vähän tietoa, joten toimittaja tyytyy vain arvelemaan kerjääjien alkuperää, sen sijaan että esittäisi väitteensä varmana tietona. Päätelmää osoittava *ilmeisesti*-partikkeli ei esiinny Hakulisen et al. listaamien evidentialisten partikkeleiden joukossa. Ilmaus muistuttaa kuitenkin niin läheisesti partikkelia *varmaan(kin)*, että mielestäni se voidaan esimerkin 15 tapauksessa tulkita merkitykseltään evidentialiseksi.

Esimerkkien 16 ja 17 johtopäätökset ovat kielteisemmin arvottavia kuin esimerkkilauseen 15 päätelmä. Esimerkissä 16 romanialaisperäinen tulkki arvioi tekstissä edellä haastatellun romanialaiskerjäläisen puheenvuoroa ja päättelee sen epäluotettavaksi. Esimerkissä 17 Helsingin poliisin ulkomaalaisosaston johtaja ottaa kantaa kerjäämisen kriminalisointia vastaan. Molemmista esimerkeistä välittyy vaikutelma, etteivät haastateltavat pidä kerjäläisiä luotettavina henkilöinä. Haastateltu tulkki identifioi kerjäläisen epärehelliseksi tietolähteeksi. Poliisin ulkomaalaisosaston johtaja puolestaan epäilee, ettei kerjäläisten sakottaminen onnistuisi, sillä nämä eivät välttämättä maksaisi sakkojaan.

Esimerkeissä 15–17 nähtävät partikkelit viestittävät puhujien henkilökohtaisia käsityksiä. En pidä todennäköisenä, että käsitykset perustuvat kovin vankkaan tietoon. *Ilmeisesti*, *varmaankin* ja *ehkä* eivät nimittäin ilmaise ehdotonta varmuutta asioiden tilasta vaan luuloa tai oletusta. Partikkelit olisi mahdollista tulkita episteemisiksi: ne eivät

ainoastaan osoita kannanottojen perustuvan päättelyyn, vaan tarjoavat lisäksi näkemyksen tapahtuman, esimerkiksi sakkojen maksamisen, todennäköisyydestä. Monet partikkelit liikkuvatkin episteemisyyden ja evidentialisuuden rajalla. Mielestäni on näkökulmakysymys, kumpaan kategoriaan kuuluviksi ne tässä yhteydessä luokitellaan.

Evidentialisiksi päättelyketjuiksi nimitän lausekokonaisuuksia, joissa esitetään perusteita kerjäläisyyttä käsittelevän väitteen tueksi. Asiantuntijat esittävät tutkimusaineistossa neljä, kirjoittaja kaksi päättelyketjua. Esimerkeissä 18—20 päätelmiä osoittaa kursiivi. Muu osuus tekstistä muodostaa varsinaisen päättelyketjun.

- (18) ”Ajan myötä ihmiset tottuva kerjäläisiin, eivätkä tuotot ole enää yhtä hyvät kuin aluksi. *Tällöin on pelättävissä, että toiminta Helsingissäkin muuttuu passiivisesta aktiiviseksi*”, Hakala sanoi. (9.1. A)
- (19) *Eivätkä romanit sosiaaliapua haluakaan.* He tulevat toimeen omillaan, sillä toistuva perusteeton sosiaaliapuun turvautuminen voi olla EU-kansalaisen karkotusperuste vakavan rikoksenteon ohella. (2.2)
- (20) Koko perheen ansiot jäävät kotikonnalla noin 50 euroon kuukaudessa. *Silloin kymmenenkin euron kerjuupalkka per nuppi motivoi matkustamaan rikkaampaan pohjoiseen.* (13.5.)

Viranomaisen arvelee esimerkissä 18, että tuottojen pienentyminen saattaa muuttaa kerjäämisen luonnetta. Toimittaja tekee kahdessa jälkimmäisessä esimerkissä päätelmiä kerjäläisten motiiveista. Esimerkissä 19 hän esittää käsityksensä siitä, miksi kerjäläiset eivät turvaudu sosiaaliapuun, ja esimerkissä 20 pohtii kerjäämisen kannattavuutta pohjoismaissa. Päätelmien lähtökohta, alkuoletusten oikeutus, saattaa jäädä lukijalle epäselväksi. Voidaan kuitenkin ajatella, että asiantuntijalla ja toimittajalla on perusteensa päätelmien esittämiseen. Vaikka he eivät olisi kuulleet esimerkkien 18–20 informaatiota kerjäläisiltä itseltään, päätelmät rakentuvat tiedossa olevien seikkojen perustalle,

joita oletettavasti pidetään tosiasioina. Päättely on luonteeltaan induktiivista, sillä sen paikkansapitävyyttä tulevaisuudessa ei voida suoraan johtaa päättelyketjusta.

Tässä luvussa on tutkittu, millaista päättelyyn perustuvaa informaatiota viranomaislähteet ja toimittaja esittävät. Tieto merkitään päätelmäksi kolmella tavalla: perfektillä, partikkelilla sekä päättelyketjulla. Asiantuntijat ja viranomaiset tekevät päätelmiä selvästi useammin kuin tekstintuottaja. Eroja tavataan myös päätelmien laadussa. Siinä missä asiantuntijalähteet tekevät johtopäätöksiä ainoastaan kerjäläisten toiminnasta, kirjoittajan päättely kohdistuu myös viranomaisten tulkintoihin kerjäläiskysymyksissä. Kirjoittaja välttää ilmaisemasta jyrkkiä näkemyksiä omissa nimissään ja identifioi lauseet mielellään jonkun toisen käsityksiksi.

Leimaa-antava piirre analysoimissani artikkeleissa on se, että vaikka tieto osoitetaan päättelemällä saavutetuksi, päätelmän lähtökohtaa ei yleensä selvitetä. Johtopäätös toki itsessään osoittaa tekstin vastaanottajalle, että kysymys on puhujan tai kirjoittajan henkilökohtaisesta käsityksestä. Etenkin viranomaisten puheessa päättelyn lähtökohta jää usein epäselväksi: kuudestatoista päätelmästä lähde ilmenee ainoastaan neljässä. Toimittajan tapauksessa lähde selviää kolmessa virkkeessä seitsemästä.

Henkilökohtaista tietoa tarkastellessa muodostuu käsitys, että asiantuntijoille on varattu kerjäläisuuutisissa tietynlainen rooli. Viralliset tahot ovat oikeutettuja tulkitsemaan ja arvioimaan kerjäläisten esittämää tietoa, mutta päättelyn lähtökohdan osoittaminen ei vaikuta heidän esittämänsä tiedon yhteydessä välttämättömältä.

4.1.3 Aistihavaintoon perustuva tieto – kirjoittaja havaitsee, asiantuntija tulkitsee

Tutkimusaineistossa tavataan kymmenen lausetta, jotka pohjautuvat aistihavaintoon. Lauseista seitsemässä havaintoa osoittaa verbi. Haastateltavan puheessa esiintyy viisi, toimittajan tekstissä kaksi havaintoverbiä. Lisäksi kolmen toimittajan esittämän lauseen voidaan kontekstin perusteella päätellä pohjautuvan aistihavaintoon. Lähden liikkeelle

asiantuntijoiden puheenvuorojen havaintoverbeistä, ja luvun loppupuolella tarkastelen, millä keinoin tekstintuottaja osoittaa esittämänsä tiedon aistein saavutetuksi.

Asiantuntijan puheenvuoroissa tavataan havaintoa osoittavat verbit *näyttää* ja *tuntuu*. Ensin mainittu esiintyy kerran ja jälkimmäinen neljästi. Verbit nähdään esimerkeissä 21–24.

- (21) Heinilän käsitys on, että romanialaisilla kerjäläisillä on ”tiheä tiedonvälitysverkosto. He tuntevat EU-lainsäädännön hyvin. He *tuntuvat* lukevan myös nämä lehtijutut tarkkaan.” (6.1. A)
- (22) Poliisin aiempi käsitys, että kerjäläiset asuvat teltoissa ja autoissa, on nyt muuttunut. ”Asuntojakin heillä *tuntuu* olevan.” (6.1 A)
- (23) Peter Enell Tukholman keskustan poliisista kertoo, että Tukholman kerjäläisten määrää on vaikea arvioida. ”Joskus *tuntuu*, ettei heitä ole kuin kourallinen. Sitten äkkiä heitä *tuntuu* olevan kymmeniä. Määrä vaihtelee suuresti ja he liikkuvat paljon”, Enell sanoo. (5.4. B)
- (24) ”*Näyttää* siltä, että kerjäläisporukka on vaihtunut”, erityistutkija Johanna Seppälä - - sanoi tiistaina. (30.4.)

Hakulinen et al. (2004: 483, 1501) sijoittavat verbit *näyttää* ja *tuntuu* niin kutsuttujen *intensionaalisten verbien* kategoriaan. Näillä verbeillä kuvataan yhtäältä vaikutelmaa tai arviota ja toisaalta intentiota, kuten haluamista tai aikomista. Yksityiskohtaisemmin määriteltynä *näyttää* ja *tuntuu* luetaan *yleisvaikutelmaverbien* joukkoon. Ne ovat täten yleiskäyttöisiä, aistin suhteen neutraaleja ilmauksia.

Yleisvaikutelmaverbit saavat täydennykseksen *että*-lauseen, *kuin*-lauseen tai referatiivirakenteen. Esimerkeissä 21 ja 22 täydennyksen muodostaa referatiivirakenne ja esimerkissä 24 *että*-lause. Esimerkin 23 aloittava virke täydentyy *että*-lauseella, jälkimmäinen referatiivirakenteella. *Näyttää* ja *tuntuu* ovat molemmat modaalisessa merkityksessään yksikön kolmannessa persoonassa, ja ne edellyttävät inhimillisen kokijan ole-

massaoloa. Käytännössä verbit esiintyvät usein nollapersoonassa. (Hakulinen et al. 2004: 483, 1501.) Edellä nähtävissä esimerkeissä nollapersoonaisia ovat lauseiden 22–24 vaikutelmaverbit.

Näyttää ja *tuntuu* viittaavat esimerkkilauseissa puhujan henkilökohtaiseen kokemukseen kerjäläisyydestä. Verbit vaikuttaisivat toimivan samassa funktiossa kuin muutkin omaa tietoa osoittavat ilmaukset: niiden avulla asiantuntijat esittävät näkemyksiään romanikerjäläisten toiminnasta. Esimerkeissä 21 ja 22 viranomaisen käyttää *tuntuu*-verbiä arvellessaan kerjäläisten seuraavan suomalaisen lehdistön kirjoittelua, sekä majoittuvan Helsingin seudulla teltojen ja autojen lisäksi asuntoihin. Havaintoverbejä tarkempia perusteluja käsityksille ei esitetä.

Esimerkkien 23 ja 24 *näyttää*- ja *tuntuu*-verbit ilmaisevat nekin arvioita kerjäläisistä. Virkkeet luovat vaikutelman siitä, että kerjäläiset toimivat viranomaisten näkökulmasta yllättävästi ja hallitsemattomasti. Esimerkin 23 ilmaus *äkkiä heitä tuntuu olevan kymmeniä*, implikoi, että asiantuntija on neuvoton kerjäläisten edessä. Kerjäläisiä ei pystytäkään laskemaan eikä täten kontrolloimaan. Heidät kuvataan ennustamattomasti käyttäytyvänä ryhmänä, josta viranomaisilla ei ole otetta.

Vaikka asiantuntijoiden puheen yleisvaikutelmaverbit osoittavat havaintoon perustuvaa tietoa, kovin yksityiskohtaisesti ne eivät määrittele kuvaamaansa aistimusta. Esimerkkien 21–23 *tuntuu*-verbi on merkitykseltään sumea. Se ei tarjoa lukijalle minkäänlaista vihjettä siitä, mihin aistiin esitetty käsitys perustuu. Kangasniemi (1992: 202, 203) toteaa, että *tuntuu* onkin aistihavaintoa ilmaisevista verbeistä epätarkin. Sen voidaan ajatella edustavan minkä tahansa aistin välittämää tietoa. Epätarkkuudessaan *tuntuu* muistuttaa läheisesti verbiä *vaikuttaa*.

Tämän luvun keskeisenä huomiona voidaan pitää asiantuntijoiden esittämien havaintoverbien yleisluontoisuutta. Verbit eivät viittaa tiettyyn aistimukseen, vaan toimivat vaikutelman tai käsityksen välittävinä yleisilmauksina. Esimerkin 24 *näyttää*-verbi tekee poikkeuksen edustaessaan näköaistilla saavutettua tietoa. Silti tämäkin verbi on *näyttää*

siltä, että–rakenteessa esiintyessään abstraktimpi kuin kirjoittajan puheessa tavattavat, esimerkkien 25 ja 26 havaintoverbit.

- (25) Tukholman keskustassa kerjäläisyys *näky* muun muassa Stureplanilla, Kungsgatanilla, keskusrautatieasemalla, maanalaisessa ja lähijunissa. (5.4. B)
- (26) Kerjäläisiä *näkyi* Helsingin ydinkeskustassa vain pari, mutta haitarinsoittajia oli sitäkin enemmän. (30.4.)

Esimerkkien 25 ja 26 *näkyä*-verbit eroavat asiantuntijoiden puheen havaintoverbeistä. Hakulinen et al. (2004: 483) sijoittavat myös *näkyä*-verbin yleisvaikutelmaverbien luokkaan, mutta tulkintani mukaan se on ilmauksiin *näyttää* ja *tuntuu* verrattuna merkitykseltään konkreettisempi. Haastattelulähteistä poiketen toimittaja ei esitä henkilökohtaisia käsityksiä tai vaikutelmia, vaan tekee näköhavaintoonsa perustuvia huomioita kerjäläisten liikkeistä. Kangasniemi (1992: 201) määrittelee, että omaan havaintokykyn perustuvaa tietoa ilmaistaan nimenomaan verbeillä *näkyä*, *kuulua* ja *tuntua*.

Esimerkit 25 ja 26 synnyttävät mielikuvan siitä, että kirjoittaja olisi omin silmin nähnyt, millaisissa ympäristöissä kerjäläisiä tavataan Tukholmassa, sekä todistanut kerjäläisten vähentymistä ja romanialaisperäisten haitarinsoittajien määrän lisääntymistä Helsingin keskustassa. Mikäli lauseiden voidaan olettaa olevan kirjoittajan henkilökohtaisia havaintoja, ne rakentavat käsitystä aktiivisesta, läsnä olevasta toimittajasta. Tätä käsitystä vahvistavat kontekstin perusteella näköhavainnoksi osoittautuvat lauseet esimerkeissä 27–29.

- (27) Helsingin keskustan romanikerjäläiset asuvat telttaleirissä sillan alla. (2.2.)
- (28) Helsingin keskustan kerjäläiset vaihtuivat uusiin. (13.5.)

- (29) Kerjäläiset tienaavat Helsingissä aika hyvin. Sen takia he ainakin ilmoittavat tulleen. (9.1. B)

Esimerkkien 27 ja 28 virkkeet ovat uutisten otsikkoja. Artikkeleita lukiessa selviää, että tekstinlaatija on vierailut tapahtumapaikoilla jututtamassa kerjäläisiä. Voidaan siis otaksua hänen muodostaneen otsikoiden toteamukset havaintokykynsä perusteella. Vaikka virkkeissä ei näy evidenssiä paljastavaa, näköaistiin viittaavaa ilmausta, tilanneyhteys antaa olettaa lauseiden pohjautuvan nimenomaan näköhavaintoon. Esimerkki 29 edellyttää niin ikään kirjoittajan henkilökohtaista havaintokykyä. Lausetta *Kerjäläiset tienaavat Helsingissä aika hyvin* on mahdollista pitää kuulohavaintona, sillä jälkimmäisessä virkkeessä toimittaja selvittää toteamuksen perustuvan kerjäläisten kertomaan informaatioon.

Edellä on tarkasteltu aistein saavutettua tietoa. Aisti-evidenssi ilmenee eri tavoin haastattelulähteiden ja kirjoittajan tekstissä. Asiantuntijoiden *näky-* ja *tuntuu-* havaintoverbit ovat käsitystä tai tulkintaa ilmaisevia yleisvaikutelmaverbejä. Ne viittaavat näkemysiin, joita asiantuntijat ovat muodostaneet kerjäläisten toiminnasta. Siihen, perustuvatko näkemykset haastateltavien henkilökohtaisiin havaintoihin, ei useassa tapauksessa saada vastausta.

Kirjoittajan puheessa tavattavat havaintoverbit eivät esitä vaikutelmia vaan konkreettisia näkö- tai kuulohavaintoja romanikerjäläisten liikkeistä. Tekstintuottajan puheen havaintoverbit sekä kontekstin perusteella näköhavainnoiksi osoittautuvat virkkeet korostavat toimittajan roolia aktiivisena havaitsijana ja tarkkailijana. Asiantuntijoiden oikeudeksi tai velvollisuudeksi jää jälleen tulkintojen tekeminen kerjäläisten käyttäytymisestä.

4.1.4 Väite — kielteisiä määritelmiä kerjäläisyydestä

Edeltävissä alaluvuissa käsiteltiin evidentiaalisia lauseita. Nyt tarkastellaan väitteitä, toimittajan tai asiantuntijan ilmaisemia näkemyksiä kerjäläisyydestä, joiden alkuperästä ei saada tietoa. Voidaan pohtia, onko väitteiden analysointi evidentiaalisuuden tutkimuksen yhteydessä tarpeen. Sehän ei lisää tietoa kerjäläisiä käsittelevien lauseiden lähtökohdista. Väitteitä tavataan tarkastelemissani artikkeleissa kuitenkin niin runsaasti, ettei niiden sivuuttaminen olisi perusteltua. Jos halutaan saada totuudenmukainen kuva kerjäläiskirjoittelusta, tutkimisen arvoista on sekin, milloin tiedolle ei osoiteta lainkaan lähdettä.

Väitteitä tavataan tyypillisimmin asiantuntijan puheessa. Kirjoittaja esittää 13, asiantuntija jopa 33 väitettä. Ero toimittajan ja lähteiden välillä saattaa johtua siitä, että tekstintuottaja tavoittelee objektiivisuutta, kun haastateltavat tuovat herkemmin esille sellaistaakin informaatiota, jota ei perustella. Olen havainnut tutkimusaineiston väitteissä yhdenmukaisia piirteitä. Tällä perusteella tarkasteltavat virkkeet voidaan jakaa neljään ryhmään.

Suosituimmassa, 20 kertaa esiintyvässä väitetyypissä arvioidaan kerjäläisten motiiveja tai toimintaa reaalihetkellä. Väitteistä 15 on asiantuntijan ja viisi toimittajan muotoilemaa. Toiseksi yleisimmän väitekategorian 14 virkettä käsittelevät kerjäläisten toimintaa tulevaisuudessa. Näistä lauseista 13 on peräisin asiantuntijan ja yksi toimittajan puheesta. Kaksi suppeampaa virkekategoriaa sisältävät pelkästään asiantuntijan tai viranomaisen esittämiä väitteitä. Kirjoittaja tuo ilmi seitsemän viranomaisnäkökulmaa välittävää kerjäläisvirkettä. Viranomainen puolestaan esittää viisi väitettä, jotka määrittelevät tai nimeävät kerjäämistä.

Esimerkit 30 ja 31 sisältävät neljä asiantuntijan esittämää väitettä ensin mainitusta väitekokonaisuudesta. Lauseet vihjaavat kerjäämisen olevan organisoitua, järjestelmällistä toimintaa. Esimerkissä 30 implikoidaan, että kerjäläiset välittävät informaatiota toisilleen ja tietävät minkälaisia oikeuksia EU-lainsäädäntö heille takaa. Esimerkissä 31

ilmaistaan tosiasiana se seikka, etteivät kerjäämällä tienatut rahat päätyisi kerjäläisten omiin taskuihin.

- (30) Heinilän käsitys on, että romanialaisilla kerjäläisillä on ”tiheä tiedonvälitysverkosto. He tuntevat EU-lainsäädännön hyvin.” (6.1. A)
- (31) ”-- Jonkinlaiset doormanit (ovimies, vahtimestari) jakavat kerjäämispaidat ja seuraavat tuottavuutta. Rahat kertyvät yhteiseen kassaan.” (9.1. A)

Esimerkkien 30 ja 31 informaatio on asiantuntijoiden hallussa olevaa tietoa, jonka alkuperää ei tarkemmin selvitetä. Väitteet korostavat viranomaislähteiden asemaa informaation yksinvaltiaina samalla tavoin kuin luvun 4.1.2 omaa päättelyä osoittavat virkkeet. On mahdotonta sanoa, perustuvatko arviot kerjäläisten toiminnasta kokemukseen tai tietoon, vai ovatko ne haastateltavien henkilökohtaisia oletuksia asioiden tilasta. Esimerkin 30 johtoilmaus *Heinilän käsitys on*, kertoo siitä, ettei tämä olisi selvää artikkelin laatijallekaan.

Esimerkeissä 32 ja 33 nähdään kaksi kirjoittajan muotoilemaa väitettä, niin ikään ensimmäisestä väitekokonaisuudesta. Nämä virkkeet eroavat sävyltään viranomaisten kerjäläisväitteistä.

- (32) Kuten Suomeen myös Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan tulevat kerjäläiset ovat suurimmaksi osaksi Romaniasta. (5.4. A)
- (33) Pari viikkoa sitten iso ryhmä kerjäläisiä poistui Helsingistä. (30.4.)

Esimerkkien 32 ja 33 virkkeet ovat sävyltään neutraalimpia kuin asiantuntijan muodostamat väitteet esimerkeissä 30 ja 31. Ensin mainituissa esimerkeissä ei tehdä tul-

kintoja Suomeen saapuneiden kerjäläisten toiminnasta, vaan esitetään informaatiota, joka ei ole romanialaisten kannalta kielteistä, jos ei erityisen myönteistäkään. Virkkeitä täytyy kaikesta huolimatta pitää väitteinä: tekstin vastaanottajalle ei selviä, mihin kirjoittaja perustaa käsityksensä kerjäläisten liikkeistä.

Tulevaisuuteen viittaavat kerjäläisväitteet ovat kiinnostavia, sillä ne käsittelevät asioita, jotka eivät ole vielä puhehetkellä käyneet toteen. Koska virkkeet ovat tällöin väistämättä ennustuksia ja oletuksia, ne paljastavat eksplisiittisesti tekstin kerjäläiskriittisen ideologian. Tulevaisuuteen viittaavia väitteitä asiantuntijoiden puheesta nähdään esimerkeissä 34–36.

- (34) ”Mutta he ovat tulleet jäädäkseen. Ensi keväänä kerjäläisiä on taas vähän enemmän kuin viime keväänä, ja ensi kesänä vähän enemmän kuin viime kesänä.” (6.1. A)
- (35) ”Kerjäläiset saattavat siirtyä kaupustelemaan kotioville, ja kohteina ovat hyvin usein vanhemmat ihmiset.” (9.1. A)
- (36) ”Jos suomalaiset lakkaisivat antamasta heille [kerjäläisille], he lakkaisivat tulemasta”. (10.1.)

Tulevaisuutta käsittelevät lauseet kuvaavat tarkastelemissani artikkeleissa kerjäläisten määrän kasvua ja käyttäytymisen muutoksia, kuten esimerkit 34 ja 35. Esimerkin 34 ilmaus *taas vähän enemmän* synnyttää käsityksen, että kerjäläisten määrä lisääntyy vääjäämättömästi. Lähteen tulkinnan mukaan tätä, ilmeisen epätoivottua kehitystä, ei ole enää mahdollista pysäyttää. Esimerkin 35 väite ilmaisee oletuksen kerjäläisten toimintatapojen muutoksesta. Helsingin hallintokeskuksen turvallisuus- ja valmiusosaston päällikkö arvioi, että kerjäläiset saattavat siirtyä vanhusten oville kaupustelemaan kadulla ansaittujen tienestien pienentyessä. Modaaliverbi *saattaa* tuottaa virkkeeseen episteemisen, tapahtuman todennäköisyyttä arvioivan sävyn.

Tulevaisuutta kuvaavien väitteiden toinen tyyppi on esimerkin 36 tapainen *jos*-alistuskonjunktioilla ilmaistu ehtolause. Ehtolauseet toimivat aineistossa tekstin vastaanottajalle kohdistettuina toimintaohjeina. Ne tarjoavat mallin, jota noudattamalla kyettäisiin välttämään kielteiseksi arvoetuilta seurauksilta. Esimerkin 36 väite on artikkelin viimeisenä virkkeenä kuin lukijalle osoitettu vetoomus. Se voitaisiin ilmaista yksioikoisemmin muodossa: *Älä anna rahaa kerjäläisille*.

Tulevaisuuteen viittaavia väitteitä yhdistää uhkakuvien maalaaminen. Virkkeet kuvaavat kerjäläisyyden arveluttavassa valossa, vaarana suomalaiselle yhteiskunnalle. Huomiota herättää se, että esimerkit 34–36 tavataan esiintymisympäristössään itsenäisiä, irrallisina lainauksia, jotka näyttävät riippuvan ilmassa. Tekstiympäristön perusteella niiden voidaan päätellä olevan artikkelissa haastatellun asiantuntijan kannanottoja, ja lainausmerkit erottavat ne selkeästi kirjoittajan puheesta. Toimittaja ei ole kuitenkaan kokenut tarpeelliseksi arvottaa virkkeitä johtoilmauksilla. Tästä syystä ne esiintyvät artikkelissa itsenäisinä ääminä, joihin lukija voi joko luottaa, tai joiden todenperäisyyden hän voi kyseenalaistaa.

Esimerkeissä 37–39 nähdään tekstintuottajan esittämiä, viranomaisnäkökulmaa välittäviä väitteitä. Esimerkkien virkkeet sisältävät oletuksia romanikerjäläisten toiminnasta, mutta virkkeiden pääosassa eivät ole kerjäläiset itse. Esimerkkilauseiden keskiöön nostetaan tarkemmin määrittelemättömien virallisten tahojen valmistautuminen romanialaisten määrän kasvuun. Lauseet ovat sävyltään varoittavia, mutta kirjoittaja välttää ottamasta arvostelijan roolia. Hän identifioi lauseet odotuksiksi, joista ei henkilökohtaisesti kanna vastuuta. Epämääräiset, persoonattomat subjektit *Helsinki* ja *Helsingin kaupunki* sekä esimerkin 38 passiivimuoto jättävät lukijan epätietoiseksi siitä, kenen käsityksiä väitteet lopulta ovat: kuka varautuu ja valmistautuu kerjäläisten tuloon?

- (37)   Helsingin kaupunki valmistautuu yhä suurempien
kerjäläisjoukkojen tuloon. (9.1. A)

- (38) Isoa [kerjäläis]aaltoa odotetaan kevään lämpimiksi -- (9.1. A)
- (39) Helsinki on varautunut jopa satojen kerjäläisten tuloon tänä kesänä. (4.4. A)

Kirjoittaja korostaa edellä nähtävissä virkkeissä asiantuntijoiden näkökulmaa ja varoo arvioimasta kerjäläisyyttä henkilökohtaisesti. Tässä mielessä tekstintuottajan käytäntö poikkeaa haastateltavien tavasta argumentoida. Silti toimittajankaan väitteitä ei voida pitää objektiivisina. Esimerkkien sanavalinnat, kuten *yhä suuremmat kerjäläisjoukot* sekä *iso aalto* vihjailevat siitä, että toimittaja asettuu haastateltavien kanssa samalle kannalle, romanikerjäläisiä vastaan.

Esimerkeissä 40–42 tavataan neljänteen kokonaisuuteen luettavia, kerjäläisyyttä nimeäviä ja määritteleviä väitteitä. Kuten edellä käsitellyt väitetyypit, myös nämä asiantuntijoiden ilmaisemat virkkeet esittävät kerjäläisyyden usein kielteisessä valossa.

- (40) ”Tämä [kerjäläisyys] on köyhyyden yksi ilmentymä. --” (6.1. A)
- (41) Keski-Euroopassa vastikään asuneena hän [Helsingin Sanomien käyttämä tulkki] sanoi kerjäämisen olevan Keski-Euroopassa *suurempi riesa* kuin Suomessa, jossa se on hänestä vielä *pieni ongelma*. (6.1. B)
- (42) ”Tämä on yksi EU:n vapaan liikkuvuuden periaatteen lieveilmiö”, poliisiylitarkastaja Esko Ruokonen sisäasiainministeriöstä toteaa. (10.1.)

Esimerkkien 40–42 lauseissa nähtävät määritelmät kertovat virallisten tahojen etuoikeudesta nimetä kerjäläisyysilmiötä. Viranomaiset yhdistävät esimerkeissä kerjäläisyyteen negatiivissävyytteisiä määritteitä, *köyhyyden ilmentymä*, *riesa*, *ongelma* sekä *lieveilmiö*. Uudet, ennen kuulemattomat määritteet ja nimitykset tekevät ideologista työtä.

Niiden kautta muodostuu käsitys siitä, mitä kerjäläisyydellä yhteiskunnassamme tarkoitetaan tai voidaan tarkoittaa.

Tässä luvussa on tutkittu niin kutsuttuja väitteitä, joita ei ole mahdollista sijoittaa mihinkään käsitellyistä evidentiaalisuuden tyypeistä, sillä niiden lähdettä ei pystytä määrittelemään. Väitteet ovat kuitenkin merkittävässä roolissa tutkimusaineistossa. Niitä tavataan etenkin asiantuntijoiden puheenvuoroissa. Väitteiden leimaa-antava piirre on kerjäläisyyden kuvaaminen kielteisessä valossa. Virkkeissä ilmaistaan kriittisiä näkemyksiä itäeurooppalaisten tulijoiden motiiveista, aikeista ja käyttäytymisestä tulevaisuudessa. Aineistoni arvottavimmat kerjäläisvirkkeet kuuluvatkin väitteiden kategoriaan: mitä kriittisemmästä arviosta on kyse, sitä todennäköisemmin se jätetään vaille perustetta tai lähtökohtaa.

Väitteitä tarkastelemalla saadut tulokset ovat linjassa evidentiaalisuuden osa-alueita analysoimalla muodostuneen käsityksen kanssa: kirjoittaja tavoittelee selkeämmin objektiivisuutta, asiantuntijat sen sijaan tuovat esiin jyrkkiäkin käsityksiä, joille ei osoiteta lähdettä. Asiantuntijan puheessa esiintyy jopa enemmän väitteitä kuin evidentiaalisia lauseita. Vaikuttaa siltä, että viranomaisten kannanottojen ei ole välttämätöntä perustua minkäänlaiseen evidenssiin. Viranomaiset ovat jo asiantuntijuutensa puolesta päteviä tulkitsemaan kerjäläisilmiötä.

Toimittajan kohdalla tilanne on erilainen. Hän esittää enemmän evidentiaalisia kuin lähtökohdaltaan epäselviä virkeitä. Lisäksi kirjoittajan ilmaisemat väitteet ovat asiantuntijoiden ja viranomaisten käsityksiin verrattuna neutraalimpia. Silti toimittajakaan ei aina pitäydy ulkopuolisen tarkkailijan roolissa. Huomiota herättävät kirjoittajan muotoilemat, viranomaisnäkökulmaa välittävät väitteet. Näissä lauseissa tekstintuottaja säilyttää kerjäläiskriittisen arvion persoonattoman subjektin vastuulle.

Tässä yhteydessä on tarpeen tarkastella väitteiden esittämisen kehitystä kevään 2008 aikana, vaikka tavoitteeni ei olekaan artikkelikokonaisuuksien vertaileminen. Totena esitetyt väittämät vähenevät hieman siirryttäessä ensimmäisestä artikkelikokonaisu-

desta toiseen. 6.1.–2.2.2008 väitteitä tavataan 27, mutta 4.4.–13.5.2008 enää 19. Myös kerjäläisyyttä avoimen negatiivisesti arvottavat väitteet harventuvat kevään edetessä. Halu esittää tulkintoja kerjäläisten motiiveista näyttää laantuvan, kun romanialaisista saadaan enemmän tietoa. Jotkut tutkimusaineiston väitteet heijastelevatkin ensireaktiota kerjäläisyyteen. Ennen kokemattomaan ilmiöön suhtaudutaan aluksi tiukan kielteisesti.

4.2 Haastattelulähteiden esiintuominen – välineinä johtoverbit

Evidentiaalisuuden tutkimuksesta siirrytään nyt analyysin toiseen osuuteen. Tässä luvussa käsitellään sitä, miten kirjoittaja arvottaa haastateltavien puheenvuoroja johtoverbien avulla. Johtoverbien ja niiden kaltaisten rakenteiden tutkimuksessa lähtökohdaksi on kerjäläis- ja asiantuntijalähteiden vertaaminen. Asiantuntijoita on haastateltu aineistossani huomattavasta useammin kuin kerjäläisiä. Virallisten tahojen käsityksiä kuullaan jokaisessa aineistoni 13 artikkelista, kun kerjäläiset ovat äänessä varsinaisesti vain kolmessa tekstissä. Lisäksi toimittaja käyttää eräässä uutisessa aikaisemmasta haastattelusta peräisin olevaa kerjäläisen puheenvuoroa uudessa tekstiyhteydessä. Jo tämä havainto kertoo jotakin lähteiden kohtelun tasapuolisuudesta. Tosin artikkeleissa, joissa kerjäläiset pääsevät ääneen, asiantuntijoilla on tyypillisesti vain yksittäinen kommenttipuheenvuoro.

Asiantuntijoiden ja kerjäläisten haastattelukertojen epätasapaino heijastuu johtoilmastusten lukumäärään: asiantuntijoiden puhetta luonnehtivia johtoilmastoja tavataan 57, kerjäläisten puheeseen viittaavia 32. Taulukosta 3 käy ilmi, minkälaisia johtoverbejä ja niiden funktiossa toimivia rakenteita aineistoni referaatit sisältävät. Verbeistä osan olen tulkinut sijoittuvan useampaan kuin yhteen luokkaan. Tästä syystä luokkiin jaettujen verbien yhteenlasketusta lukumäärästä tulee korkeampi kuin verbien kokonaislukumäärästä.

Taulukko 3. Asiantuntijoiden ja kerjäläisten referoinnissa käytetyt johtoilmaukset.

	Asiantuntijoiden puheeseen viittaavat johtoilmaukset	Kerjäläisten puheeseen viittaavat johtoilmaukset
Näennäisen neutraalit ilmaukset	<i>sanoa x 21 X:n mukaan x 7 kertoa x 6 X:n mielestä x 2 todeta x 5 pitää x 1 X:n käsitys on x 1 jokin on X:stä jotakin x 1 X:ää siteeraten x1 (yhteensä 45)</i>	<i>kertoa x 11 sanoa x 6 X:n mukaan x 2 kertomansa mukaan x 1 X:n sanojen mukaan x 1 (yhteensä 21)</i>
Vuorovaikutusta kuvaavat ilmaukset	<i>arvioida x 2 mieltä x 2 puntaroida x 1 pohtia x 1 perustella x 1 kuvailla x 1 selittää x 1 väittää x 1 (yhteensä 10)</i>	<i>vastata x 3 vakuuttaa x 2 esittäytyä x 1 arvioida x 1 suunnitella x 1 (yhteensä 8)</i>
Sanotun sisältöön kantaottavat ilmaukset	<i>arvioida x 2 otaksua x 2 väittää x 1 (yhteensä 5)</i>	<i>vakuuttaa x 2 luonnehtia x 1 arvioida x 1 (yhteensä 4)</i>
Puhujaa arvottavat ilmaukset	-	<i>kiihkoilla x 1 sadatella x 1 (yhteensä 2)</i>

Taulukon 3 perusteella voidaan todeta, että kerjäläisten puhetta luonnehtivien johtoilmausten kirjo on monimuotoisempi kuin asiantuntijoiden. Kerjäläisten referoimisessa käytetyt ilmaukset jakautuvat siis tasaisemmin kaikkiin neljään luokkaan. Asiantuntijoiden kohdalla en havaitse lainkaan ensisijaisesti puhujaa arvottavia ilmauksia. Näennäisen neutraalit verbit ja rakenteet ovat ylivoimaisesti suosituimpia määritteitä molempien osapuolten referoinnissa. Kaikissa taulukon 3 johtoilmausluokissa havaitaan mielenkiintoisia eroja asiantuntijoiden ja kerjäläisten välillä. Tarkastelen näitä eroja luvuissa 4.2.1–4.2.3. Näennäisen neutraalit sekä vuorovaikutusta käsittelevät ilmaukset saavat oman alalukunsa. Kahta suppeampaa johtoverbikategoriaa, sanotun sisältöön kantaottavia sekä puhujaa arvottavia ilmauksia, käsittelemme yhteisessä alaluvussa.

4.2.1 Näennäisen neutraalit ilmaukset

Tarkasteltaessa näennäisen neutraaleja ilmauksia huomio kiinnittyy siihen, että asiantuntijoiden puhetta luonnehtivista verbeistä yleisin on *sanoa*. *Sanoa* ja sen avulla muodostetut rakenteet esiintyvät peräti 21 kertaa. Seuraavaksi yleisimmät määritteet ovat rakenne *X:n mukaan* sekä verbit *kertoa* ja *todeta*. Ne ovat käytössä huomattavasti harvemmin, viidestä seitsemään kertaan. Kerjäläislähteitä referoidessa käytetään tyypillisimmin johtoverbiä *kertoa*. Se tavataan 11 johtoilmauksessa. *Sanoa*-verbi on vasta toiseksi yleisin esiintyessään kuudesti. Muut näennäisen neutraalit rakenteet ovat kerjäläisten puheeseen viittaavina harvinaisia.

Mitä voidaan päätellä siitä, että kerjäläisten puheeseen yhdistetään tutkimusaineistossani tyypillisimmin johtoverbi *kertoa*, mutta asiantuntijoiden puheeseen verbi *sanoa*? Mielestäni verbit heijastavat osapuolten esittämän informaation laatua. Esimerkeissä 43–45 tavataan näennäisen neutraalin johtoverbin sisältäviä referaatteja asiantuntijan ja kerjäläisen puheesta.

- (43) ”Mies on kuollut. Minulla on viisi lasta”, Muresan *kertoi* kerjäämisensä syyksi. Rahat hän *kertoi lähettävänsä* lapsilleen Romaniaan. (6.1. B)
- (44) Alba-luliasta kotoisin oleva Rostas *sanoi aloittaneensa* kerjäämisen vasta äskettäin. (6.1. B)
- (45) ”Kymmenen, kaksikymmentä, kolmekymmentäkin on vielä hallittavissa. Mutta jos heitä [kerjäläisiä] tulee kaksisataa, silloin nykyisin pieni ongelma kasvaa suureksi”, Hakala *sanoi*. (4.4. A)

Esimerkit 43–45 ovat tyypillisiä referaatteja aineistossani. Asiantuntijat tekevät oletuksia kerjäläisten toiminnasta yleisellä tasolla, kerjäläiset itse saavat vastata kysymyksiin henkilökohtaisista motiiveistaan ja valinnoistaan. Usein kerjäläisten puheenvuorot ovat todellakin pienen kertomuksen omaisia: haastatellut tuovat esiin asioita elämästään ja kohtalostaan esimerkkien 43 ja 44 tapaan. Tällöin *kertoa*-verbin valitseminen johtoilmaukseen *sanoa*-verbin sijaan, kuten esimerkissä 43, tuntuu luonnolliselta ratkaisulta. Toisaalta *kertoa* johdattaa lukijan helposti ajattelemaan fiktiivisten satujen tai tarinoiden kertomista. Tästä syystä on perusteltua nimittää *kertoa*-verbiä sävyiltään näennäisen neutraaliksi. Se saattaa osoittautua arvottavammaksi kuin miltä ensilukemalla vaikuttaa.

Kirjoittajan asenne kerjäläislähdettä kohtaan näkyy myös esimerkin 43 jälkimmäisessä virkkeessä sekä esimerkissä 44. Näiden lauseiden johtoilmaukseen tekstintuottaja on valinnut rakenteen *kertoi* tai *sanoi tekevänsä jotakin*. Kyseessä on epäsuorassa esityksessä tavattava *referatiivirakenne*, joka sulauttaa lainauksen osaksi kirjoittajan tekstiä (Hakulinen et al. 2004: 1402). Esimerkit olisivat täysin ymmärrettäviä ilman verbejä *kertoa* ja *sanoa*. Tällöin ne voitaisiin esittää muodossa *Rahat hän lähettää lapsilleen Romaniaan* sekä -- *Rostas aloitti kerjäämisen vasta äskettäin*. Verbin lisääminen virkkeeseen tuottaa merkityksen, ettei kirjoittaja ehkä hyväksy lähteen esittämää informaatiota tosiasiaksi. Hän ilmoittaa haastateltavan vain *kertovan lähettävänsä* rahat lapsilleen tai *sanovan aloittaneensa* kerjäämisen äskettäin. Lähteen rehellisyys tai epärehellisyys jää lukijan arvioitavaksi.

Näennäisen neutraaleilla referatiivirakenteilla viitataan kerjäläispuhujaan kaikkiaan kuusi kertaa. Rakenteet muodostetaan aineistossani *sanoa*- tai *kertoa*-verbin avulla, kuten esimerkeissä 43 ja 44. Samanlaisen, epäilevän, vaikutelman tuottavat kaksi muutakin rakennetta, *kertomansa mukaan* sekä *X:n sanojen mukaan*, joilla arvioidaan artikkeleissa kerjäläisten puheenvuoroja. Viranomaisen esitykseen yhdistetään referatiivirakenne ainoastaan kerran.

Asiantuntijan lausumaan viittaava *sanoa*-johtoverbi esimerkissä 45 saattaa olla sävyllään neutraali valinta. Toisaalta kirjoittaja pystyy objektiiviselta kuulostavan kommunikatioverbin avulla välttämään ottamasta kantaa asiantuntijan kärkevänsävyiseen johtopäätökseen. Suora lainausmerkeillä erotettu esitys vahvistaa käsitystä siitä, että kirjoittaja haluaa osoittaa kyseessä olevan nimenomaan viranomaisen mielipiteen. Tekstin tuottaja sanoutuu henkilökohtaisesti irti asiantuntijan näkemyksestä ja jättää jälleen lopullisen tulkinnan lukijan vastuulle.

Vaikka asiantuntijoiden puheeseen liitettävistä johtoverbeistä selvästi suosituin on *sanoa*, virallistenkin tahojen lainauksia voidaan määrittää verbillä *kertoa*. Näin tapahtuu esimerkiksi silloin, kun kysymyksessä on kertomuksenomainen puheenvuoro, tai asiantuntija tarjoaa uutta informaatiota jostakin aiheesta. Esimerkissä 46 nähdään *kertoa*-verbillä määritetty referaatti viranomaisen puheesta.

- (46) Peter Enell Tukholman keskustan poliisista *kertoo*, että Tukholman kerjäläisten määrää on vaikea arvioida. (5.4.)

Esimerkissä 46 Tukholman poliisin edustaja antaa haastattelijalle, ja tätä kautta lukijoille, tietoa Tukholman kerjäläistilanteesta. *Kertoa*-johtoverbi vaikuttaa luontevalta valinnalta referaatin johtolauseeseen, sillä informaation voidaan olettaa olevan suurimmalle osalle tekstin vastaanottajista uutta ja ennen kuulematonta. *Sanoa*- ja *kertoa*-

verbien ohella asiantuntijan referaattia saatetaan luonnehtia johtoverbillä *todeta* esimerkkien 47 ja 48 tapaan. Kerjäläispuhujaan tällä verbillä ei viitata.

- (47) Kerjäläiset ovat lähteneet kotimaastaan paremman elämän perään, Jaakko Heinilä *totesi*. (4.4. A)
- (48) ”Tämä [kerjäläisyys] on yksi EU:n vapaan liikkuvuuden periaatteen lieveilmiö”, poliisiylitarkastaja Esko Ruukonen sisäasiainministeriöstä *toteaa*. (10.1.)

Todeta on nimenomaan asiantuntijoiden puhetta luonnehtiva johtoverbi. Se antaa puhujalle oikeuden määritellä asioita ylhäältä käsin, kuten esimerkit 47 ja 48 osoittavat. *Todeta* on ideologisesti latautunut etenkin silloin, kun sitä käytetään konventionaalisesti, viittaamassa poliitikkojen tai muiden virallisten tahojen puheeseen. Tällainen verbin käyttö vahvistaa implisiittisesti viranomaisen valta-asemaa kerjäläislähteen yläpuolella: viranomaiset ovat saneluasemassa kerjäläisiin nähden. *Todeta* ei jätä kovin paljon tulkinnan varaa lukijallekaan. Se ilmaisee, että asia vain on, kuten se esitetään.

Ilmauksen *pitää* – merkityksessä ”*olla jotakin mieltä*” – sekä rakenteiden *X:n mukaan, mielestä, käsitys on, jokin on X:stä jotakin* ja *X:ää siteeraten* sijoittamiselle näennäisen neutraalien verbien ryhmään on selvä peruste. Näiden johtoilmausten avulla kirjoittaja voi arvottaa haastatellun esittämän kannanoton tämän henkilökohtaiseksi mielipiteeksi. Kyseiset rakenteet ovat tyypillisiä asiantuntijoiden puhetta referoitaessa, kuten esimerkeissä 49 ja 50.

- (49) Heinilän *käsitys on*, että romanialaisilla kerjäläisillä on ”tiheä tiedonvälitysverkosto --.” (6.1. A)
- (50) Kerjääminen on Helsingissä Hakalan *mukaan* selkeästi ”työnjohdettua toimintaa”--.” (9.1. A)

Näissä lauseissa kirjoittaja ei haasta lähteen esitystä, mutta identifioi sen pelkäksi mielipiteeksi. Tästä syystä edellä mainitut johtoilmaukset ovat astetta asenteellisempia kuin verbit *sanoa* ja *kertoa*. Mielipidettä osoittavissa verbeissä on tulkintani mukaan sävyeroja. Esimerkin 49 rakenne *Heinilän käsitys on*, on sävyltään epäilevä tai kyseenalaistava. Se vihjaa, ettei kyseessä ole tosiasia, vaan lähteen tulkinta tilanteesta. Esimerkin 50 johtoilmaus *mukaan* on sen sijaan yleiskäyttöisempi ja toisinaan rinnastettavissa *sanoa*-verbiin.

Molemmissa esimerkeissä tavattavilla, referaatin sisäisillä lainausmerkeillä, on oma tehtävänsä. Hakulisen et al. (2004: 1402) mukaan lainausmerkkejä voidaan käyttää merkitsemässä vain osa referaatista sanatarkaksi lainaukseksi. Esimerkissä 49 lainausmerkit rajaavat ilmauksen *tiheä tiedonvälitysverkosto* ja esimerkissä 50 ilmauksen *työnjohdettua toimintaa*. Tällainen lainausmerkkien käyttö vahvistaa johtoverbien välittämää sävyä. Kirjoittaja loitontaa itsensä puheenaiheesta ja osoittaa, että asiantuntijan puheessa esiintyvät, kerjäläisyyttä luonnehtivat määritteet, ovat peräisin lähteeltä.

Mielipidettä osoittavat johtoilmaukset saattavat toimia samassa funktiossa kuin esimerkin 45 *sanoa*-verbi. Kirjoittaja pystyy niiden avulla pitäytymään, ainakin näennäisesti, puolueettoman tarkastelijan roolissa. Sara Routarinne (2005: 85) esittää, että se, millaisia johtoverbejä toimittajat valitsevat – toisin sanoen, miten objektiivista sävyä he tavoittelevat – on sidoksissa siihen, millaisesta mediasta on kyse. Voisi kuvitella, että *Helsingin Sanomien* toimittajalta edellytetään mahdollisimman neutraalia esiintymistä suhteessa haastateltaviin. Objektiivisuuden vaatimus saattaakin vaikuttaa siihen, että aineistoni kerjäläisartikkeleissa tavataan lukuisia näennäisen neutraaleja ilmauksia. Niitä viljelemällä tekstintuottaja voi välttää kokonaan ottamasta kantaa haastateltavan esitykseen tai ainoastaan määritellä sen mielipiteeksi. Mutta, kuten tässä luvussa on esitetty, näennäisen neutraaleillakin johtoilmauksilla voi tosiasiasa arvottaa puheenvuoroja.

4.2.2 Vuorovaikutusta kuvaavat ilmaukset

Vuorovaikutusta kuvaavien ilmausten piiriin kuuluu aineistossani kahdenlaisia johtoverbejä. Toiset ovat sävyltään arvottavia, toiset suhteellisen neutraaleja, mutta antavat lukijalle enemmän tietoa vuorovaikutustilanteesta kuin näennäisen neutraalit ilmaukset. Vuorovaikutusta kuvaavilla kommunikaatioverbeillä ei ole tutkimuksessa samanlaista yleistettävyyttä kuin edellisen luvun näennäisen neutraaleilla ilmauksilla. Tämä johtuu siitä, että käsillä olevassa luvussa analysoidut johtoverbit esiintyvät aineistossa vain kerran tai enintään kahdesti. Poikkeuksen tekee kerjäläisen puheenvuoroa määrittävä *vastata*-verbi, joka tavataan kolmesti. Siitä huolimatta, että nyt tarkasteltavat johtoilmaukset ovat suhteellisen harvinaisia, nämäkin verbit paljastavat eroja kerjäläis- ja asiantuntijalähteisiin viittaamisen tavoissa. Eräänlainen kokonaisuus muodostuu ajattelutoimintoja nimeävistä johtoverbeistä.

Aineistossani tavataan viisi ajattelutoimintoihin viittaavaa verbiä; *puntaroida*, *arvioida*, *mieltiä*, *pohdita* sekä *suunnitella*. Ajattelua kuvaava verbi yhdistetään kuudesti asiantuntijan ja kaksi kertaa kerjäläisen puheenvuoroon. Kommunikaatioverbit *arvioida*, *suunnitella* ja *mieltiä* nähdään esimerkkilauseiden 51–54 johtoilmauksissa. Kaksi ensimmäistä esimerkkiä on lähtöisin kerjäläisen, kaksi jälkimmäistä asiantuntijoiden puheesta.

- (51) Päiväansioikseen Muresan *arvioi* 20-25 euroa. (6.1. B)
- (52) ”Haluamme kerätä sen verran rahaa, että voimme ostaa talon Romaniasta. Mutta ensin hoidetaan anopin leikkaus”, Sandor Matei *suunnitteli*. Anoppi sairastaa kuulemma syöpää. (13.5.)
- (53) ”Onko tämä [että kerjäläisiä näkyi Helsingin ydinkeskustassa vain pari] nyt tulosta siitä, että Romanian tiedotusvälineet ovat alkaneet levittää sanomaa Helsingistä, että siellä viranomaiset ovat alkaneet tarkastella kerjäläisiä?” Seppälä *mietti*. (30.4.)

- (54) ”Se olisi selkeää diskriminaatiota”, Seppälä *arvioi* tilannetta, että vain otetta romanivanhempiin olisi Romaniassa tiukennettu. (30.4.)

Esimerkit osoittavat, että asiantuntijoiden puheen ajattelutoimintoja nimeäviä johtoverbejä käytetään erilaisessa yhteydessä kuin kerjäläisten puheeseen viittaavia *arvioida*- ja *suunnitella*-verbejä. Asiantuntijat pohtivat kerjäläisyyttä yleisellä tasolla. Kerjäläinen pääsee arvioimaan vain omia tienestejään tai kertomaan lukijoille siitä, mihin hän käyttäisi kadulla tienaanansa rahat. Kerjäläisten referointiin saattaa liittyä ironisiakin sävyjä, kuten esimerkki 52 osoittaa. Päämäärätietoista pohdiskelua ilmaiseva *suunnitella*-verbi ajautuu ristiriitaan tiedon luotettavuuden kyseenalaistavan *kuulemma*-partikkelin kanssa. Vaikutelma on lukijan näkökulmasta koominen: kerjäläinen suunnittelee talon ostoa ja anopille tehtävää leikkausta. Toimittaja ei kuitenkaan näytä vakuuttuneen anopin sairaudesta.

Esimerkeissä 53 ja 54 asiantuntija analysoi sitä, miksi romanialaiskerjäläisten määrä Helsingin keskustassa on – ilmeisesti odotuksenvastaisesti – vähentynyt. Kuten esimerkit osoittavat, viranomaiset kuvataan ajattelutoimintoja esittävien johtoilmausten valossa kommentaattoreina, jotka tarkastelevat kerjäläisyyttä ulkopuolisen silmin. Ajatteluverbit määrittelevät asiantuntijoiden esiintymistä vuorovaikutustilanteessa harmitseväksi ja pohdiskelevaksi. Verbit *pohtia*, *arvioida*, *miettiä* ja *puntaroida* viestivät, että kerjäläisten tilanteen hahmottaminen vaatii viranomaisilta älyllistä paneutumista.

Vuorovaikutusta kuvaavia ilmauksia tarkasteltaessa kerjäläishaastateltavat joutuvat altavastaajan asemaan. Tätä osoittavat kerjäläisten puheenvuoroihin yhdistettävät johtoverbit *vastata* ja *vakuuttaa* esimerkeissä 55–57. Ensin mainittu verbi tavataan kerjäläisten puheen johtoilmauksissa kolmesti ja jälkimmäinen kaksi kertaa. Virallisten tahojen puhetta ei luonnehdita kummallakaan verbeistä.

- (55) Onko vuokraisäntä hänen pomonsa? ”Ei ole pomo. Vain vuokraisäntä”, Rostas *vastasi*. (6.1. B)
- (56) Rikoksiinkaan ei ole syyllistytty, nämä romanit *vakuuttavat*. (2.2.)
- (57) Romanit kertovat häpeävänsä kerjäämistään. Mutta toista vaihtoehtoa ei ole, he *vakuuttavat*. (2.2.)

Esimerkissä 55 toimittaja on jättänyt tekstiin näkyville oman kysymyksensä ja määritellyt vastapuolen reaktion vastaukseksi. Kerjäläisen tehtävänä on kertoa kantansa tarkasti rajattuun kysymykseen, jonka ehkä oletetaan kiinnostavan lukijoita. Haastateltavina kerjäläisillä ei vaikuta olevan samanlaisia valtuuksia tulkita, arvioida ja määrittellä tilannetta kuin asiantuntijoilla.

Näkemykselle kerjäläisten ja asiantuntijoiden erilaisista rooleista haastateltavina saadaan tukea, kun vertaillaan, millaisissa artikkeleissa kerjäläiset ja viralliset tahot ovat äänessä. Asiantuntijat pääsevät aineistossani ääneen tavallisissa uutisissa, joissa toimittajan oma puhe on suhteellisen vähäistä. Kaksi kolmesta artikkelista, joissa kerjäläisiä haastatellaan, on sen sijaan reportaasinomaisia. *Reportaasin* piirteitä ovat Makkonen-Craigin (2005: 212, 223, 241) mukaan toimittajan uutiseen verrattuna vahvempi läsnäolo; eläytyminen, kokeminen, keskusteleminen ja havaintojen kommentoiminen. Teksti ankkuroidaan tiukasti aikaan ja paikkaan. Aineistoni reportaasinomaisissa artikkeleissa toimittaja omaksuu tutkijan ja havaitsijan roolin. Kerjäläiset ja heidän elämäntapansa asetetaan tutkimuksen kohteeksi.

Esimerkkien 56 ja 57 johtoverbin *vakuuttaa* käyttö on sekin tulkintani mukaan ideologista. Kerjäläiset kertovat lainausten referaattiosissa, etteivät he tee rikoksia, ja ettei kerjäämiselle ole toista vaihtoehtoa. Kirjoittaja on valinnut johtoilmauksiin vuorovaiikutusta kuvaavan kommunikaatioverbin *vakuuttaa*, joka saa sitaatit näyttäytymään oudossa valossa. *Vakuuttaa* synnyttää kuvan siitä, että kerjäläiset yrittäisivät parhaansa mukaan ylipuhua haastattelijan uskomaan heitä. Adjektiivi *vakuuttava* on hyvään puhujaan liitettyä positiivinen määrite, mutta verbillä *vakuuttaa* on negatiivinen kaiku.

Miksi joutuu vakuuttamaan, jos on rehellinen? Kyseisellä johtoverbillä tekstintuottaja ohjaa lukijaa suhtautumaan varautuneesti lähteiden puheenvuoroon. Esimerkissä 56 ideologista tulkintaa puoltaa johtoilmauksessa nimetty haastateltava, *nämä romanit*. Kirjoittaja muistuttaa tällä valinnalla, että on olemassa myös sellaisia romaneja, jotka syyllistyvät rikoksiin.

Osa aineistoni vuorovaikutusta kuvaavista ilmauksista esittää siis kerjäläislähteiden puheenvuoroja arveluttavassa valossa. Esimerkit 58–61 kertovat, millaiseksi toimittaja määrittelee asiantuntijoiden puheen vuorovaikutustilanteessa. Viranomaisen sitaatteihin kertaalleen liitettävistä kommunikaatioverbeistä *väittää*, *selittää*, *perustella* ja *kuvailla*, etenkin ensimmäinen on tulkittavissa negatiivisesti arvottaviksi. Kaikki neljä verbiä nähdään käyttöyhteyksissään seuraavissa esimerkeissä:

- (58) Romanian romanit lähtevät maailmalle, koska heitä syrjitään kotimaansa työnhaussa. Näin *väittää* Romanian romanien olot hyvin tunteva Mauri Ojala. (4.4. B)
- (59) ”Miksi kerjäläiset ovat tänne tulleet? Joku on sanonut heille, että täältä he saavat töitä”, Mauri Ojala *selitti*. (4.4. B)
- (60) ”Yritämme nyt etukäteen pohtia, mitä mahdollisesti kasvavalle kerjäläisyydelle voitaisiin tehdä, ettei sitten jälkeenpäin tarvitse selitellä, että miksi ei tehty mitään”, Hannu Hakala *perusteli* seminaaria. (4.4. A)
- (61) ”Saavuttuaan tänne he ovat kuluttaneet korkealla korolla lainaamansa rahat. -- Heillä on kaksi mahdollisuutta: alkaa kerjätä tai alkaa varastaa”, Mauri Ojala *kuvaili* kerjäläisten tilannetta. (4.4. B)

Esimerkissä 58 tekstintuottaja luonnehtii Romanian Transilvaniassa eläneen haastateltavan puhetta johtoverbillä *väittää*. Tämä verbi on referaatin johtoilmauksessa kiistämättä arvottava. Se kyseenalaistaa haastateltavan esittämän tiedon ja leimaa negatiivisesti hänen esiintymistään keskustelutilanteessa. Esimerkki 58 ei kuitenkaan ole yksi-

tulkintainen. Puhujan identifioiminen *Romanian romanien olot hyvin tuntevaksi* tuo hänen näkemykselleen arvovaltaa ja luotettavuutta. Verbin *väittää* valinta kommunikaatioverbiksi saattaakin osoittaa tekstintuottajan pyrkimystä etääntyä puheenaiheesta. Kirjoittaja ei ehkä halua ottaa kantaa siihen, miksi romanit lähtevät kotimaastaan kerjäämään ja nimeää tästä syystä lainauksen väitteeksi.

Esimerkin 59 virkkeessä toimittaja luonnehtii saman haastateltavan puheenvuoroa toisella arvottavansävyisellä referointiverbillä *selittää*. Verbi tuottaa helposti kielteisen mielleyhtymän, sillä selittäminen yhdistetään usein ongelmatilanteisiin. Selittämään voi joutua työkeää käytöstä tai huonoja päätöksiä. Esimerkin 59 tapauksessa on vaikea päätellä, onko arvottava tulkinta oikea, vai pitäisikö johtoilmaus ymmärtää sävyltään neutraaliksi. Referaattihan on sisältönsä perusteella selitys puhujan esittämään kysymykseen. Voidaan siis ajatella, että *selittää* kuvaa tässä yhteydessä puheen tapaa osuvammin kuin esimerkiksi *sanoa*-verbi.

Johtoverbit *perustella* ja *kuvaila* esimerkeissä 60 ja 61 esittävät haastateltavat asiantuntijat aktiivisina toimijoina ja tulkitsijoina, eivätkä ainakaan vähennä heidän arvovaltaansa. Esimerkin 59 kommunikaatioverbi *perustella* implikoi, että mainitun seminaarin järjestämiselle on olemassa järkeviä, rationaalisia perusteita. Seminaari täytyy järjestää, ettei myöhemmin jouduttaisi selittelemään, kuten haastateltava asian muotoilee. Lauseen ennakko-oletuksista kertova ilmaus *mahdollisesti kasvava kerjäläisyys* kuvaa kerjäläisyyttä vahvistuvana uhkana, johon tulee reagoida nopeasti. Seminaarin järjestäminen näyttäytyy siis toimintana yhteisen hyvän puolesta.

Johtoverbi *kuvaila* esimerkissä 61 tuottaa käsityksen, että haastattelulähde kuvaa Romanian romanien toimintavaihtoehtoja Suomessa sellaisina kuin ne todellisuudessa ovat. Kun kerjääminen ja varastaminen nimetään ainoina mahdollisuuksina tulla toimeen, muodostuu kuva, ettei muita vaihtoehtoja ole olemassa. Verbi *kuvaila* korostaa jälleen asiantuntijoiden oikeutta määritellä kerjäläisyyttä ulkopuolelta.

Käsillä olevassa luvussa tarkastelun kohteena olivat johtoilmaukset, jotka kertovat lukijalle vuorovaikutuksen tavasta. Analyysissa kävi ilmi, että vuorovaikutusta kuvaavien ilmausten avulla toimittaja pystyy arvottamaan haastateltaviaan eksplisiittisemmin kuin näennäisen neutraalien ilmausten avulla. Tässä luvussa analysoitujen johtoverbien määrä on kuitenkin vastaavasti pienempi kuin edeltävässä luvussa tarkasteltujen johtoilmausten.

Asiantuntijoille annettiin vuorovaikutustilanteessa aktiivisen toimijan, harkitsevan pohdiskelijan sekä ulkopuolisen kommentaattorin rooli. Kerjäläiset sen sijaan vaikuttivat tämän verbiryhmän tarkastelun perusteella jäävän altavastaajan asemaan. Heidän puheessaan ajattelutoimintoja kuvaavat kommunikaatioverbit eivät olleet yhtä yleisiä kuin asiantuntijoiden puheenvuoroja määritettäessä. Lisäksi verbit *vastata* ja *vakuuttaa* esittävät kerjäläiset passiivisessa kohteen roolissa tai haastateltavina, joiden luotettavuudesta ei ole takuita.

4.2.3 Sanotun sisältöön kantaaottavat ja puhujaa arvottavat ilmaukset

Lähestyn tässä luvussa sanotun sisältöön kantaaottavia sekä puhujaa arvottavia ilmauksia. Olen yhdistänyt verbiryhmät saman otsikon alle, sillä edeltävään luokkaan kuuluvia verbejä tavataan aineistossani kuusi ja jälkimmäiseen luokkaan kuuluvia kaksi. Aloitan tarkastelemalla puheen sisältöön kantaaottavia verbejä, ja luvun loppupuolella perehdyn ensisijaisesti puhujaa arvottaviin ilmauksiin.

Sanotun sisältöön kantaaottaviin ilmauksiin olen laskenut kuuluvaksi kolme kerjäläispuhujaan ja kolme viranomaiseen viittaavaa johtoverbiä. Verbeistä kolme esiteltiin jo edeltävässä luvussa. Nämä ovat asiantuntijan puheeseen viittaava *väittää*, kerjäläis-haastateltavan puhetta luonnehtiva *vakuuttaa* sekä molempien lähteiden referoinnissa käytetty *arvioida*. Pällekkäisyydet verbiluokissa johtuvat siitä, että usein on vain näkökulmakysymys, pidetäänkö ilmausta vuorovaikutusta luonnehtivana vai siihen kantaaottavana. Esimerkiksi johtoverbi *arvioida* tuo lukijalle tietoa yhtäältä siitä, miten

puhuja on esittänyt asiansa vuorovaikutustilanteessa, toisaalta siitä, miten hän suhtautuu kertomaansa.

Tässä kappaleessa en palaa analysoimaan edeltävässä luvussa käsittelemiäni kommunikaatioverbejä, vaan tarkastelen ilmauksia, joiden ensisijainen funktio on ottaa kantaa sanotun sisältöön. Asiantuntijoiden puheen johtoilmauksissa tällainen verbi on *otaksua*, kerjäläisten esityksiin viittaavana ilmaus *luonnehtia*. *Otaksua* tavataan asiantuntijan puheen johtoilmauksessa kahdesti. Verbi nähdään käyttöyhteyksissään esimerkeissä 62 ja 63.

- (62) ”Toiminta ei ole järjestäytynyttä rikollisuutta, mutta se on organisoitunutta. Eivät he [kerjäläiset] itselleen kerjää, vaan sille, joka heidät kerjäämään asettaa”, Heinilä *otaksui*. (6.1. A)
- (63) Pari viikkoa sitten iso ryhmä kerjäläisiä poistui Helsingistä. Helsingin Sanomien tiedon mukaan he saivat matkarahat -- lahjoittajalta. Viranomaiset miettivät sen sijaan, onko taustalla jokin työnjohto.” -- Nyt on vuoronvaihto”, Seppälä *otaksui* tuolloin. (30.4.)

Verbi *otaksua* tarjoaa tekstin vastaanottajalle kahdenlaista informaatiota. Toisaalta se kertoo siitä, että referoitava henkilö olettaa jotakin esittämästään tiedosta, toisaalta tuo ilmi toimittajan kyseenalaistavan suhtautumisen tiedon luotettavuutta kohtaan. Hakulisen et al. (2004: 1487) mukaan *otaksua* kuuluu niin kutsuttujen *ei-faktiiviverbien* luokkaan. Tähän ryhmään lukeutuvien verbien lausetäydennystä ei esitetä totena. Näin ollen *otaksua* eroaa *faktiiviverbeistä*, kuten *käsittää*, *tietää* tai *todeta*, joiden lausetäydennys on väistämättä tosi.

Esimerkeissä 62 ja 63 *otaksua*-verbi osoittaa toimittajan avointa epäilyä haastateltavan asiantuntijan kertomaa informaatiota kohtaan. *Otaksua* onkin sävyllään negatiivisin viranomaishaastateltavan puheeseen yhdistetty kommunikaatioverbi tutkimusaineistossani. Esimerkin 62 katkelma on lähtöisin aineiston ensimmäisestä artikkelista, jossa

viranomaisten käsitykset kerjäläisyydestä olivat huomattavan jyrkkiä. Katkelmassa ulkomaalaispoliisin tutkintayksikön johtaja esittää näkemyksensä kerjäyksen ammattimaisuudesta. Kirjoittaja ei hyväksy näkemystä, vaan arvottaa referaatin *otaksua-*verbillä.

Esimerkissä 63 *otaksua*-johtoverbin käyttö on suoranainen haaste asiantuntijan esitystä kohtaan. Toimittaja ei ilmaise pitävänsä *Helsingin Sanomien* saamaa käsitystä uskottavampana, mutta vähentää asiantuntijan arvovaltaa epäilyä korostavalla johtoverbillä. Johtoilmaukseen sisältyvä adverb *tuolloin* viestittää sekin, että viranomaisten käsitykset olisivat sittemmin muuttuneet toisensuuntaisiksi.

Esimerkissä 64 esiintyy kerjäläislähteen puhetta kerran määrittävä kommunikaatioverbi *luonnehtia*. *Luonnehtia* on sävyltään kantaaottamaton, mutta yhteys, johon alla nähtävä epäsuora esitys liitetään, ei ole yhtä neutraali.

- (64) Kun Helsingin Sanomat haastatteli kerjäläisiä viime viikolla Helsingin keskustassa, he *luonnehtivat* tulotasoa parhaaksi Euroopassa. (9.1. A)

Artikkelissa, josta esimerkin 64 katkelma on peräisin, kerjäläiset eivät muutoin ole äänessä. Toimittaja vaikuttaa poimineen aikaisemmin ilmestynyttä artikkelia varten tehdystä haastattelusta kohdan, joka soveltuu uuteen keskusteluyhteyteen. Kirjoittaja käyttää kerjäläisten esitystä oman mielipiteensä tukena uutisessa, jossa käsitellään kerjäläisten määrän lisääntymistä Suomessa. Voidaankin pohtia, välittääkö edeltävä esimerkki tähän kontekstiin siirrettynä lainkaan kerjäläisten näkökulmaa.

Seuraavaksi analysoidaan viimeiseen ryhmään luettavia, puhujaa arvottavia johtoilmauksia. Useiden aineiston verbien voi tulkita muun tehtävänsä ohessa antavan tietoa referoitavasta henkilöstä. Ainoastaan kaksi johtoverbiä on kuitenkin ennen muuta haasteltavaa määritteleviä. Nämä verbit ovat kerjäläislähteiden referaatteihin viittaavat

kiihkoilla ja *sadatella*. Molemmat verbit esiintyvät aineistossa kerran. Ne tavataan käyttöyhteyksissään esimerkeissä 65 ja 66.

- (65) ”Kotikylässä ainoastaan pormestarin lapset tietävät, mikä on hampurilainen”, Rostas *sadatteli* köyhän EU-kotimaan eriarvoisuutta. (13.5.)
- (66) ”Lupaan importeerata Länsi-Eurooppaan lisää romaneja, jos asiat Romaniassa eivät muutu. Jatkamme tätä niin kauan kuin Romanian valtionjohto jatkaa nykyistä politiikkaansa”, Rostas *kiihkoili*. (13.5.)

Esimerkkien 65 ja 66 johtoverbit ovat arvottavuudessaan poikkeuksellisia *Helsingin Sanomien* uutisessa. Kerjäläiset kuvataan äkkipikaisina ja temperamenttisina haastateltavina. He sadattelevat ja puhuvat suunsa puhtaaksi. Toimittaja on ehkä halunnut tuoda reportaasiin väriä tai pyrkinyt välittämään lukijoille haastattelutilanteen autenttisen tunnelman. Näin tehdessään hän tulee kuitenkin ironisoineeksi kerjäläisten esiintymistä ja vieneeksi terää vakavilta asioilta, köyhyydeltä sekä romanien huonolta kohtelulta kotimaassaan. *Kiihkoilla*-verbi esimerkissä 66 kuvaa haastateltavan kannanottoa ylilyöniksi. Sitaatti olisi sävyltään toisenlainen, jos *kiihkoilla* olisi korvattu esimerkiksi näennäisen neutraalilla ilmauksella *sanoa* tai *kertoa*.

Tässä luvussa on tarkasteltu sanotun sisältöön kantaaottavia sekä puhujaa arvottavia ilmauksia. Näennäisen neutraaleja ja vuorovaikutusta kuvaavia ilmauksia tutkittaessa muodostui kuva, että tekstintuottaja ei mieluusti nouse vastustamaan tai kyseenalaistamaan asiantuntijoiden esittämää informaatiota. Sanotun sisältöön kantaaottava *otaksua*-verbi poikkeaa tästä linjasta, sillä se on ennen muuta kyseenalaistava. Ilmausta voidaankin pitää tutkimusaineiston negatiivisimpana viranomaisen puheeseen yhdistettynä johtoverbinä. Kerjäläislähteitä arvottivat puolestaan kielteisen sävyiset kommunikatioverbit *sadatella* ja *kiihkoilla*. Verbit ironisoivat kerjäläisten esiintymistä ja

erosivat tässä suhteessa muista kerjäläisartikkeleiden implisiittisemmin arvottavista johtoverbeistä.

5 PÄÄTELMIÄ JA YHTEENVETOA TUTKIMUKSESTA

Tässä työssä on tutkittu tekstin ääniä kerjäläisyyttä käsittelevissä uutisissa. Tarkastelemani 13 artikkelia julkaistiin *Helsingin Sanomissa* keväällä 2008. Valitsin työhön kaksi tutkimusnäkökulmaa, joista kumpaakin lähestyin tekstiin kirjoitettujen äänten kannalta.

Yhtäältä analysoin sitä, mihin kerjäläisuutisissa esitetty informaatio pohjautuu. Jaoin kerjäläisyyttä käsittelevät lauseet tietolähteen perusteella kolmeen luokkaan; päätelmiin, havaintoihin sekä lähteeseen perustuvaan toisen käden tietoon. Lisäksi selvitin, millaisten lauseiden tapauksessa informaation evidenssistä ei saada selvyyttä. Evidentiaalisuuden tutkimuksessa vertasin keskenään toimittajan ja asiantuntijalähteiden ääntä. Toisaalta tarkastelin, millä tavoin kirjoittaja arvottaa haastattelemiaan kerjäläisiä ja asiantuntijoita referoinnin keinoin. Tutkimuskohteena tässä osuudessa olivat niin kutsutut referaattien johtoilmaukset ja erityisesti niiden johtoverbit. Pyrin selvittämään, vaikutiko lähteen asema siihen, miten hänet tuotiin uutisessa esiin.

Tutkimuksen taustateorian muodosti kriittinen diskurssianalyysi. Tähän viitekehykseen yhdistin analyysimetodiksi M. A. K. Hallidayn kehittämän systeemis-funktionaalisen kieliopin. Interpersonaalinen, kielen vuorovaikutukseen liittyvä metafunktio, muodosti taustan evidentiaalisuuden tutkimukselle. Ideationaalisen, todellisuutta konstruoivan funktion valossa lähestyin referaattien johtoverbejä. Seuraavaksi esittelen lyhyesti työn keskeisimpiä tuloksia.

Evidentiaalisuuden tutkimuksen yhdistäminen vähemmistöryhmiä käsittelevään uutisointiin osoittautui mielenkiintoiseksi näkökulmaksi. Analyysi paljasti, että toimittajalla ja haastateltavilla virallisilla tahoilla on kerjäläisartikkeleissa eriytyneet tehtävänsä informaation esittäjinä. Monessa yhteydessä kävi ilmi, että toimittaja pyrki esittämään sellaista kerjäläisyyteen liittyvää tietoa, jonka perustaksi saattoi todeta konkreettisen kuulo- tai näköhavainnon. Tällainen informaatio identifioi toimittajan aktiiviseksi havaitsijaksi; kokijaksi ja näkijäksi. Toimittaja olikin kahteen otteeseen vierailnut haastattelua varten romanikerjäläisten leirissä.

Virallisten tahojen oikeudeksi tai velvollisuudeksi määrittyi kerjäläisilmiön tulkitseminen asiantuntijastatuksen turvin. Asiantuntijoiden ja viranomaisten kerjäläisyyttä käsittelevät lauseet olivat usein päätelmiä ja vaikutelmia, joiden lähde ei välttämättä selvinnyt lukijalle. Viralliset tahot esittivät myös selvästi toimittajaa useammin kerjäläisyyttä negatiivisesti arvottavia väitteitä, joille ei osoitettu lainkaan lähdettä.

Käsitykseni mukaan viralliset tahot saivat ulkopuolisen tulkitsijan roolin nimenomaan asemansa vuoksi. Heidän ehkä oletettiin omaavan sellaista kerjäläisyyteen liittyvää tietoa, jota sivulliset eivät saa haltuunsa. Näin ollen viranomaisten jyrkätkin näkemykset pääsivät kuuluviin, eikä tiedonlähteen osoittaminen noussut yhtä merkittäväksi vaatimukseksi kuin kirjoittajan puheen tapauksessa.

Edellä kuvatusta huolimatta toimittajakaan ei aina pysytellyt tutkimusaineiston uutisissa objektiivisen tarkkailijan tehtävässä. Ulkopuoliseen tiedonlähteeseen perustuvat virkkeet paljastivat, että asiantuntijoiden ja viranomaisten ääni kätkeytyi usein toimittajan puheen alkuoletuksiin. Tekstinlaatija antoi asiantuntijoiden mielipiteille selvästi enemmän tilaa kerjäläisten tulkintoihin verrattuna ja sijoitti niitä merkittävämpiin osiin uutistekstiä, kuten otsikoiksi. Monesti kirjoittaja vaikutti välittävän omassa puheessaan asiantuntijoiden näkökulmaa, vaikkei eksplisiittisesti asettanut virallisten tahojen ääniä kerjäläisten edelle. Asiantuntijat sen sijaan eivät juuri ilmaisseet käsityksiä, joiden olisi voinut havaita perustuvan toisen käden tietoon.

Johtoverbejä ja niiden kaltaisia rakenteita analysoimalla saadut tulokset olivat linjassa evidentiaalisuutta tarkastelemalla muodostuneen käsityksen kanssa: kirjoittaja esitti viranomaisten puheen usein positiivisemmassa valossa kuin kerjäläisten referaatit. Erot olivat tosin hienosävyisiä, sillä molempien osapuolten referoinnissa käytettiin eniten niin kutsuttuja näennäisen neutraaleja ilmauksia, kuten verbejä *sanoa* ja *kertoa* tai rakenteita *X:n mukaan* ja *mielestä*.

Näennäisen neutraalien ilmausten kategoriassa yleisin asiantuntijan puheeseen viittaava johtoverbi oli *sanoa*. Kerjäläisten puhetta määritettiin puolestaan tyypillisimmin

verbillä *kertoa*. Ero heijasti käsitykseni mukaan osapuolten esittämän informaation laatua. Kerjäläisten puheenvuorot olivat monesti pienen kertomuksen omaisia. Heidän tehtävään oli informoida lukijoita elämästään, kohtalostaan sekä henkilökohtaisista valinnoistaan. Asiantuntijoiden ja viranomaisten annettiin tulkita kerjäläisyyttä ja kerjäläisten toimia yleisellä tasolla.

Sanoa-verbin ja muiden näennäisen neutraalien rakenteiden avulla tekstintuottaja pystyi identifioimaan asiantuntijoiden käsitykset heidän henkilökohtaisiksi mielipiteikseen. Näin toimittaja saattoi halutessaan etäännyttää itsensä puheenaiheesta, vaikkei ottanutkaan kantaa viranomaisen näkemystä vastaan. Kerjäläisten puheenvuoroihin viitattiin monesti referatiivirakenteella, joka synnytti tekstiin haastateltavan esittämän tiedon luotettavuutta epäilevän sävyn.

Lähteiden vertaamisen kannalta mielenkiintoisimmaksi kommunikaatioverbiluokaksi osoittautui vuorovaikutusta kuvaavat ilmaukset. Näiden johtoverbien välityksellä toimittajan oli mahdollista arvottaa haastattelulähteitä selväsanaistemmin kuin näennäisen neutraalien ilmausten avulla. Vuorovaikutusta kuvaavat kommunikaatioverbit identifioivat haastatellut viranomaiset aktiivisiksi ja vastuullisiksi toimijoiksi, sekä ulkopuolisiksi kommentaattoreiksi, joilta kerjäläisten tilanteen hahmottaminen vaati älyllistä paneutumista. Kerjäläiset jäivät tämän verbiluokan tarkastelun perusteella altavastaajan asemaan: johtoverbit *vastata* ja *vakuuttaa* esittivät asianomaiset passiivisen kohteen roolissa sekä haastateltavina, joiden luotettavuudesta ei ollut varmuutta.

Kaksi jälkimmäistä verbiluokkaa, sanotun sisältöön kantaaottavat sekä puhujaa arvottavat ilmaukset, kuvasivat niin ikään romanihaastateltavia negatiivisessa valossa. Etenkin puhujaa arvottavat *sadatella* ja *kiihkoilla* olivat *Helsingin Sanomien* uutiseen poikkeuksellisen arvottavia kommunikaatioverbejä. Nämä verbit ironisoivat haastateltavien esiintymistä ja veivät pohjaa lainausten vakavalta sisällöltä. Asiantuntijoiden puheeseen liitettävistä johtoverbeistä arvottavin lie ni sanotun sisältöön kantaaottava *otaksua*. Yleisesti vaikutti siltä, ettei toimittaja mielellään noussut kyseenalaistamaan, saati vastustamaan virallisten tahojen kannanottoja.

Tämän työn tulokset tukevat aikaisempaa kriittisen diskurssianalyysin metodilla tehtyä tutkimusta vähemmistöryhmien esiintuomisesta mediassa. Havaintoni ovat yhdistettävissä Faircloughin (1997; 2003), van Dijk (1991), Kalliokosken (1996b) sekä Blomqvistin (1996) käsityksiin. Työni eroaa kuitenkin edellä mainituista tutkimuksista keskittyessään nimenomaan tekstin ääniin. Päätaavoitteenanihan ei ollut selvittää, mitä tutkimusaineiston uutisissa kirjoitetaan kerjäläisistä, vaikka analyysi toi osaltaan vastauksia tähänkin kysymykseen.

Blomqvist (1996: 146, 147) totesi Suomeen saapuvia pakolaisia kuvattavan ennen muuta viranomaisten ongelmana. Evidentiaalisuuden tarkastelu vahvisti havainnon pitävän paikkansa myös kerjäläisten tapauksessa. Van Dijk (1991: 154–156) kiinnitti huomioita siihen, että vähemmistöjen ääni sivuutetaan usein heitä itseään käsittelevässä uutisoinnissa. Myös tämä näkemys toteutui analysoimieni artikkeleiden kohdalla: jos kerjäläisten näkökulmaa ei kokonaan ohitettu, he pääsivät kertomaan vain määrätyn kaltaista informaatiota, omaan elämäänsä liittyviä asioita.

Kriittinen diskurssianalyysi soveltui hyvin itäeurooppalaisia kerjäläisiä käsittelevien artikkeleiden tutkimuksen taustaksi, sillä se mahdollisti yhteiskunnallisen ulottuvuuden liittäminen tekstianalyysiin. Toisaalta kerjäläisuutisia oli vaikeata lähestyä kriittisestä näkökulmasta vaikuttamatta asettuvan kerjäläishaastattelujen puolelle. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ollut pitää kerjäläisten puolta asiantuntijalähteitä tai toimittajaa vastaan. Kerjäläisyys sinänsä ei ole positiivinen ilmiö, ja tästä syystä viranomaisten lienee vaikeata puhua aiheesta kovin myönteiseen sävyyn.

Edellä esitetystä huolimatta ei ole mielestäni yhdentekevää, miten kerjäläisyydestä uutisoidaan tiedotusvälineissä. Uutisteksteillä, kuten *Helsingin Sanomien* artikkeleilla, on väistämättä vaikutuksia siihen, miten lukijat jatkossa suhtautuvat yksittäisiin kohtaamiinsa kerjäläisiin tai asennoituvat romanialaisiin ihmisryhmänä. Jos tulkintoja kerjäläisyydestä pääsevät tekemään lähinnä suomalaiset viranomaiset, etäännyttään kauas objektiivisen uutisoinnin ihanteesta.

LÄHTEET

Lähdeaineisto:

- Aikhenvald, Alexandra (2006). *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Blomqvist, Outi (1992). "Äkkiä mustat olivat Valkealassa." *Pakolaiskeskustelun lingvivististä analyysia*. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Blomqvist, Outi (1996). Mustien on määrä viipyä Valkealassa enintään kuukauden. Pakolaiset suomalaisissa sanomalehdissä. Teoksessa: *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*, 131–150. Toim. Jyrki Kalliokoski. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Chafe, Wallace (1986). Evidentiality in English conversation and academic writing. Teoksessa: *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology*, 261–272. Edit. Wallace Chafe & Johanna Nichols. New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Chafe, Wallace & Johanna Nichols (1986). *Evidentiality: The linguistic coding of epistemology*. Edit. Wallace Chafe & Johanna Nichols. New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Fairclough, Norman (1997). *Miten media puhuu. (Media Discourse, kääntäneet Virpi Blom & Kaarina Hazard)*. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, Norman (2003). *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. Oxon: Routledge.
- Hakulinen, Auli & Fred Karlsson (1995). *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki.
- Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho (2004). *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki.
- Halliday, M. A. K. (1976). *System and Function in Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Halliday, M. A. K. & Christian M. I. M. Matthiessen (1999). *Constuing Experience Through Meaning. A Language-based Approach to Cognition*. Cornwall: Continuum.
- Halliday, M. A. K. (2002) *On Grammar*. Volume 1 in the Collected Works of M. A. K. Halliday. Essex: Continuum.

- Halliday, M. A. K. & Christian M. I. M. Matthiessen (2004). *An Introduction to Functional Grammar*. 3. painos. Lontoo: Arnold.
- Heikkinen, Vesa (1999). *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 728. Helsinki.
- Helsingin Sanomat Medianetti (2009). Mediaperhe. Lainattu 21.4.2009: <http://medianetti.helsinginsanomat.fi/mediatiedot/>
- Hiidenmaa, Pirjo (2000). Lingvistinen tekstintutkimus. Teoksessa: *Kieli, diskurssi & yhteisö*, 161–190. Toim. Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1993). Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet. Teoksessa: *Diskurssianalyysin aakkoset*, 17–47. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa: *Diskurssianalyysi liikkeessä*, 54–97. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino.
- Kalliokoski, Jyrki (1996a). Johdanto. Teoksessa: *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*, 8–36. Toim. Jyrki Kalliokoski. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Kalliokoski, Jyrki (1996b). Kieli, tunteet ja ideologia uutistekstissä. Näkymiä tekstilajin historiaan ja nykyisyyteen. Teoksessa: *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*, 37–97. Toim. Jyrki Kalliokoski. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Kalliokoski, Jyrki (2005). Referointi ja moniäänisyys kielenkäytön ilmiönä. Teoksessa: *Referointi ja moniäänisyys*, 9–42. Toim. Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki.
- Kangasniemi, Heikki (1992). *Modal expressions in Finnish*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki.
- Kuiri, Kaija (1984). *Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 405. Helsinki.
- Kuusisto, Pekka (2000). *Ethnicity in print. Implicit linguistic manifestations of the construction of ethnicity in British and Finnish newspapers*. Helsinki: University of Helsinki. Department of English.

- Lehtinen, Esa (1997). Episteemisyys, yksilö ja yhteisö. Eräiden Modaali-ilmausten pragmatiikkaa. *Virittäjä* 2, 233–250.
- Luukka, Minna-Riitta (1995). *Puhuttua ja kirjoitettua tiedettä. Funktionaalinen ja yhteisöllinen näkökulma tieteen kielen interpersonaalisiin piirteisiin*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos.
- Luukka, Minna-Riitta (2000). Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa: *Kieli, diskurssi & yhteisö*, 133–160. Toim. Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Makkonen-Craig, Henna (2005). *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1026. Helsinki.
- Palmer, Frank Robert (1986). *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pietikäinen, Sari (2000a). *Discourses of differentiation. Ethnic Representations in Newspaper Texts*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos.
- Pietikäinen, Sari (2000b). Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa: *Kieli, diskurssi & yhteisö*, 191–218. Toim. Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Routarinne, Sara (2005). Keskustelupuheen johtolauseiden kielioppia. Teoksessa: *Referointi ja moniäänisyys*, 83–113. Toim. Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki.
- Valtonen, Sanna (1998). Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa: *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*, 93–121. Toim. Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliaverronen. Tampere: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Van Dijk, Teun (1988). *News as Discourse*. New Jersey: Lawrence Associates, Inc., Publishers
- Van Dijk, Teun (1991). *Racism and the Press*. London: Routledge
- Vikgren, Heli (2003). *Hunnuista ei tietoakaan – Ulkomaalaisuuden ilmaiseminen lehtihaastattelussa*. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

Vološinov, Valentin (1990, alkuperäinen 1929). *Kielen dialogisuus. Marxismi ja kielifilosofia*. (*Marksizm i filozofija jazyka*, kääntänyt Tapani Laine). Tampere: Vastapaino.

Väliverronen, Esa (1998). Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa: *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*, 13–39. Toim. Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliverronen. Tampere: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Tutkimusaineisto:

Haikarainen, Riikka (2008). Diakonissalaitos yrittää tavoittaa Helsingin romanikerjäläiset. *Helsingin Sanomat* 19.4.2008.

Oksanen Kimmo (2008). Katajanokalta löytyi kerjäläisten välinevarasto. *Helsingin Sanomat* 6.1.2008 (A).

Oksanen Kimmo (2008). Kerjäläisiä houkuttelee Suomeen hyvä tulotaso. *Helsingin Sanomat* 6.1.2008 (B).

Oksanen Kimmo (2008). Helsinki pelkää kerjäläisten tulevan entistä suuremmin joukoin keväällä. *Helsingin Sanomat* 9.1.2008 (A).

Oksanen Kimmo (2008). Kerjäämiseen vaikea puuttua. *Helsingin Sanomat* 9.1.2008 (B).

Oksanen Kimmo (2008). Suomen romanit ja sisäministeriö osasivat odottaa kerjäläisiä. *Helsingin Sanomat* 10.1.2008.

Oksanen Kimmo (2008). Helsingin keskustan romanikerjäläiset asuvat telttaleirissä sillan alla. *Helsingin Sanomat* 2.2.2008.

Oksanen Kimmo (2008). Poliisi ei pidä kerjäämisen kriminalisointia ratkaisuna kerjäläisten kasvavaan määrään. *Helsingin Sanomat* 4.4.2008 (A).

Oksanen Kimmo (2008). Auttaja: Rasismi ajaa romanit ulkomaille. *Helsingin Sanomat* 4.4.2008 (B).

Oksanen Kimmo (2008). Kerjäläisilmiöön etsitään ratkaisua myös muissa pohjoismaissa. *Helsingin Sanomat* 5.4.2008 (A).

Oksanen Kimmo (2008). Tukholman kerjäläisten määrää vaikea arvioida. *Helsingin Sanomat* 5.4.2008 (B).

Oksanen Kimmo (2008). ”Kerjäläisporukka on vaihtunut”. *Helsingin Sanomat* 30.4.2008.

Oksanen Kimmo (2008). Helsingin keskustan kerjäläiset vaihtuivat uusiin. *Helsingin Sanomat* 13.5.2008.